

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΝΑΟΥΣΗΣ

Διακίνηση του εμπορίου στη ΝΙΑΟΥΣΤΑ
τον περασμένο αιώνα

•

Ο ρόλος της βελτίωσης των φυτών
στην ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας

•

Ο Γαλλικός διαφωτισμός
και η επίδρασή του στην
Ελλάδα πριν την Επανά-
σταση

•

Ποιητές
της αρχαίας Μακεδονίας

•

Πρόδρομοι
της γυναικείας παιδείας

•

Αράπιτσα

•

Γνώση και μόρφωση

•

Το φαινόμενο του θερμοκηπίου - Υπολείμματα
φυτοφαρμάκων - Μικροστοιχεία - Κατηγορίες οίνων
Τζόναγκολντ βαμβακάδα της μηλιάς



Φωτ. Αράπιτσα

Φυλάξτε τὰ τεύχη τῆς «Νιάουστας»

Παλαιὰ τεύχη μπορείτε νὰ προμηθευθεῖτε ἀπὸ τὰ γραφεῖα τοῦ Συλλόγου

Ἡ «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στηρίζεται στὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον

τῶν συνδρομητῶν τῆς

Παρακαλοῦμε νὰ μεριμνήσετε γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ

2) ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΜΗ ΚΑΡΑΤΑΣΙΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΙΨΟΥΝ
ΑΠΟ ΚΑΝΕΝΑ ΝΑΟΥΣΑΙ-ΚΟ ΣΠΙΤΙ

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

Βασ. Φιλίππου 21, Ὁρεσ λειτουργίας απογεύματα Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη.

“ΝΙΑΟΥΣΤΑ”

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1991
ΕΤΟΣ ΙΕ' Τόμος Ζ' Τεύχος 56

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Οδυσσεύς Ντινόπουλος, Ελένη Μήτσιαλα Ζεγκίνη
Λευκή Σαμαρά

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Βασ. Φιλίππου 21 - 592 00 ΝΑΟΥΣΑ

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:

Γιάννης Καρατσιώλης - Γεωπόνος 60-331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

-Αράπιτσα- Φωτογραφικό αρχείο Τάκη Μπάιτση

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

Τυπογραφείο Αντώνη Μαυρογένη

Αντωνίου Καμάρα 3 Τηλ. 260-140

FAX 261747 Θεσσαλονίκη.

Περιεχόμενα

Ιστορικά - Λαογραφικά

Εθνικά -

ΓΚΟΥΤΑΣ ΑΧ. Διακίνηση του εμπορίου στη Νιάουστα τον περασμένο αιώνα	σελ. 108
ΧΙΟΝΙΔΗΣ ΓΕΩΡΓ. Ορθόδοξη Ελληνική Κοινότητα της Βέροιας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας	109
ΣΠΑΡΤΗΣ ΝΙΚ. Παροιμίες που λέγονται στη Νιάουστα	113
ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ ΘΩΜΑΣ. Ποιητές της Αρχαίας Μακεδονίας	116
ΚΑΡΔΑΚΟΥ ΜΑΡΙΝΑ ΚΑΝΕΛΛΙΔΟΥ. Ο γαλλικός διαφωτισμός και η επίδραση στην Ελληνική Επανάσταση	122

Επιστημονικά - Λογοτεχνικά

Παιδαγωγικά - Έρευνες

ΣΑΜΑΡΑ ΛΕΥΚΗ. Πρόδρομοι της γυναικείας παιδείας	119
ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ ΦΩΤ. Γνώση και μόρφωση	120
ΝΙΚΟΛΑΚΑΚΗΣ ΝΙΚ. Η σύνδεση της Ε.Ζ.Ε.Σ. με την ΕΟΚ και πλεονεκτήματα για τη χώρα μας	123
ΟΜΑΔΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ του 2ου Γυμνασίου Νάουσας	126
ΦΑΣΣΟΥΛΑΣ ΑΠΟΣ. Ο ρόλος της βελτίωσης των φυτών στην ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας	130
ΓΑΛΑΝΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΕΛΛΑ ΣΕΝΔΟΥΚΑ. Το φαινόμενο του θερμοκηπίου μπορεί να μη έχει μόνο δυσμενείς επιδράσεις	134
ΣΙΔΕΡΑΣ ΑΝΕΣΤΗΣ. Μετεωρολογικά στοιχεία	137

Γεωργικά - Δενδροκομικά

Αμπελουργικά - Δραστηριότητες

ΓΚΟΥΝΤΑΡΑΣ ΑΡΓ. Υπολείμματα φυτοφαρμάκων	138
ΣΙΜΩΝΗΣ ΑΣΤ. Μικροστοιχεία	140
ΔΙΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ. Κατηγορίες οίνων	143
ΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΟΔΥΣ. Αναπνοή καρπού. Αιθυλένιο. Συγκομιδή Τζόναγκολντ	145
ΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΟΔΥΣ. Η αιματόψευρα (Βαμβακάδα της μηλιάς)	147
-ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ-. Το 2ον τεύχος του περιοδικού	150
ΒΛΑΧΟΥ ΦΑΝΗ. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση στο 2ο Γυμνάσιο Νάουσας	151
Κ.Ε.Ν.Ε. ΝΑΟΥΣΑΣ. Εγκαίνια 20ής Χειροτεχνικής Εκθεσης	152
ΡΟΤΑΡΥ. Συνεστίαση - Βράβευση.	

Αγαπητέ φίλε,

— Η Νάουσα, μετά τον μεγάλο χαλασμό του 1822, σε σύντομο χρονικό διάστημα ανασυγκροτήθηκε. Δυναμικά, δίνει το «παρών» και πρωτοστατεί στην ανάπτυξη του εμπορίου και της βιομηχανίας. Πράγματι, στην πρώτη δεκαετία του αιώνα μας η Νάουσα ήταν το πιο εξελιγμένο κέντρο της Μακεδονίας. Συνεργάτης του περιοδικού, μας δίνει χρήσιμες πληροφορίες για το εξαγωγικό εμπόριο των Ναουσαίων. Έτσι μαθαίνουμε πόσο βοήθησε στην ανάπτυξη της πόλης, η εξαγωγή πολλών προϊόντων γεωργικών και βιομηχανικών, στην Ευρώπη και την Αίγυπτο, όπως είναι το κρασί το «ονομαστό στην οικουμένη», τα κουκούλια, τα νήματα κ.λ.π.



— Η παιδεία και η έρευνα (γεωργική και μη) είναι οι δύο βασικοί συντελεστές που συμβάλλουν στην πρόοδο και την προκοπή μίας χώρας. Μια «σωστή έρευνα» πρέπει να έχει «σωστά θεμέλια». Έτσι μπορεί να κάνει θαύματα. Τι μπορεί να προσφέρει η γεωργική έρευνα δύο μόνο παραδείγματα: Πρώτον, με την ποικιλία σιταριού Γ 38290 που δημιούργησε ο Παπαδάκης, η Ελλάδα έγινε αυτάρκης στο σιτάρι το 1957. Δεύτερον, ο BORLAUG με τους συνεργάτες του, δημιούργησε εκλεκτές ποικιλίες σιταριού, «ιστορικές» για τις μεγάλες αποδόσεις. Οι πτωχοί λαοί σώθηκαν από την πείνα και «χόρτασαν ψωμί» (Ινδίες - Πακιστάν κλπ.). Η «πράσινη επανάσταση» έγινε πραγματικότητα και ο BORLAUG τιμήθηκε με το βραβείο NOBEL ειρήνης. Στο σημερινό τεύχος, ο πιο αρμόδιος στη γεωργική έρευνα πανεπιστημιακός δάσκαλος τονίζει επιγραμματικά τις τέσσερις βασικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας.



— Οι δουλειές που γίνονται με μεράκι, φέρνουν τη σφραγίδα της ποιότητας. Έτσι ξεκίνησαν κάποιοι Ναουσαίοι μαθητές καθοδηγούμενοι από εμπνευσμένους καθηγητές. Στα πλαίσια της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης - το μάθημα δεν είναι υποχρεωτικό - οι μαθητές αποφάσισαν να ασχοληθούν με ένα θέμα που έχει άμεση σχέση με την πόλη. Πρόκειται για την «Αράπιτσα», το ποτάμι - MANA - της πόλης. Το πώς εργάσθηκαν οι νέοι, τί είδαν, τί πρόσεξαν, τις προτάσεις και τα συμπεράσματα, όλα αυτά, θα παραλάβουν από τις στήλες του περιοδικού.



— Όλοι μιλούν για το φαινόμενο του «θερμοκηπίου». Πολλοί ανησυχούν για τις μεταβολές της θερμοκρασίας στην ατμόσφαιρα. Η γη θα ζεσταθεί και πόσο; Θα αλλάξει το κλίμα και πόσο; Ποιές θα είναι οι συνέπειες; Το θέμα αυτό, μας το παρουσιάζει τεκμηριωμένα επιστημονικά, ειδική συνεργάτιδα του περιοδικού. Ας ενημερωθούμε σχετικά.



— Τα υπολείμματα φυτοφαρμάκων που βρίσκονται στα φρούτα και τα λαχανικά είναι ένα πρόβλημα που ενδιαφέρει όλους, παραγωγούς και καταναλωτές. Οι καρποί και τα λαχανικά που τρώμε περικλείουν κινδύνους για την υγεία μας. Συνεργάτης του περιοδικού αναλύει το θέμα.

Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ετήσια συνδρομή Ιδιωτών	1.500
Δημοί -Κοιότητες -Συν)σμοί	3.000
Εξωτερικού δολλάρια	30

ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΣΤΗ ΝΙΑΟΥΣΤΑ ΤΟΝ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟ ΑΙΩΝΑ

Του
Αχιλλέα Φ. Γκούτα
επίτιμου δικηγόρου

Η Νάουστα, μετά τον «χαλκισμό» του 1822, ξαναγεννιέται και εξελίσσεται κοινωνικά και οικονομικά τον περασμένο αιώνα, ώστε στην απελευθέρωσή του 1912 και την ενσωμάτωσή της στην ελληνική Πολιτεία να εμφανίζει την όψη μιας πρότυπης αστικής πόλης. Μέσα στα 90 χρόνια (1823 - 1912) κοντά στη γεωργία αναπτύσσεται και η βιοτεχνία² και απ' το 1875 αρχίζει και η ανάπτυξη της βιομηχανίας. Κοντά στη βιοτεχνία και βιομηχανία ανθεί το εμπόριο των προϊόντων τους, όπως και της γεωργίας. Οι δραστηριότητες των Ναουσαίων εμπόρων επεκτείνονται στην αρχή προς τη Θεσσαλονίκη και άλλες επαρχίες και υστερότερα, γύρω στα 1860 - 1870, προς το εξωτερικό (Αίγυπτος, Γιουγκοσλαβία και γενικά Βαλκανικές Χώρες)³. Κύριο εξαγωγίσιμ προϊόν στην αρχή είναι το κρασί («ο εξαίρετος οίνος της Ναούσης», που εξυμνείται από τον Πουκεδών και άλλους ξένους περιηγητές) και σε συνέχεια κτηνοτροφικά προϊόντα, τυροκομικά, κουκούλια κλπ. Στοιχεία λεπτομερή για την τότε παραγωγή του κρασιού δεν υπάρχουν. Από μια αναφορά κατοίκων της Νάουσας⁴ με ημερομηνία 30 Νοεμβρίου 1876, που απευθύνεται στον Έλληνα Πρεσβευτή στην Κωνσταντινούπολη για διαμεσολάβηση στην Πύλη, μαθαίνουμε πως την εποχή εκείνη η παραγωγή έφτανε τις 1.400.000 οκάδες σταφυλιών το χρόνο. Και από τον ιστορικό της πόλης μας, Ε. Στουγιαννάκη πληροφορούμαστε πως στην πρώτη δεκαετία του αιώνα μας η Νάουσα εξάγει 700.000 οκάδες κρασί το χρόνο. Κοντά στο βασικό αυτό προϊόν έχουμε και εξαγωγή 60 - 70.000 οκάδες κουκουλιών, όπως και ξυλείας, κτηνοτροφικών και τυροκομικών προϊόντων, μπαμπούκων νη-

μάτων κ.λ. Υπολογίζεται (1910) ότι η Νάουσα εξάγει στη Θεσσαλονίκη, στην επαρχία και στο εξωτερικό βιοτεχνικά και αγροτικά εμπορεύματα αξίας 3.750.000 χρυσών δραχμών.

Συμπερασματικά από τα μέσα του περασμένου αιώνα και κυρίως μετά το 1860 έχουμε στη Νάουσα μια αξιόλογη παραγωγή αγροτικών, κτηνοτροφικών, βιοτεχνικών και βιομηχανικών προϊόντων και μια διακίνησή τους προς τα έξω (Θεσσαλονίκη, επαρχίες, λοιπό ελλαδικό χώρο και εξωτερικό). Με την πάροδο του χρόνου το εμπόριο οργανώθηκε και ιδρύθηκαν εμπορικά σπίτια με μεγάλα κεφάλαια. Ακόμα στο 1910 υπάρχουν στη Νάουσα 12 εμπορικοί οίκοι με κεφάλαια πάνω από 500.000 χρυσές δραχμές και άλλοι με κεφάλαια από 25.000 - 500.000 χρ. δραχμές ο καθένας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει αυτή η διακίνηση των εμπορευμάτων, οι τρόποι και οι μέθοδοί της.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την προώθηση και μεταφορά των εμπορευμάτων ήταν η συσκευασία τους και κυρίως το ζύγιση τους, που έπρεπε να είναι σωστό και αποδεκτό από τους συμβαλλόμενους - πωλητή και αγοραστή. Για το λόγο αυτό υπήρχαν επίσημοι ζυγιστές, οι «ΠΟΥΛΙΒΑΚΑΔΕΣ», αναγνωρισμένοι από τους ίδιους τους εμπόρους. Αυτοί είχαν ένα καλό καντάρι και όταν τους καλούσαν, ζύγιζαν το εμπόρευμα και ανακοίνωναν επίσημα το βάρος, που το δέχονταν ο συμβαλλόμενος και έκλεινε η εμπορική πράξη. Λέγεται ότι τελευταίος Πουλιβάκας στη Νάουσα ήταν ο Καραμήςτσος, που κατοικούσε στο Τριώδι.

Όσα εμπορεύματα ήταν για εξαγωγή έπρεπε να περάσουν από το

«ΓΙΟΥΜΠΟΥΚΙ», το τουρκικό Τελωνείο. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι μεταξύ των βασικών φόρων του Οθωμανικού φορολογικού συστήματος ήταν και τα τελωνειακά τέλη. Τα εξαγόμενα εμπορεύματα δεν πλήρωναν τέλη τελωνειακά. Αλλά έπρεπε να συνδεύονται από ένα έγγραφο - πιστοποιητικό προέλευσης. Ο Τούρκος υπάλληλος του Γιουμπουκίου έδωσε το εμπόρευμα, μετά το ζύγιση, και έδινε το παραπάνω πιστοποιητικό χαροτσιμασμένο, που είχε μεγάλη σημασία για τα εξαγόμενα περίφημα κρασιά της Νάουσας.

Μετά από την παραπάνω διαδικασία τα εμπορεύματα φορτώνονταν σε κάρα και τραβούσαν για τον προορισμό τους. Από το 1892 και ύστερα, με την κατασκευή της σιδηροδρομικής γραμμής το μεγαλύτερο μέρος των εμπορευμάτων μεταφέρονταν με το τρένο. Σημασία είχε και η συσκευασία των εμπορευμάτων εξαγωγής, γιατί τα μέσα μεταφοράς και το οδικό δίκτυο δεν ανταποκρίνονταν στις ανάγκες του αναπτυσσόμενου εμπορίου της εποχής εκείνης. Για παράδειγμα έχουμε την εξαγωγή των κρασιών, που αφού φθάναν στη Θεσσαλονίκη με το κάρο και αργότερα με το τρένο, θα ταξίδευαν με ιστιοφόρα για την Αίγυπτο. Έτσι, έπρεπε τα βαρέλια για το κρασί να είναι άριστης ποιότητας, γερά και αντοχής. Γι' αυτό και η βαρελοποιία είχε τόσο ανάπτυξη στην πόλη μας⁵. Το ίδιο για τα νήματα των εργοστασίων, που εξάγονταν και στην παλιά Ελλάδα και στην Γιουγκοσλαβία. Η τεχνική της συσκευασίας τους είχε φθάσει σε βαθμού: τελειότητας. Η όλη διακίνηση των εμπορευμάτων, αγροτικής παραγωγής έπρεπε να περάσει από το

συνέχεια στη σελίδα 112

Πληροφορίες για την Ορθόδοξη Ελληνική Κοινότητα της Βέροιας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας ^{σημ. 1}

Προλεγόμενα

Είναι γεγονός ότι δημοσιεύτηκαν, κυρίως τελευταία πολλές αξιόλογες μελέτες για τις ελληνικές κοινότητες στα χρόνια της πολύχρονης Τουρκοκρατίας. Λιγότερες είναι οι αυτοτελείς μονογραφίες και περισσότερες οι ειδικές εργασίες, που καταχωρίζονται σε επιστημονικά περιοδικά, είτε αποτελούν κεφάλαια ή παραγράφους γενικότερων βιβλίων για την ιστορία μιάς πόλεως ή και περιοχής.

Όμως, δεν υπάρχει, δυστυχώς, μία συνθετική μελέτη γύρω από την ιστορία των κοινοτήτων ολόκληρης της Ελλάδος ή πιο ειδικά της Μακεδονίας, στα χρόνια εκείνα.

Δεν είναι σκοπός μου να αναφερθώ εδώ στις συγκεκριμένες εργασίες ή στις θεωρίες, οι οποίες είδαν το φως της δημοσιότητας γύρω από τον θεσμό τούτον, αλλά δεν είναι δυνατό να μη μνημονεύσω τις σχετικές προσπάθειες των ομότιμων, πανεπιστημιακών καθηγητών Νικολάου Ι. Πανατζοπούλου και Αποστόλου Ε. Βακαλοπούλου.

Ο πρώτος έχει συγγράψει πολλές εργασίες και μία δεκάδα απ' αυτές σχετίζονται (άμεσα ή έμμεσα) με το εξεταζόμενο θέμα μας, δηλαδή για τις των «Ελλήνων συσσωματώσεις κατά την Τουρκοκρατίαν» (όπως πετυχημένα και αλληγορικά τιτλοφόρησε την πρώτη, σχετική, οριζόντια μελέτη, που δημοσίευσε στο περιοδικό «Γνώσεις» και ανατύπωσε, στα 1958). Επακολούθησαν πολλές άλλες εργασίες του, δημοσιευμένες, συνήθως, στους τόμους της Επιστημονικής Επετηρίδας

της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης. Είναι δέ ευτυχής συγκυρία ότι το πνευματικό, επιστημονικό τούτο Συμπόσιο τον έχει πρόεδρό του και αισθάνομαι ευεξήγητη συγκίνηση, γιατί υ-

Του
Γιώργ. Χ. Χιονίδη

πήρξα φοιτητής - μαθητής του στη Νομική Σχολή της Θεσσαλονίκης.

Ο δεύτερος είναι ο ιστορικός του Νέου Ελληνισμού, ο συγγραφέας (πλην των άλλων) της πολύτομης (και συγκεκριμένα οκτώτομης) και πολύτιμης Ιστορίας του, η οποία είναι ανεξάντλητη κιβωτός και κυψέλη, με πλούσιες πληροφορίες και για την αυτοδιοίκηση και τις ελληνικές Κοινότητες στα χρόνια της Τουρκοκρατίας (βλ., λ.χ., τον Β' τόμο, σ. 325 - 364 της 2ης εκδόσεως, 1976, και σ. 220 - 279 της 1ης εκδόσεως, 1964). Το ίδιο συμβαίνει και με τις άλλες μελέτες του. Για τις κοινότητες της Μακεδονίας, ειδικά, δημοσιεύονται αξιόλογες ειδήσεις και στο βιβλίο του «Ιστορία της Μακεδονίας, 1354 - 1833» (1969).

Από δέ τους νεότερους μελετητές ξεχώρισε ο Γιώργος Δ. Κοντογιώργης, στην πρώτη τριτομιακή σχολή, στην Πάντειο, ιδιαίτερα με το εξαιρετο βιβλίο του: «Κοινωνική, οικονομική και πολιτική Αυτοδιοίκηση. Οι ελληνικές Κοινότητες της Τουρκοκρατίας» (1982).

Ακόμα, πρέπει να σημειώσω το ευχάριστο γεγονός ότι ο καθηγητής της Νομικής Σχολής της Θεσσαλο-

νίκης Χαράλαμπος Κ. Παπαστάθης άρχισε ήδη την κωδικοποιημένη επανέκδοση των «Κανονισμών των Ορθόδοξων Ελληνικών Κοινοτήτων του Οθωμανικού Κράτους και της Διασποράς», με την κυκλοφορία (1984) του πρώτου τόμου, ο οποίος περιλαμβάνει τις «Νομοθετικές πηγές και τους Κανονισμούς της Μακεδονίας». Πρόκειται για πολυετές, χρήσιμο έργο, το οποίο θα βοηθήσει ουσιαστικά στην προώθηση των σχετικών μελετών, ώστε να μπορούμε να ελπίζουμε βάσιμα ότι θα βρεθεί τελικά ο συγγραφέας και μίας συνθετικής, ιστορικής εργασίας, γύρω από τις ελληνικές, ορθόδοξες κοινότητες ολόκληρης της Μακεδονίας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, για να πληρωθεί επί τέλους το κενό, το οποίο υπάρχει, όπως έγινε με την ανάλογη εργασία του καθηγητή Στεφάνου Ι. Παπαδοπούλου για την «Εκπαιδευτική και Κοινωνική δραστηριότητα του Ελληνισμού της Μακεδονίας στον τελευταίο αιώνα της Τουρκοκρατίας», που είναι ένα χρήσιμο εργαλείο, αν και αναφέρεται μονάχα στα τελευταία εκατό χρόνια και εν τώ μεταξύ (από την έκδοσή του, 1970, μέχρι τώρα) έχουν δημοσιευθεί και νέα στοιχεία.

Στην προσπάθεια τούτη πολύ θα βοηθήσει, ασφαλώς, το Συμπόσιο τούτο, που διοργάνωσε το Κέντρο Ιστορίας της Θεσσαλονίκης, γι' αυτό και αξίζουν θερμά συγχαρητήρια σε όσους είχαν την ωραία αυτή πρωτοβουλία και σε όσους βοήθησαν ποικιλότροπα στη διοργάνωση και στην πραγματοποίησή της.

ΣΗΜ. ΝΙΟΥΣΤΑΣ: 1) Κείμενο ανακοίνωσης στο Συμπόσιο, που έγινε από το «Κέντρο Ιστορίας Θεσσαλονί-

κης» του Δήμου Θεσσαλονίκης, με γενικό τίτλο: «Η διαχρονική πορεία του Κοινοτισμού στη Μακεδονία» (9 - 11

Δεκεμβρίου 1988) και συμπεριλήφθηκε στα «Πρακτικά» Θεσσαλονίκης 1991, σελ. 295 - 301).

II. Η ελληνική κοινότητα της Βέροιας.

1. Αντικείμενο της ανακωνόσεώς μου είναι η παρουσίαση των στοιχείων, που διασώθηκαν, για την Ελληνική Ορθόδοξη Κοινότητα της Βέροιας, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Στα περιορισμένα χρονικά πλαίσια του εικοσαλέπτου δεν είναι, βέβαια, δυνατή η αναφορά όλων των πληροφοριών και βιβάτερα η αναφορά όλων των πληροφοριών και βιβάτερα η ανάλυσή τους και, τέλος, η συγκριτική αντιπαράθεσή τους προς όσα γνωρίζουμε για τις ελληνικές κοινότητες των άλλων περιοχών.

Ακόμα, δεν πρόκειται να γίνει εδώ η κριτική αξιολόγηση των δεδομένων, τα οποία προκύπτουν από τη μελέτη των γνωστών, τριών κανονισμών του 1892, του 1903 και του 1912, τους οποίους δημοσίευσε ήδη, πριν 18 χρόνια, στα «Μακεδονικά» (10, 1970, 97-141), απ' όπου τους αναδημοσίευσε και ο Χαρ. Παπακωστάκης (όπ.π., σ. 214-220, 221-230 και 231-242, πρβλ. και σ. 17).

Μιά τέτοια ομιλία θα απαιτούσε ανάλογο χρόνο. Εξάλλου, η αξιοποίηση των στοιχείων, τα οποία έχω συλλέξει στις 30 χρόνες έρευνές μου, θα γίνει σε ξεχωριστό κεφάλαιο του 3ου τόμου του βιβλίου μου «Ιστορία της Βέροιας. Τουρκοκρατία», όπου θα υπάρχουν και οι απαραίτητες βιβλιογραφικές παραπομπές.

2. Σ' αυτό το κείμενο θα παρατεθούν με συντομία οι ιστορικές πληροφορίες για την Ελληνική Ορθόδοξη Κοινότητα της Βέροιας. Σκοπός μου είναι να παρουσιάσω το θέμα κατά τρόπο εύληπτο, κατανοητό και πρακτικά ωφέλιμο, χωρίς όμως να θυσιάσω την ιστορική ακρίβεια και αλήθεια σ' έναν απαράδεκτο λαϊκισμό ή ανόητο τοπικιστικό σοβινισμό, από τους οποίους πάσχει ο τόπος μας, στα πλαίσια της επικρατούσας συγχύσεως μεταξύ του απλού και του απλοϊκού, για να μη

πώ του εκχυδαϊσμού, ή μιάς πνευματικής ταπατσουλосύνης ή και αγραμματοσύνης για το χατσίρι των σκληρών...

Η ανάπτυξη της ομιλίας και η παράθεση των στοιχείων θα γίνει με χρονολογική σειρά, κριτήριο το οποίο χρησιμοποίησα και στην πρώτη παρουσίαση (1967) μιάς σχετικής μελέτης μου για «Τα όργανα αυτοδιοικήσεως της ελληνικής κοινότητας Βεροίας επί Τουρκοκρατίας» («Μακεδονική Ζωή», τεύχος 80, Ιανουαρίου 1967, σ. 44-45):

Α'. Σε επιγραφή της κυρίας πύλης της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου της συνοικίας του Αγίου Γεωργίου της Βέροιας γράφεται ότι κτίστηκε τούτη με έξοδα «... του ενταμιότατου άρχοντος κυρού Κομνηνού Καλοκρατά», την 5 Οκτωβρίου του 1567.

Είναι πολύ πιθανόν ότι με τη λέξη «άρχων» (και άλλοι «μέγας άρχων») να δηλώνεται ειδικά το αξίωμα, που είχε τούτος και να μη πρόκειται γι' απλό, κομητητικό επίθετο, εκτός αν πρόκειται για εκκλησιαστικόν τίτλο.

Β'. Δεύτερη μικρυρία έχομε από μιά «ενθύμηση» του 1668, σύμφωνα με την οποία «πρωτόγερος» ήταν ο Μιχαήλ, γιός του Στρατή, για επτά χρόνια. Τον αντικατέστησαν βίαια με τον Γεωργάκη, γιό του Μαυρουδή. Συγχρόνως υπήρχε και ένας «προεστώς» από καθένα μαχαλά και ασχολούνταν όλοι μαζί με τις κοινοτικές υποθέσεις.

Γ'. Την τρίτη πληροφορία (όπως και πολλές επόμενες) οφείλομε στο Αρχείο του Τουρκικού Ιεροδικείου της Βέροιας - Νάουσας (εκ του οποίου πολλά αξιόλογα έγγραφα δημοσιεύτηκαν, σε ελληνική μετάφραση, χάρη στη φροντίδα του αξιόχστου μελετητή της ιστορίας της Μακεδονίας Ιωάννη Βασιλαδέλλη, στις πολύτιμες εκδόσεις της «Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών»).

Πληροφορούμαστε, λοιπόν, ότι την 9 Απριλίου 1748 ήσαν «αντι-

πρόσωποι της πόλεως» οι Χατζή Μιχαήλ του Δήμιου, Χατζή Θωμάς, Γιάννος, Μανώλης, Χατζή Γιαννάκης του Παναγιώτου, Χατζή Τιμόθεος του Μανουήλ, ενώ «καγαγιάς» ήταν ο Γεωργάκης, γιός του Κωνσταντίνου. Εντυπωσιάζει το γεγονός ότι οι περισσότεροι είχαν επίθετο, που το πρώτο συνθετικό του ήταν το «Χατζής».

Δ'. Έγτερα, σε φερμάνι της 29 Ιουλίου 1794, μνημονεύονται «... οι υποταλείς Δημογέροντες της πόλεως Βεροίας Θεοδωράκης και Δημήτριος και Μιχαήλ και Κωνσταντίνος και Μώμος και Μανώλης και Γουγουός και Αλέξανδρος και Παναγιώτης και Χατζή Μανώλης και Γεωργάκης», δηλαδή ένδεκα Έλληνες κοινοτικοί άρχοντες, που χρωστούσαν 24.340 γρόσια (κάπου 250 χρυσές λίρες Τουρκίας) στον Ισραηλίτη Μουσόν, γιό του Δακνίλ, ως υπόλοιπο οφειλής από αγορά δημητριακών, τα οποία είχε αγοράσει, πιθανό, η κοινότητα της Βέροιας, ως αναγκαστική εισφορά της για τη διατροφή του τουρκικού στρατού, με την ευκαιρία κάποιας εκστρατείας του, όπως είχε καθιερωθεί για παρόμοιες περιπτώσεις.

Ε'. Από διαταγή του διοικητή της Θεσσαλονίκης της 13 Απριλίου του 1817, που απευθυνόταν στις αρχές της Βέροιας, μαθαίνουμε ότι διορίστηκε ένας ταμίας «κοτζάμπας», για να διεκπεραιώνει τις υποθέσεις των «ραγιάδων», ματά αίτηση όλων των κατοίκων της πόλεως, ο Αντωνάκης, ο οποίος έπρεπε να υπακούει στις διαταγές του βοεβόδα Χασάν αγά.

ΣΤ'. Στο Αρχείο του Αλή πασά, το οποίο φυλάγεται στη Γεννάδειο βιβλιοθήκη της Αθήνας, σώζεται διαταγή του διοικητή της Θεσσαλονίκης Σελήμ πασά, της 20 Απριλίου 1820, με την οποία διατάσσονται να μεταδούν στη Θεσσαλονίκη «οι πρόξιστοι των ραγιάδων προεστώτες και γέροντες της Βεροίας», προκειμένου να συζητήσουν μαζί του.

Ζ'. Σε χρονολογητή επιστολή Βεροιωτών προς τον Αλή πασά των Ιωαννίνων υπογράφουν 25 Βεροιώτες (μάλλον προύχοντες), όπως ο Αντώνης του Μανώλη, ο Δήμος του Μανώλη, ο Γιάννης του Μανώλη, ο Μανώλης του Κωνσταντίνου, ο Μανώλης του Τημοθέου κ.ά., που παραινούνται για φορολογικά θέματα. Και στην περίπτωση αυτή το κύριο όνομα Μανώλης είναι εξαιρετικά συνηθισμένο, όπως συνέβαινε ανέκαθεν στη Βέροια (ακόμα και τώρα) στον υπότιπο πληθυσμό της.

Η'. Από πρακτικό του ανοίγματος του κουτιού, όπου ήταν τοποθετημένα τα ιερά λείψανα του σείου Αντωνίου του νέου, του Βεροιώτη, πληροφορούμαστε ότι στα 1832 παραβρισκόνταν και οι «πρόκριτοι» της πόλεως.

Θ'. Στο πρακτικό ιδρύσεως του «Αλληλοδιδασκτικού σχολείου» της Βέροιας, του 1849, υπογράφουν και οι «πρόκριτοι», όπως και οι «έφοροι» των σχολείων και, τέλος, και οι «επίτροποι» των εκκλησιών. Τους εφόρους των σχολείων εξέλεξαν (π.χ. το 1874) οι «αντιπρόσωποι» της πόλεως.

Ι'. Στους κώδικες της Βέροιας συναντάται και ο θεσμός της «Δημογεροντίας», το αργότερο στα χρόνια 1864 - 1866.

ΙΑ. Θα πρέπει όμως να επανέλθουμε στο Τουρκικό Αρχείο του Ιεροδικείου της Βέροιας - Νάουσας και να επισημάνουμε ότι υπάρχει διαταγή του διοικητή της Θεσσαλονίκης, της 7 Ιουλίου 1822, με την οποία απαγορεύθηκε ο διορισμός Ελλήνων πολιτοφυλάκων και προέδρων στη Νάουσα, εξαιτίας της επαναστάσεως των κατοίκων.

ΙΒ'. Την 26 Οκτωβρίου του 1846 εκδίδεται σουλτανική διαταγή, με την οποία δίδονται λεπτομερείς οδηγίες για την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων και προσδιορίζονται τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις των Τούρκων υπαλλήλων, όπως και τα δικαιώματα των πολιτών.

ΙΓ'. Διαταγή του διοικητή της Θεσσαλονίκης, της 23 Νοεμβρίου του 1849, αναφέρεται σε αίτημα των κατοίκων της Νάουσας, οι οποίοι παραινούνται, διότι δεν εξυπηρετούνταν με την υπαγωγή της πόλεως τους στη Βέροια και ζητούσαν να διορισθεί ένας «μουδίσκος» στη Νάουσα. Έτσι διατάχθηκε η σύγκληση συνελεύσεως των ραγιάδων για την εκλογή ενός μουδέρη «...μεταξύ των συνετών, ικανών και εμπείρων περί την διεξαγωγή των υποθέσεων του κράτους και των πολιτών, τον άξιον εμπιστοσύνης άνδρα...».

ΙΔ'. Από φερμάνι του 1858 πληροφορούμαστε ότι η θητεία των δημογερόντων των χωριών ήταν ενός χρόνου, ενώ από φερμάνι της 6ης Σεπτεμβρίου του 1860 μαθαίνουμε ότι ο καΐας της Νάουσας προσαρτήστηκε και πάλι στον άμισθο της Βέροιας.

ΙΕ'. Το 1892 έγινε η «Ένωσις των εκκλησιών» της Βέροιας, δηλαδή η σύμπτυξη των ενοριών (ετών τμημάτων, όπως ονομάζονταν) από δέκα έξι, που ήταν για πολλά χρόνια, σε τέσσερεις (δηλαδή στην Μητροπόλιν, στον Αγίου Αντωνίου, στον Αγίου Ιωάννου και στον Αγίων Αναργύρων).

Με τον κανονισμό που ψηφίστηκε (και διακρινόταν σε τρία κεφάλαια και αποτελούνταν από 43 άρθρα), ρυθμιζόνταν λεπτομερώς τα κοινοτικά θέματα, χάρη στις καινοτόμες προσπάθειες του ρηξικέλευθου μητροπολίτη της Βέροιας - Νάουσας Κοσμά Ευμορφοπούλου.

Προεδρεύονταν τα εξής συλλογικά όργανα, μετά την τροποποίηση-έγκρισή του από τον Οικουμενικό Πατριάρχη:

α. Η «Επαρχιακή Δημογεροντία», που αποτελούνταν από δώδεκα μέλη. Τούτα εκλέχτηκαν από τη συγκλήτση για τον σκοπό αυτόν «Επαρχιακήν Συνέλευσιν», που αποτέλεσαν οι πρόκριτοι της Βέροιας, της Νάουσας και των χωριών.

Είχε δυο τμήματα, δηλαδή ένα

στη Βέροια και ένα στη Νάουσα, όπου υπήρχαν ανέκαθεν δημογεροντίες, ανεξάρτητες μεταξύ τους και συνεδρίαζαν με την προεδρία του μητροπολίτη ή του επιτρόπου του.

Η Επαρχιακή Δημογεροντία ήταν το ανώτατο συλλογικό όργανο της επαρχίας για τους Έλληνες.

β. Η «Αντιπροσωπεία», με 24 μέλη, που εξέλεγε τα μέλη των υπολοίπων συλλογικών οργάνων (: «σω ματρίων») της πόλεως.

γ. Η «Κεντρική Εκκλησιαστική Επιτροπή».

δ. Η «Έφορεία των σχολείων» και ε. Η «Επιτροπή των μονών».

Μία ασάφεια του Κανονισμού, ως προς το αν ο μητροπολίτης (ή ο επιτρόπος του), που προήδρευσε ή λειτούργησε στην κοινότητα των κοινωτικών σωμάτων της πόλεως, είχε ή όχι δικαίωμα ψήφου, και μάλιστα διπλής στην περίπτωση ισοψηφίας, προκάλεσε σοβαρή αμφιβολία στα κοινοτικά ζητήματα της Βέροιας, που τα δίχασε σε στρατόπεδα, στα χρόνια 1901 - 1903, επειδή ο τότε μητροπολίτης Κωνσταντίνος Ισακίδης (1895 - 1903) αξίωσε να ψήφισε πάντοτε και συγκαταρκμένα η ψήφος του να θεωρείται διπλή στην περίπτωση ισοψηφίας. Και η άποψη αυτή επιβεβαιώθηκε τελικά, μετά την ψήφισή του Κανονισμού του 1903, στις εργασίες συζητήσεως-επιψήφισεως του οποίου έλαβε ενεργό μέρος και ο τότε μητροπολίτης της Θεσσαλονίκης Αθανάσιος, ως Πατριαρχικός Έξαρχος.

Ο μητροπολίτης Κωνσταντίνος μετατέθηκε το 1906 (μετά ενέργειες των Βεροιωτών) και ο κανονισμός (του 1903) αναθεωρήθηκε τον επόμενο χρόνο (βλ. σχετική μελέτη μου στο «Μακεδονικόν Ημερολόγιον» Σφενδόνη, 1964, σ. 333 - 335).

ΙΣΤ'. Με τον κανονισμό του 1903 (που αποτελούνταν από επτά κεφάλαια και 48 άρθρα, όπως και ένα, όγδοο, κεφάλαιο με «Γενικές διατάξεις», αυξάνονταν και πάλι οι ενορίες (τα «τμήματα») της πόλεως σε έξι, δηλαδή προστίθενταν της

Κυριώτεστας και του Αγίου Γεωργίου.

Τα κοινοτικά «σωματεία» ήταν τρία:

α. Η «Δημογαροντία της Μητροπόλεως», που είχε έξι μέλη, δηλαδή ένα από κάθε μιά ενορία. Διατηρούσε την πρωτοκαθεδρία της, ως ανώτατης διοικητικής και δικαστικής Αρχής της Βέροιας, όπου υπάγονταν όλα τα υπόλοιπα συλλογικά όργανα.

β. Η «Διευθύνουσα Επιτροπή», όπως μετονομάστηκε η «Αντιπροσωπεία», με 24 μέλη και

γ. Η «Εφορεία των εκπαιδευτικών» (αντί «των σχολείων»).

ΙΖ'. Ο τελευταίος Κανονισμός του 1912 (μετά την προσπάθεια αναθεώρησης του προηγούμενου, του 1903, που έγινε στα 1907) αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης από τα τέλη του 1911 και τελικά συζητήθηκε στη Γενική Συνέλευση της 12 Φεβρουαρίου του 1912, επιψηφίσθηκε δέ στις 26 του ίδιου μήνα.

Αποτελούνταν από 96 άρθρα και ένα «ακροταλεύτιον» (δηλαδή ήταν ο πιο μακροσκελής), χωριζόταν δέ σε δώδεκα κεφάλαια.

Κάτω από το καίμενό του υπογράφουν 77 «Αντιπρόσωποι της Ελληνικής κοινότητας Βεροίας», τα έξι μέλη της «Δημογαροντίας» και δέκα εννέα μέλη της «Διευθύνουσας Επιτροπής», όπως και ο γραμματέας της Μητροπόλεως Παπαχριστόδουλος και ο «Πρόεδρος», μητροπολίτης της Βέροιας - Νάουσας Καλλίνικος (Δελιγκάνης).

Τούτος κυκλοφόρησε και σε τυπογραφημένο φυλλάδιο, όπου καταχωρίζεται (στο τέλος) και ο γνωστός κατάλογος των (άλλοτε) 72 εκκλησιών της Βέροιας.

Ο κανονισμός αυτός διατηρούσε τα υπάρχοντα συλλογικά όργανα - σωματεία της κοινότητας, αλλά επανασυστούσε και την «Επιτροπή» αν επί των Μονών, ενώ ίδρυε και έξι: «Επιτροπείας Εκκλησιών».

Αξιοσημείωτο είναι ότι προβλέ-

πονταν και κοινές συνεδριάσεις της Δημογαροντίας και της Διευθύνουσας Επιτροπής.

Θα τελειώσω με την ενδιαφέρουσα επισήμανση ότι η Δημογαροντία διατηρήθηκε για πολλά χρόνια και μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους. Συγκεκριμένα, το τελευταίο πρακτικό συνεδριάσεώς της είναι της 8ης Απριλίου του 1936. Το γεγονός αυτό είναι, οπωσδήποτε, εντυπωσιακό και αποδεικνύει πόσο ήταν ριζωμένο το πνεύμα της αυτοδιοίκησης.

Νομίζω ότι πρέπει να σημειώσω,

επίσης, και το αξιοπερίεργο δεδομένο ότι η Βέροια είχε Τούρκο Δήμαρχο (τον Χαλήλ Αλή βέη) μέχρι και τον Αύγουστο του 1916, δηλαδή και τέσσερα χρόνια μετά την απελευθέρωσή της. Τούτο ήταν δείγμα, άραγε της αξιοσύνης του ή της ανεξιθρησκείας και της διπλωματικότητας του Ελληνικού Κράτους ή της φιλοπρωτίας και διχόνοιας των Ελλήνων, που τους κρατούσε διαιρημένους ή της τότε αριθμητικής υπεροχής ή, τέλος, της αμόνοιας - ενόττητας των Τούρκων της πόλης; Ποιός ξέρει.

ΕΡΩΤΗ Διακίνηση του εμπορίου στη ΝΙΑΟΥΣΤΑ τον περασμένο αιώνα

συνέχεια από τη σελίδα 108

γής, βιοτεχνικής ή βιομηχανικής, όπως παραπάνω περιγράφεται συνοπτικά, απασχολούσε, εκτός από τους εμπόρους, και έναν σκληρό κόσμο από βιοτέχνες, μαστόρους, αγωγιάτες κυρατζήδες, αραμπατζήδες κ.ά. Έτσι η οικονομία της πόλης βρίσκονταν σε διαρκή κινητικότητα και σε συνεχή ανέλιξη, ώστε να είναι η Νάουσα την πρώτη δεκαετία του αιώνα μας «το πιο εξελιγμένο αστικό κέντρο της Μακεδονίας», όπως χαρακτηρίζεται από τον ιστορικό Κ. Μοσχόφ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Βλ. Κ. ΜΟΣΚΩΦ «ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ» - Τομή της μεταπολεμικής κοινωνίας σ. 232. Αχ. ΓΚΟΥΤΑ Νεώτερα στοιχεία και προβληματισμοί στην μετεπαναστατική ιστορία της Νάουσας σ. αυτό το περιοδικό τ. 41/1987.
2. Σχετικά με τη βιοτεχνία και τις συντεχνίες ο φίλος Νίκος Σπάρτσης σε σειρά άρθρων του στη «Νιάουστα» με τον επίτιτλο «ΙΣΤΑΦΚΙΑ» τεύχη 22 μέχρι και 51, παραστατικά και με μια χυμώδη γλώσσα στο

ντόπιο ιδίωμα, ξαναζωντανεύει ένα μεγάλο κομμάτι της Ναουσάικης βιοτεχνίας.

3. Βλ. Ε. Στουγιανιάκη ενδιαφέρον άρθρον στο Μακεδονικό Ημερολόγιο σ. 117 και επ.
4. Βλ. Γ. ΧΙΟΝΙΔΗ «Ζητήματα ιδιοκτησίας - Φορολογίας και διώξεις στη Νάουσα στα χρόνια 1870 - 1877» στον τόμο 19 του 1979 «Μακεδονικά» της Ε.Μ.Σ. σ. 93 - 123, όπου πολλές ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες και για άλλα θέματα.
5. Για την προέλευση των «Πουλιάκηδων» η προφορική παράδοση μας λέει πως αυτοί προέρχονταν από το Νηραζίλαδο. Και όταν καταστράφηκε το χωριό τους το 1822 οι περισσότεροι κάτοικοι τράβηξαν για τις Σέρρες, όπου διάλεξαν το επάγγελμά του ζυγιστή και απέκτησαν φήμη συνέπειας και ευσυνειδησίας στη δουλειά τους (διήγηση Μιχάλη Γοργολιάτου).
6. Βλ. Ν. ΣΠΑΡΤΣΗ «ΙΣΤΑΦΚΙΑ» στο περιοδικό αυτό, στα τεύχη 22 και 51 που αναφέρονται στους αραμπατζήδες και κυρατζήδες και τ. 49/1989 που αναφέρεται στους βαρελάδες.

Παροιμίες που λένε στην Νιάουστα

● «Κάθητι στ' αγκάτχια». Δεν τουν χουράει ου τόπους, όλου θέλει να φύγει, έχει τρανόν ιχτιζάν, τουν σηκώνει η καρέκλα.

● «Κιρός πουλάει τα λάχανα». Όλα μη τουν κιρό τους γένουντι αμα παγώσουν τά άλλα ζαρζαβάτχια όπως οι ντουμάτις, οι μιλιτζάνις κι οι πιτέρκις, απουμίνισκουν τα λάχανα.

● «Τί γουμάργια γύριβεις φυπόλυτους στ' αγκάτχια». Χουρίς προύτοιμασία δουλειά δε γένητι, οι δουλειές που δεν αμφορείς να τις φκιάσεις μην ανακατώνησι αμα δεν έχεις την κουμάντα.

● «Δείχνει στιάρι πουλάει καρθάρι». Άλλα δείχνει άλλα πουλάει. Την σήμερον ημέραν όλιοι μη μόστρα δουλέδουν κι κλέφτουν.

● «Όργουσι βαθιά, να γιουμάσουν τα σακιά». Οι ρίζεις απού ούτι κι αν φυτό πάνουν βαθιά κι άμα δε βρούν σκαμένου χώμα δυσκουλέδουντι κι' έχουμι λειψή παραγουγή.

● «Η αγκίδα είναι μικρή αμά πουνάει». Ένας κακός λόγους σι φέρνει στιναχώργια. Η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει αμά κόκκαλα τσακίζει.

● «Κάθι ξύλου έχει τουν καπνό του». Κάθι άνθρουπους έχει τα δικά του τα χούια, τουν δικό του χαρσκήτχια.

● «Ζήσει Μάη να φας τρυφίλλι κι απού Αύγουστου σταφύλι». Κάτσι κι καρτέργια για να μπιτίσει μινιά δουλειά μούγγι λόγια παχιά ακούς κι έργα καντίπουτας.

● «Δεν τρώγου άχυρα». Δε μι ξιγιλάς όντας ισύ πήγηνεις ιγώ γιρνούσα. Σι κατάλαβα.

● «Όποιους ουμιλάει σπέρνει, όποιους ακούει θιρίζει». Καλύτιρας εείνι να ακούς παρά να λες πουλλά γιατί τα πουλλά τα λόγια είναι φτώχια.

● «Χιρέτα μας τουν πλάτανου». Λέγητι για τ' αυτούς που λεν λόγια παχιά δίχους να φκιάνουν τίπουτας

Του Νίκου Σπάρτη

δίχους να τους πιστέδουν, όπως λεν άει καλά κρασκιά.

● «Όποιους κλουτσάει τ' αγκάτχια πουνούν τα πουδάργια του». Αυτός που ανακατώνητι σι ξένεις υποθέσεις δγαίνει ζημιουμένους. Αμα θέλεις να φκιάσεις δουλειές που δεν αμφορείς χάνεις.

● «Σι πήρα τριαντάφυλλου μα βγήκεις γαϊδουράγκαθου». Μη ξιγέλασεις μη του παρουσιαστικό σου κι σι πήρα αμά βγήκεις άχρειαστη, αλλοιώτικη.

● «Δεν υπάρχει δέντρου δίχους ρόζους». Όσου άξιους κι έξυπνους κι αν είναι ένας άνθρουπους, πάλι δα νάχει ιλαττώματα.

● «Δεν τουν αφήνουν σι χλουρό κλαδί». Τουν κατατρέχουν, τουν κασκαντούν, δεν τουν αφήνουν σι ησυχία.

● «Δεν ξέρου τί καπνό φλουμάρεις». Δε σι ξέρου, δε ξέρου απού που δαστάει η σκούφκια σου, σαν τί άνθρουπους είσι.

● «Όσου τρανέδει του καλό του δέντρου, τόσου πλαταίνει ου ίσκιους του». Όσου πιννάει ου κιρός ου άξιους ου άνθρουπους προουδεύει πλειότιρου.

● «Να μένει του δύσσινου». Δεν χρειάζουμι, φτάνει αφού δεν έχου κέρδους κανένα κι ουφέλκια καμινιά δε θέλου.

● «Άπ' τ' αγκάθι τραντάφυλλου κι' απ' του τραντάφυλλου αγκάθι».

● «Δεν υπάρχει τραντάφυλλου χουρίς αγκάτχια». Όλοι οι άνθρουποι έχουν τα ιλαττώματά τους όσου καλοί κι αν είναι.

● «Δεν πατάει σι σάπχιου σινίδι». Ξέρει τί φκιάνει, είναι σίγουρους, φκιάνει σαλάμικες δουλειές.

● «Δα γένουν μπράτιμη τα κράνα γιατί τ' αγαπάει η κοιλιά μου».

Αυτή η δουλειά που καρτιρώ δα γένηι γιατί τη θέλου κι την ητοίμασα καλά, γιατί είμι σίγουρους για την ιπιτυχία.

● «Κι τη φακή μαγειρήμα». Όλεις οι δουλειές θέλουν πρόφταση για να γένουν σουστές, όπως κι η φακή μαγειρήμα.

● «Του δέντρου που περιγιάς στην πόρτα σου φυτρώνει». Ούτι περιγιλούμι μας έρχουντι στου κιφάλι μας.

● «Του στιάρι απ' του κιχρί έσκασειν». Καμνιφράς κι οι μικρότιροι σι φκιάνουν κι σκάζεις σι σκαλιάζου.

● «Να καθαρίσει ου αέρας απ' του στιάρι». Να φύγουν τα παραπανίσκια κι αχρείαστα πράγματα. Ου αέρας είναι η ήρα η μεθυστική ένα σιτηρό βουτάνι μέσα στου στιάρι. Όπου λείει του Νιαστικό σιτχάκι: «Αέρας μέσ' του στιάρι κι πέτρα στη φακή κουρίτσι φιλημένου δεν έχει προκουπή».

● «Όποιους καγεί στα λάχανα φασάει κι στου γιούρτι». Άμα την πάθεις μινιά βουλά ύσταννας αχιρνάς να φυλάγησει.

● «Αγγούργια στου πάτηρον, ή κουλουκίτχια στου πάτηρον ή αγγούργια στου ξύδι ή μούρα ξυνά ή μούρα μη μυρμίγεις». Δε λες καν τίπουτας, δε φκιάνεις τίπουτας. Αυτό που λες δεν είναι σουστό, μούγγι λόγια είσι μούγγι χαι - χούι.

● «Να αριώσουν τα κιφάλια να χουντραίνουν τα ριπάνια». Μη τ' αραϊούμα όλα τα ζαρζαβατικά τρανέδουν. Η παροιμία λέγητι όντας μαζώνουντι πουλοί σ' έναν νουντάν κι δε χουράει να κάτσουν, ή σι ένα ανώγι να φύγουν μινικοί για να χουρέσει.

● «Πότι μήλα, πότι φύλλα». Όπου ιφέτους οι μηλιές μούγγι φύλλα πλειότιρα έφκισαν κι μήλα ντίπ ούλιγα. Κι σι όλεις τις δουλειές

πότι έχουν ιπιτυχία κι πότι δεν έχουν.

● «Κάστανά ψημένα (ή βρασμένα) κι γλυκό κρασί» δείξει μας.

● «Μαλλάκου τί έχεις στου βρακί», ιλιγάμι στη Νιάουστα. Του γλυκό του κρασί τώπιναν μη τα κάστανα ύσταρνας απ' του δείπνου.

● «Τα δικά σου είνι σύκα κι δεν ακούγουντι, τα δικά μου είνι καρύντια κι ρουπουτούν». Τις δικές σου τις ζαδιές δεν τις παραδέχεται μούγι τα δικά μου τα στραβά ακούγουντι.

● «Τουν τσάκουσαν στα πράσσα». Τουν τσάκουσαν εκείν' την ώρα που έφκιανε του χατά» (επ' αυτοφώρω).

● «Δα μη κόψεις του νιρό απ' τά πράσσα». Δεν αμπουρείς να μη φκιάσεις καντίπουτας, δε σ' έχου ανάγκη.

● «Βασιλικός κι αν μαθαρεί τη μυρουντιά την έχει». Ούτι κι να πάθει ου άξιους ου άνθρουπους, ου καλός, ου όμουργους, δε χάνει την αρχουντιγιά του, την καλουσύνη του.

● «Χάρι στου βασιλικό πίνει η γλάστρα του νιρό». Πουτίζητι κι η γλάστρα. Σι ανθρώπους μη τρανό ιχτιμπάρι αν πας κουντά πάντα ουφιλιμένους βγαίνεις. Κουντά στους τρανούς, τους αρχηγούς, καλουπιρνούν κι τα παλικάρια τους.

● «Τα λόγια είνι σαν τα κιράσκια». Του ένα κρέμητι απού τ' άλλου. ΌΕτσι κι τα λόγια. Ου ένας λόγους φέρνει τουν άλλου, κι δε σώνουντι κι προυπάντους αν κουβηνητιγιάζουν γυναίκες.

● «Ουπίσου έχει η αχλάδα τη νουρά». Ή όπους λεν στου τέλους ξουρίζουν του γαμπρό, του απουτέλεσμα μιτράει τιλιυταία.

● «Ποιός δα βγάλει τα κάστανα απ' τη φουτιχιά». Ποιός δα νταλντίσει να δάλει του χέρι του σι μινιά δύσκουλη υπόθιση να την μπιτίσει να την καταφέρει.

● «Τα καλά τ' αγλάντγια τα τρων τα γουρούνια». Όντας ένα καλό πράγμα πέφτει σι αχαμνά χέργια. Όντας οι ακλές γυναίκες ξι-

πέφτουν σι ανάδους γαμπρούς.

● «Απού χίλιες καρυδιές καρύντια», μαζώχτηκαν τα τιλιυταία χρόνια στη Νιάουστα. Άνθρουποι απ' όλα τα μιλέτχια, απ' όλα τα χουργιά πρόσφυγγοι, γιούφτοι, δλάχοι κι άλλοι.

● «Σκόρδου κι νιρό φκιάνει τουν άνθρουπου γιρό». Του σκόρδου είνι πουλύ ωφέλιμου γιατί κατηδάζει την πίεση. Αμα η παροιμία λέγητι για τ' αυτούς που δεν είνι λαίμαργοι στου φαγι.

● «Τα σύκα είνι μαλακά αμά χαλνούν τα δόντγια». Πουλλά πράγματα μας δίνουν ηυχάριστηση κι θέλουμι να τα τρώμε αμά στου τέλους δλάδουν.

● «Μιτρημένα κουκιά». Είνι πουλύ ουλίγα, δεν αρτιρνούν.

● «Την πικρή τη μιλιτζιάνα πάχη δεν την πιάνει». Λέγητι για τ' αυτούς που είνι μαθημένοι στις δυσκουλίες κι ατυχίες.

● «Κάλιου λάχανο μη γλύκα παρά ζάχαρι μη πίκρα». Καλύτερας ιφτουχός κι χαρούμινους παρά πλούσιους κι σικλιτισμένους. Χαμπιλουφόρτουσι κι τραγουδά.

● «Δε χαρίζει κάστανά». Δε λέει σιακάδεις για να φκιάσει αυτό που πρέπει, αυτό που είνι σουστό.

● «Όυπου ακούς πουλλά κιράσκια πάρε μικρό καλάθι». Όυπου ακούς πουλλές υπουσκέσεις μην καρτιράς τρανά πράγματα.

● «Δεν κουβανιούντι ντιγιο καρπούζγια σι μινιά αμασκάλη». Ντιγιο δουλειές αντάμα δε γένουντι. Όντας κοιτάζουμι πουλλές δουλειές μαζι δεν ιπιτυχαίνουμι.

● «Κάθι δέντρου απ' τουν καρπό του φαίνητι». Οι άνθρουποι κρίνουντι απ' τα έργα τους. Απ' τα κέρδη τους βγάζουν όνουμα οι ιπιχειρήσεις.

● «Δέντρου που λυγάει δεν τσακίζητι». Έτσι κι ου άνθρουπους ου έξυπνους, όντας βρει τα ζόργια υπουχουράει. Να δεχουμέστι τις δυσκουλίες κι μη τρώπουν να τις απουφεύγουμι.

● «Έρμους σαν την καλαμινιά

στου κάμπου». Μαγκούφης, μοναχός, μακριά απού όλους.

● «Άρις μάρες κουκουναρές» μας λές. Δε λες καντίπουτας, δε φκιάνεις τίπουτας.

● «Όποιους αγαπάει του τραντάφυλλου, αγαπάει κι τα αγκάτχια του». Αγάπα του φίλου σου, του γεϊ τουνά σου, του συγκινή σου, τουν άνθρουπό σου μη τα ιλαττώματά του.

● «Όυτι σπείρεις δα θιρίσεις» ή όπους έστρουσεις δα κοιμηθείς. Ανάλογα μη του τσιαλάστιμα που έφκιασεις δα πάρεις κι τα κέρδη σου.

● «Άλλους σπέρνει κι άλλους θιρίζει». Άλλους δουλεύει κι άλλους τα χαίρητι τα καλά.

● «Τα ψηλά τα κλουναργια τα κουνάει ου αέρας». Τους φανταζόμινους τους ανθρώπους όλοι τους κατατρέχουν, τους όμουργους κι τους ψηλούς τους έχουν στου μάτι.

● «Πηλάλα σκάψει πηλάλα μάσει». Εκείν' τα χρόνια τούλιγαν στη Νιάουστα για τ' αμπέλια πούχαν αριά κούτσουρα ήθιλειν να πηλαλούν για να σκάσουν αμά να πηλαλούν για να μάσουν σταφύλια αφού ήταν αριά τα κούτσουρα.

● «Ήταν του κούτσουρου κουντό τόφαγειν κι ου γαΐδαρους». Είχαμι πούχαμι του κακό μας του χάλι, μας ήρθαν κι' άλλα απού πανουθιο φουρτιχιο κι πανουγόμι.

● «Του μήλου δα πέσει απού κάτω απ' τη μηλιά». Τα πιντιγιά ουμινιάζουν τους γουινούς τους.

● «Μαύραν' τα κράνα κι άγουρα κι τα... ταγκόλια». Έρμι κι άπουρι, που λέμι, δεν είμιστι καλά, δεν παν τα πράγματα καλά, δεν είμιστι για δείξιμου.

● «Κουτόχουρτο μας ταΐζεις». Μας πιρνάς για χαζούς, μας λουγαργιάζεις για μισή μιρίδα.

● «Φασούλι, φασούλι, γιουμόζει του σακούλι». Κι απού λίγου λίγου γγένητι πουλύ, που λέει κι του τραγούδι. Έτσι γένητι οικουνομία κι ήτριουσίες.

● «Μας έδουκαν της ιλιάς του

μέσα κι του καρυνγιού τ' απόξου». Του κόκκαλου της ιλιάς κι την πέτσα από του καρύδι, δε μας έδουκαν τίποτας χρειάζομινου.

● «Ένα μήλου την ημέρα νγιώνχει του γιατρό σιαπέρα». Μας δίνει υγεία γιατί βουθάει τη χώνηψη, αν έχεις τζούρτσாலουν ή δυσκουλεύησει, του μήλου σι φκιάνει καλά, του μήλου καθαρνάει τα δόντγια, κατηδάξει κι τη χουλιστιρίνη απ' του αίμα κι' άλλα.

● «Λέει τα σύκα σύκα κι τη σκάφη σκάφη». Λέει του σουστό, λέει τα πράγματα όπους είναι, λέει ποιός έχει δίκην.

● «Τ' άφκιασαν ρόϊδου». Δεν πήγαν καλά τα πράγματα, δεν τα κατάφiran καλά, τάφκιασαν θάλασσα.

● «Απού γάλια - γάλια γέννητι η αγουρίδα μέλι». Θέλει κερών για να γένει μινιά καλή δουλειά, απού γάλια - γάλια έχουμι κέρδους, τρανέδοντας γέννητι σουφότιρους ου άνθρουπους.

● «Μάζουσι άς είναι κι ρόγες». Να φκιάνεις οικουνουμία να μαζώνεις κι άς έχουν κι μικρή αξία τα πράγματα.

● «Αλουάρης μη τ' αλώνια κι μη τα χρυσά πιπόνια». Ιούλιους μήνας είναι ου αλουάρης, γιατί τα χρώνια εκείνα πρώτα θέριζαν, έφκιαναν σταδίνεις τα διμάτχια, τα κουβανούσαν στ' αλώνια, τάφκιαναν θυμουινές κι ύσταρνας τ' αλώνιζαν. Τώρα θιρίζουν κι αλουνίζουν μαζί κι μπιτίζει η δουλειά μάνι - μάνι. Ου αλουάρης έχει κι χρυσά πιπόνια.

● «Η προυσταγή σου λάχανα κι ου ουρισμός σου αγγούργια». Δε σι λουγαργιάζου είσι καντίποτας για τη μένα.

● «ΌΑν θέλεις να γιυτείς καλύτιρας τη γλύκα του χουριμά δόστουν σ' έναν ιφτουχόν». Όντας φκιάνουμι ιλεημουσύνη ιυχαριστιούμισι πρότα ημείς γιατί εφκιάσάμι του καλό.

● «Τα δρώμνια λάχανα κακόν σαλάτουν φκιάνουν». Απού αχρειαστα υλικά καρτιράς να γένει σουστή δουλειά. Απού αχρειαστους αν-

θρώπους μην καρτιράς καλές κουβέντες κι δουλειές.

● «Πάτσειν την πιπουνόπιτσα». Την πάτσειν που λέν, την έπαθειν. Έκαμειν αλάθους, παρασύρθηκεν.

● «Ου τιμπέλης δεν τρώει μύγδαλα γιατί θέλουν τσάκισμα». Ου τιμπέλης για να μη φκιάσει κόπουν θυσιάζει τις απολάψεις του. Ου ουκνός ου άνθρουπους απουφεύγει τουν κόπουν κι την αλιπουριά ακόμα κι όντας έχει κέρδους.

● «Του κάθι δέντρου μη τουν ίσκιου του». Ου πάσα ένας μη την αξία του, μι τις ικανότητές του, μη του παρουσιαστικό του.

● «Ου Απρίλης μη τα λουλούνγια του κι ου Μάης μη τα τραντάφυλλα». Την άνοιξη η φύση ουμουρφαίνει. Τουν Απρίλη έχουμι πουλλά λουλούνγια κι του Μάη τραντάφυλλα κι αηδόνια.

● «Μη μινιά τσικουργιά δεν κόφτητι του δέντρου». Θέλει πουλλές δουλές να κόψει του τσικουρί για να πέσει του δέντρου. Όλες οι δουλειές θέλουν κόπουν έναν κεριμέν για να έχουμι ιπιτυχία κι κέρδους. Θέλουν υπομουνή.

● «Να βρεις καλό λουλούδι για να πάρεις μουσκουβουλιά». Βρέ καλόν σύντρουφουν στη ζουή σου για να πιράσεις καλά. Αμα έχεις καλή δουλειά, έχεις πουλλά κέρδη.

● «Ένα τραντάφυλλου δε φέρνει την άνοιξη, όπους κι ένα πουλί δε φέρνει την άνοιξη». Μούγγι μη μινιά ιπιτυχία δε αμπουρείς να βασιστείς. Για νάχουμι ένα καλό α-πουτέλεσμα χρειάζητι να τσαλαστήσουμι πουλύ, να κουπιάσουμι.

● «Βασιλικός στουν μαχαλά κι αγκάθι μες στου σπίτι». Στους ξένους φέρνητι καλά μι τους σπιτικούς αφιώνητι. Όξου σι παρέεις είναι καλός, αμá στου σπίτι του κακός. Η παροιμία λέει για έναν κακότρουπον άνθρουπον.

● «Τα τρανά τα ρουμάνια δεν ουμιλούν». Ου σουφός ου άνθρουπους δεν ουμιλάει. Οι άνθρουποι μη τρανές ικανότητες δεν θέλουν να φαίνονται, δε λεν πουλλά λόγια.

● «Του στραβό του ξύλου η φουτχιά του ισιάζει». Μη του σκουλειό διουρβνουντι τα στραδόξυλα. Μι τη μόρφωση αλλάζει ου άνθρουπους, καλυτιρεύει.

● «Δεν είναι η ζουή Μάης σπαρμένη μη λουλούνγια». Κι τα καλά διχούμινια κι τα κακά διχούμινια. Θέλει να καρτιρούμι κι καλά κι αχαμνά στη ζουή μας.

● «Μη φυτρώνεις εκεί που δε σι σπέρνουν». Μην ανακατώνησι σι ξένεις δουλειές, σι ξένεις υπουθέςεις, κοίταζει τουν ιαυτό σου κι του σπίτι σου.

● «Κουντά στου ξηρό καίει κι του χλουρό». Μι ξηρά ξύλα καίν κι τα χλουρά στου τζιάκι. Πουλλές δουλές πληρώνουν άδικα κι αθώοι κουντά σ' αυτούς που φταίγουν. Κουντά σι κακούς την παθαίνουν καλοί κι τίμιοι.

● «Χιρέτα μας τουν πλάτανου». Πιργιλούν αυτόναν που λέει πράγματα κι δεν τα φκιάνει, λέει τρανά λόγια κι δεν τουν πιστέδουν. Ένα πράγμα που ήταν να γένει κι δε γίνηκειν.

● «Χτύπα ξύλου». Μην κακουμιλήτάς, μη γουρσουζεύεις.

● «Μούγγι κούφκια καρύνγια δεν τρώει». Όλα τ' άλλα τα τρώει ως κι πέτρες τρώει, κι νγιιάδουλουν κι τρίβουλουν.

● «Η τρανταφυλλιά φκιάνει κι τραντάφυλλα κι αγκάτχια». Έτσι κι η ζουή μας δίνει κι καλουσύνες κι πίκρις κι καλά κι κακά.

● «Μόσχους κι κανέλλα» λεν στα δρέφη όντας ρουγκαλνιούντι.

Ποιητές της Αρχαίας Μακεδονίας

Β'

ΑΔΑΙΟΣ Ο ΜΑΚΕΔΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Αδαίος ο Μακεδών είναι ένας από τους τέσσερις αρχαίους Μακεδόνες ποιητές «αγνώστου ιδιαιτέρας πατρίδος». Οι άλλοι τρεις είναι: ο Παρμενίων, ο Αντιφάνης και ο Αρχίας.

Όμως, αν αυτοί στάθηκαν άτυχοι, γιατί η τευτότητά τους μας παραδόθηκε ελλιπής, περισσότερο άτυχε είναι οι ιδιαίτερες πατρίδες τους, γιατί στερούνται την τιμή της μνήμης για τα άξια τέκνα τους.

Τυχρή η Θεσσαλονίκη, καμαρώνει για τους τρεις ποιητές της: το Φίλιππο, τον Αντίπατρο και τον Επίγονο. Τυχρές πόλεις η Πέλλα και η Κασσάνδρεια για τον Ποσειδίππο, τον επιγραμματοποιό η πρώτη, για τον Ποσειδίππο τον κωμικό ποιητή η δεύτερη. Άτυχη η Βέροια, γιατί ενώ σε επιτύμβια μνημεία της σώζονται πάνω από δέκα (10) επιγράμματα, κανενός δεν ξέρουμε μέχρι σήμερα τον ποιητή, είναι αδέσποτα.

Συστηματική φιλολογική μελέτη μπορεί κάποια μέρα να καταλήξει σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Ίσως κάποια από τα επιτύμβια επιγράμματα της Βέροιας να ανήκουν σε κάποιους από τους γνωστούς επιγραμματοποιούς της Αρχαίας Μακεδονίας και δεν είναι απίθανο και κάποιος από αυτούς να αποδειχθεί ότι είναι Βεροιαίος. Ως τότε, ο Αδαίος, ο Παρμενίων, ο Αντιφάνης, ο Αρχίας θα είναι ποιητές αγνώστου γενέτειρας, ενώ τα επιγράμματα της Βέροιας θα είναι αγνώστου γεννήτορα...

ΑΔΑΙΟΣ Ο ΜΑΚΕΔΩΝ

Δεν είναι απόλυτα ακριβής ο χρόνος γέννησής του. Άλλοι υποστηρίζουν ότι άνθισε στα χρόνια του Μ. Αλεξάνδρου (436—323 π.Χ.) και άλλοι στα χρόνια του Αττάλου του Α' του βασιλιά της Περγάμου (269—197 π.Χ.). Υπάρχει αμφισβήτηση και στη γραφή του ονόματός του Αδαίος, ή Αδδαίος (με δύο -δ-) ή Αδέος (με -ε-). Άλλοι πιστεύουν ότι πρέπει να ταυτισθεί με το ρήτορα Αδαίο που τον αναφέρει ο Σενέκας (4 π.Χ. - 65 μ.Χ.) στις *Controversae*. Στην Παλατινή Ανθολογία υπάρχουν έντεκα επιγράμματα που τα περιέλαβε ο Φίλιππος ο Θεσσαλονικεύς στο «Στέφανό» του. Οι περισσότεροι φιλόλογοι δέχονται ότι ο Αδαίος ήταν Μακεδόνας και όχι Μυτιληναίος γιατί από επιγράμματά του φαίνεται ότι γνώριζε καλά τη Μακεδονία.

Το όνομα Αδαίος φέρει και ένας συγγραφέας από τη Μυτιλήνη που άκμασε στα τέλη του 3ου π.Χ. αιώνα. Τα έργα του «περί αγαλματοποιών» και «περί διαθέσεων» δυστυχώς χάθηκαν. Με το ίδιο όνομα α-

ναφέρονται και ένας αρχηγός των μισθωτών του Φιλίππου και ένας χιλιάρχος στο στρατό του Μ. Αλεξάνδρου. (Μ.Ε.Ε. τομ. Α', σελ. 530).

Ο μεγάλος ιστορικός της αρχαιότητας, ο Πολύ-

Του Θωμά Γαβριηλίδη

βιος, στο ΚΗ' βιβλίο της ιστορίας του παράγφ. 8, αναφέρει τον Βεροιαίο Αδαίο, ο οποίος στάλθηκε ως πρεσβευτής από τον βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα στο βασιλιά των Ιλλυριών Γένθιο για να συζητήσει σύναψη συμμαχίας εναντίον των Ρωμαίων. Ο Βεροιαίος Αδαίος μαζί με τον Ιλλυριό Πλευράτο πήγε στη Σκόδρα (τη γνωστή από τα πρόσφατα γεγονότα πόλη της Αλβανίας σήμερα) κι από κει στη Λίσσο, όπου συνάντησε το Γένθιο. Επειδή, όμως, δεν τελείωσε η αποστολή του, ο Περσέας ξανάστειλε το Βεροιαίο Αδαίο μαζί με έναν σωματοφύλακά του, τον Γλαυκία και τον Ιλλυριό Πλευράτο, επειδή ο τελευταίος γνώριζε την ιλλυρική γλώσσα, σα διερμηνέα, όπως γράφει ο Πολύβιος «έπεμπε τον Αδαίο και συν τούτω τον Γλαυκία, ένα των σωματοφυλάκων, και τρίτον τον Ιλλυριόν (Πλευράτον) δια το την διάλεκτον ειδέναι την Ιλλυρίδα...».

Ο Βεροιαίος πρεσβευτής του Περσέα ζει στο πρώτο μισό του 2ου π.Χ. αιώνα.

Αλλά με το όνομα Αδαίος μνημονεύεται ακόμη ένας Βεροιαίος, πολιτάρχης της Βέροιας αυτός, σε μια επιγραφή, που όταν ο Γ. Χιονίδης έγραφε τον Α' τόμο της ιστορίας της Βέροιας (Βέροια 1960), δρισκόταν στο Μουσείο της Θεσσαλονίκης (Γ. Χιονίδη, ιστ. Βέροιας, Α' τόμ., σελ. 198). Σήμερα η επιγραφή αυτή, μάλλον του 1ου μ.Χ. αιώνα δρίσκεται στον ανοιχτό χώρο του Μουσείου της Βέροιας. Του Βεροιαίου πολιτάρχη Αδαίου γνωρίζουμε και το πατρώνυμο «Αδαίος του Διοδώρου».

Σίγουρα το γεγονός της μακροχρόνιας παράδοσης του ονόματος ΑΔΑΙΟΣ στη Βέροια δεν αποδεικνύει ότι ο επιγραμματοποιός Αδαίος ήταν Βεροιαίος. Αυτό μόνο με συγκριτική φιλολογική μελέτη των επιγραμμάτων του με τα σωζόμενα αδέσποτα επιτύμβια επιγράμματα της Βέροιας μπορεί κάποτε να διευκρινισθεί.

Όμως είναι καιρός να δούμε κάποια επιγράμματα του Αδαίου του Μακεδόνα, τον οποίο άλλοι μελετητές τον τοποθετούν στον 1ο αι. μ.Χ. Τη δική μου άποψη σχετικά με το θέμα της εποχής στην οποία έζησε ο ποιητής, θα τη διατυπώσω στα σχόλια του επιγράμματός του που είναι αφιερωμένο στο Φίλιππο Β'.

Ημαθίην ος πρώτος ες Ἄρεα δῆσα Φίλιππος
 Αἰγαίην κείμει δῶλον εφесσάμενος
 ρέξας οἱ ὄπῳ βασιλεύς το πρὶν· εἰ δε τις αὐχεῖ
 μείζον εμεῦ, καὶ τουθ' αἵματος ημετέρου.

Σ' αυτό το ἐπίγραμμα του που εἶναι αφιερωμένο στο Φίλιππο Β' ο Αδαῖος παρουσιάζει το νεκρὸ βασιλιά να μιλά και να τονίζει την σημασία του ἔργου του· εἶναι, λέει, ο πρώτος που ἔκανε τους Μακεδόνες οπαδοῦς του Ἄρη, φιλοπόλεμους ἢ ἀπλὰ πολέμικους, ἐνῶ πρὶν ἦταν ἀπόλεμοι, και τα κατορθώματά του δεν συγκρίνονται με κανενός ἀπὸ τους προηγούμενους βασιλιάδες της Μακεδονίας σε μέγεθος.

Ποιὸς ἦταν ο λόγος που ἀνάγκασε τον Αδαῖο να γίνεῖ συνήγορος του νεκροῦ Φιλίππου και ποῖο συμπέρασμα δαγίνει ἀπὸ αὐτὴ του τη στάση;

Η ἀπάντηση νομίζω ὅτι δίνεται με τον υποθετικὸ λόγο με τον ὁποῖο κλείνει το ἐπίγραμμα. Ἄν κάποιος καυχιέται (ενεστῶτας) ὅτι ἔκανε κάτι μεγαλύτερο ἀπὸ τα δικά μου ἔργα, λέει (ο Φίλιππος) ὅτι κι αὐτὸ εἶναι πληρωμένο με το «ημέτερον» αἷμα.

Στον υποθετικὸ αὐτὸ λόγο που φανερώνει κάτι το πραγματικὸ, βρίσκεται ἡ ἀφορμὴ που ἔκανε τον Αδαῖο να υπερασπισθεῖ το ἔργο του Φιλίππου. Κάποιος ἰσχυρίστηκε ὅτι το ἔργο του εἶναι ἀνώτερο του Φιλίππου. Κάτι τέτοιο, ὅμως, μόνο ο γιὸς του Φιλίππου ο Μ. Αλέξανδρος, θα μπορούσε πάνω στο νεανικὸ του ενθουσιασμὸ να πει, ἢ κάποιος θαυμαστής του.

Ἄν ἡ ὑπόθεσή μου δεν εἶναι ἀβάσιμη, τότε ἀπὸ τον ενεστῶτα «αὐχεῖ», που δηλώνει το παρὸν, συμπεραίνω ὅτι ο Αδαῖος εἶναι σύγχρονος του Μ. Αλεξάνδρου (4ος αἰ. π.Χ.). Επειδὴ, ὅμως, εἶναι και θαυμαστής του Μ. Αλεξάνδρου, ὅπως φαίνεται ἀπὸ το θαυμάσιο ἐπίγραμμα που του αφιερῶνει και το ὁποῖο παρουσιάζεται στη συνέχεια, ἡ κάποια ἀντιπαράθεσή του προκειμένου να υπερασπισθεῖ και τη μνήμη του Φιλίππου, ἴσως ἀποκαλύπτει ὅτι εἶχε γνωρίσει πρὶν ἀπὸ το γιο και τον πατέρα και σαν δίκαιος ἄνθρωπος ἤθελε να εἶναι ἀντικειμενικὸς.

Ο δεύτερος στίχος του ἐπιγράμματος σήμερα, ἐπιτετα ἀπὸ τις ἀνσκαφές στη Βεργίνα του Μανόλη Ανδρόνικου, που ἀποκάλυψαν τον τάφο του Φιλίππου, α-

Την Ημαθία που ἔκανα τον Ἄρη ν' ἀκολουθήσει
 πρώτος, ἐδῶ ἔμαι ἐγώ, ο Φίλιππος, θαμμένος,
 ἀφού πάνω στον τάφο μου ἔβαλα να καθίσει
 δῶλο ἀπὸ χῶμα των Αἰγῶν.

Ἐκαμα ἔργα που κανεῖς ἀπ' τους παλιούς ρηγάδες
 ὡς τώρα δεν κατόρθωσε να κάνει,
 κι ἅμα κανεῖς παρνεῖται
 πῶς πέτυχε ἀπὸ μένανε κάτι το πιο μεγάλο
 κι αὐτὸ θα εἶναι σίγουρα ἀπ' το δικὸ μας αἷμα.

ποκτὰ ἰδιαιτέρο νόημα γιατί ἀκούγεται σαν γραμμένος ἀπὸ κάποιο αὐτόπτη μάρτυρα· «κείμει (λέει ο Φίλιππος) εφесσάμενος αἰγαίην δῶλον». «Εἶμαι ἐδῶ θαμμένος, λέει ο Φίλιππος, ἀφού ἔβαλα να καθίσει (πάνω στον τάφο ἢ το σῶμα μου) δῶλο (ἡ δῶλος, θαλ. σπ. αρ.) ἀπὸ χῶμα, γῆ, των Αἰγῶν.

Σύμφωνα με τα γραφόμενα του Αδαῖου ο Φίλιππος ἴσως εἶχε χτίσει τον τάφο του και εἶχε υψώσει και τον τύμβο ἀπὸ πάνω του, δῶλο (= ὄγκο γῆς ἢ χῶματος) τον χαρακτηρίζει ο ποιητής, καμωμένο ἀπὸ χῶμα της γῆς των Αἰγῶν και φυσικὰ στις Αἰγές. Ο τύπος - αἰγαίην - νομίζω ὅτι εἶναι ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς (αἰγαῖος, α, ον) στο θηλυκὸ ουσιαστικὸ δῶλος, αἰγαίην (ἰων.) αἰγαῖον (δωρ., αἰολικ.) δῶλον, και ἄχι κύριο ὄνομα.

Ὅλες αὐτές οἱ λεπτομέρειες πιστεύω ὅτι πείθουν ὅτι ο Αδαῖος και Μακεδόνος εἶναι και ἔζησε ἀπὸ κοντά και το Φίλιππο και τον Αλέξανδρο, εἶχε την απαιτούμενη οξυδερκεία και πνευματικὴ ικανότητα να κρίνει σωστά και να ἀξιολογεῖ ἀντικειμενικὰ και να ἐκφράζεται ἐπιγραμματικά.

Με την τελευταία φράση του ἐπιγράμματος «και τουθ' αἵματος ημετέρου» που σημαίνει και αὐτὸ (το μεγαλύτερο ἐνδεχομένως ἀπὸ τα δικά μου κατορθώματα) ἀνήκει στο δικὸ μας αἷμα, ο Φίλιππος με το στόμα του Αδαῖου δεν ἀρνεῖται τη συμβολὴ του Αλέξανδρου, δε λέει «μου», ἀλλὰ «μας». Δεν ἀνέχεται ἀπλῶς να ἀγνοεῖται ἡ συμβολὴ ἡ δική του στις ἐπιτυχίες του Μ. Αλεξάνδρου.

Το ἐπίγραμμα ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ἐλεγειακὰ δίστιχα και εἶναι γραμμένο στην καθιερωμένη ὡς διὰλεκτο της ἐλεγειακῆς ποίησης (ἰωνικὴ με δωρικὰ και αἰολικὰ στοιχεῖα).

Σύντομο, ἓνα ἐλεγειακὸ δίστιχο, ἀλλὰ πολὺ περιεκτικὸ, εἶναι και το ἐπίγραμμα του Αδαῖου για το Μ. Αλέξανδρο:

ΤΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Τύμβον Αλεξάνδροιο Μακεδόνος ην τις αείδη,
ηπείρους κείνου σήμα λέγ' αμφοτέρας.

Τα δύο αυτά επιγράμματα του Αδαίου ξεχειλίζουν από το θαυμασμό του για τους δύο πρωτοκορυφαίους Μακεδόνες, το Φίλιππο και τον Αλέξανδρο και από το μη κρυβόμενο καμάρωμά του, γιατί, όπως φαίνεται, είναι από την ίδια μ' αυτόν ελληνική φυλή.

Αξίζει, όμως, να παρουσιαστεί στο σύντομο αυ-

Η ΑΠΟΔΟΣΗ

Κάθε που κάποιος τραγουδά τ' Αλέξανδρου τον τάφο
του Μακεδόνα, να του λες πως ως μνημείο εκείνου
λογιούνται οι δύο ήπειροι: Ευρώπη και Ασία.

Το σημείωμα ακόμα ένα επίγραμμα του Αδαίου που είναι αφιερωμένο σε έναν άσημο γεωργό, τον Άλκωνα, ο οποίος βαθιά ανθρωπινος, όταν γέρασε το εργατικό του δόδι, δεν το έσφαξε, αλλά το άφησε να πεθάνει βόσκοντας ελεύθερο στα λιβάδια.

ΤΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΛΚΩΝΑ

Αύλακι και γήρα τετρυμένον εργατίνην βουν
'Αλκων ου φοῖην ἤγαγε προς κοπίδα,
αἰδεσθεῖς ἔργων· ο δε που βαθέη ἐνὶ ποίῃ
μυκηθμοῖς ἀρότρου τέρπετ' ελευθερίῃ.

Το επίγραμμα του Άλκωνα αποτελείται από δύο ελεγειακά δίστιχα.

Μόνο ένας άνθρωπος που είχε ζωντανά διώματα από τη ζωή των γεωργών θα μπορούσε να δώσει με τόση ευαισθησία και αλήθεια τη σχέση του ξωμάχου με το καματερό, σύντροφο στον αγώνα για τον επιούσιο ἄρτο. Ο Μακεδόνας Αδαίος φαίνεται ότι είχε αυτά τα διώματα. Οι αρχαίοι Μακεδόνες ήταν στην πλειοψηφία τους γεωργοί και κτηνοτρόφοι, αλλά δέβαια δεν αγνοούσαν και το ψάρεμα, την επεξεργασία των μετάλλων, τη ναυτιλία, το εμπόριο, τα γράμματα και τις τέχνες κ.τ.λ. Όπως δείχνουν τα αρχαιολογικά ευρήματα, αρκετά νωρίς είχαν αναπτύξει ένα θαυμάσιο πολιτισμό καθόλου κατώτερο από τον πολιτισμό των

Η ΑΠΟΔΟΣΗ

Τ' αυλάκια και τα γηρατειά κατάκοπο ως αφήκον
του γεωργού του Άλκωνα το εργατικό δόδι,
στο φονικό δε δάσταξε κοπίδι να το δώσει,
τη δούλεψή του ντράπηκε· κι αυτό μες στο χορτάρι
από τ' αλέτρι λεύτερο χαίρεται και μουγκρίζει.

άλλων Ελλήνων.

Οι εννέα γνωστοί και στις μέρες μας αρχαίοι Μακεδόνες ποιητές, αλλά και τα επιγράμματα του αρχαιολογικού Μουσείου της Βέροιας είναι αδιάμφευστοι μάρτυρες ότι οι αρχαίοι Μακεδόνες δεν υστέρησαν ούτε στην καλλιέργεια της ποίησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1) Βασ. Ι. Λαζανα. Τα Αρχαία Ελληνικά Επιγράμματα, εκδόσεις Στ. Τσαπέτας, Αθήναι, 1989. 2) 500 ποιήματα από την Παλατινή Ανθολογία, Ανδρ. Λευτάκης, Β' έκδ. δωρικός 1988. 3) Μ.Ε. Εγκυκλοπαίδεια, ΑΕ.ΒΕ. Π. Γ. Μακρής και Σία, τόμ. Α' Αθήναι 1927. 4) Γ. Χιονίδη Ιστορ. της Βέροιας, τόμ. Α' Βέροια 1960.

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ

Για να μη χάνονται τα τεύχη, ενημερώστε μας έγκαιρα
την νέα διεύθυνση, κάθε φορά που αλλάζετε τόπο κατοικίας.

ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Οι πρώτες φωνές που υψώθηκαν και παρώτρυναν την Ελληνίδα να μορφωθεί για να βελτιώσει την θέση της στην κοινωνία και την οικογένεια ήταν ανδρικές. Ήταν φωνές του Ρήγα, του Κοραή, του Κοκκώνη, του Σοφιανόπουλου, του Βικέλα.

Στην επαναστατική προκήρυξη του Ρήγα τα Δίκαια του Ανθρώπου στο άρθρο 22 γράφει:

«Όλοι, χωρίς εξαίρεσιν, έχουν χρέος να ηξεύρουν γράμματα. Ἡ πατρίς έχει να καταστήσῃ σχολεῖα

Της Λευκῆς Σαμαρά

εἰς ὅλα τὰ χωρία, διὰ τὰ ἀρσενικά καὶ τὰ θηλυκὰ παιδιὰ. Ἐκ τῶν γραμμάτων γεννᾶται ἡ προκοπή».

Ο Κοραῖς το 1815 γράφει ἀπὸ το Παρίσι στην Ευαυθία Καΐρη: «Νὰ μελετᾷς καὶ ὅσῃν παιδεῖαν ἔχεις νὰ τὴν παραδίδεις μὲ λόγους καὶ μὲ ἔργον εἰς τὰς συνηλικιώτιδάς σου... Ταῦτα σ' ἐλέγω ἐκ βᾶθους πατρικῶν σπλάχνων ὁ γηραιὸς Κοραῖς... Σπούδασε φίλον θυγάτριον, νὰ κατασταθεῖς ὁμοία τῆς γυναικὸς τὴν ὁποία ἐξήτει ὁ Σολομών».

Ο Ιωάννης Κοκκώνης (1799 - 1864) εἶναι ὁ πρόδρομος τῆς γυναικείας παιδείας στην Ελλάδα καὶ ὁ πρῶτος θεμελιωτὴς τοῦ ἔργου τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Εταιρείας. Γι' αὐτὸν γράφει ἡ Αθηνά Ταρσούλη:

«...Ὁ μεγάλος καὶ ἀσθετὸς πάθος τοῦ Κοκκῶνι στάθηκε ἡ διανοητικὴ ἐξύψωση τῆς Ελληνίδος, ἡ λύτρωσή της ἀπὸ τὴν ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ δουλεία δια μέσου τῆς παιδείας. Γυναίκα ἀμόρφωτη, σκλάβο στην ψυχὴ καὶ στο μυαλό, δὲν μπορεῖ νὰ γεννήσῃ ἐλεύθερους καὶ ἀνώτερους ἀνθρώπους, κι οὔτε ἡ πατρίδα μπορεῖ ποτὲ τῆς νὰ προκόψῃ με δούλους στα φρονήματα πολίτες. Φῶς, λοιπὸν, πνευματικὸ πέ-

ρα ὡς πέρα στις Ελληνίδες μητέρες, γυναῖκες, κόρες»...

Ο Παναγιώτης Σοφιανόπουλος (1786 - 1856) ἐξέδωσε στις 15 Δεκεμβρίου τοῦ 1838 μιὰ εφημερίδα σὲ μικρὸ σχῆμα με τὸν παράξενον τίτλο «Ο Σωκράτης, Εφημερίς τῶν Γυναικῶν καὶ τοῦ Λαοῦ».

Μερικὰ δημοσιεύματα τοῦ «Σωκράτης»:

«Εἶναι βέβαιον, κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ὅτι πρῶτος παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπλάσθη ὁ Ἀδὰμ καὶ ἐξ αὐτοῦ δεύτερον ἡ γυνή. Ἀλλὰ αὕτῃ ἡ ἰδίᾳ Γραφὴ νομοθετεῖ συντροφον τοῦ ἀνδρὸς τὴν γυναῖκα ἐν τῷ βίῳ, ἀλλ' ὄχι δούλῃ. Συντροφία ἀνευ ἰσομοιρίας δὲν δύναται νὰ συντηρηθῇ».

«Ἡ ζημία τοῦ γένους εἶναι μεγίστη ἐκ τῆς ἀμαθείας τῶν γυναικῶν. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ κοράσια οἰκουροῦν, ὅθεν ἡ καλὴ ἢ κακὴ τῶν τέκνων ἀνατροφή κρέμαται ἀπ' αὐτάς».

Ο λογογράφος καὶ μεταφραστὴς Δημήτριος Βικέλας (1835 - 1908) δημοσίευσε στο μηνιαῖο περιοδικὸ «Ἐθνικὴ Ἀγωγή» μιὰ μελέτη γιὰ τὴ «Γυναικεῖα Ἀγωγή». Ἡ μελέτη αὐτὴ υποβλήθηκε σαν ὑπόμνημα στο τμῆμα τῆς Γυναικείας Ἀγωγῆς τοῦ Ἀ' Ἑλληνικοῦ Εκπαιδευτικοῦ Συνεδρίου. Σ' αὐτὸ τὸ ὑπόμνημα, ὁ Βικέλας ἐκφράζει τὶς ἀπόψεις τοῦ. Ἐ-

χει μελετήσῃ, λέει, τὸ θέμα τῆς μόρφωσης τῶν κοριτσιῶν στην Ευρώπη καὶ στην Ἀμερικὴ. Ἐχει ἐπισκεφθεῖ παρθεναγωγεῖα στην Γαλλία, στὴ Σουηδία καὶ στὴ Δανία καὶ κάνει σύγκριση με τὴν ἐλληνικὴ γυναικεῖα παιδεία. Το 1900, γράφει, ἐπὶ γυναικεῖου πληθυσμοῦ 1.235.000 φοιτοῦσαν στα δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ σχολεῖα τῆς Ἑλλάδος μόνο 45.665 μαθήτριες. Δηλαδή μάθαιναν γράμματα το 35/1000.

Οι προτάσεις τοῦ Βικέλα ἐγίναν ἀποδεκτὲς ἀπὸ τοὺς συνέδρους, ἀλλὰ δὲν υλοποιήθηκαν. Ὁ Βικέλας εἶχε τὴν τύχη νὰ ἔχει μητέρα τὴ Σμαράγδα, με μιὰ σπάνια γιὰ τὴν εποχὴ τῆς μόρφωσης, που ἐπάειξε σπουδαῖο ρόλο στὴ διάπλαση τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς τοῦ φυσιογνωμίας.

«Μορφώσατε τὴν γυναῖκα. Ἰδοὺ τὸ ζήτημα. Ἡ κοινωνικὴ, ἐθνικὴ καὶ ἀτομικὴ εὐημερία, καθὼς καὶ ἡ οἰκογενειακὴ θὰ ὑψωθῶσιν ἀπισταύτως με τὴν μόρφωσιν τῆς γυναικός. Μορφώσατε τὴν γυναῖκα, κυρία καὶ κύριοι, ὅσον μορφώνετε καὶ τὸν ἄνδρα», γράφει ὁ γιατρὸς Στέφανος Ζωγραφίδης σ' ἓνα ἄρθρο τοῦ το 1904, που θαρρεῖ καὶ εἶναι σύγχρονο.

Κ. Ξηραδάκη: Το φεμινιστικὸ κίνημα στην Ελλάδα. Βιβλιογραφικὸ.

Προσέξατε

— Οι στήλες τῆς «ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ» εἶναι στὴ διάθεση ὅλων τῶν Ναουσαίων καὶ τῶν φίλων τοῦ περιοδικοῦ.

— Οι ἀποστελλόμενες γιὰ δημοσίευση ἐργασίες καὶ ἄρθρα νὰ εἶναι σύντομες σὲ 6 το πολύ σελίδες γραφομηχανῆς καὶ νὰ μὴν ἔχουν δημοσιευθεῖ σὲ ἄλλο περιοδικὸ ἢ εφημερίδα.

— Παράκληση οἱ ἐργασίες νὰ γράφονται στὴ Δημοτικὴ καὶ μὲ τὸ μονοτονικὸ σύστημα.

— Ἡ «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» δὲν φέρει καμία εὐθύνῃ γιὰ τὶς ἐκφραζόμενες ννώμες τῶν συνεργατῶν τῆς.

— Ἐργασίες εἴτε δημοσιευθῶν εἴτε ὄχι δὲν ἐπιστρέφονται.



ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΩΣΗ

Στην εποχή μας, που ολοφάνερα είναι μια εποχή έντονων συγκρούσεων και ανακατατάξεων ανεπαίσθητα ίσως αλλά και ανεύθυνα δημιουργούνται πολλαπλές συγχύσεις όσον αφορά διάφορες έννοιες. Συγκεκριμένα εδώ συναντάμε μιὰ σύγχυση, μιὰ κατάσταση έντονης παρεξήγησης καθώς επίσης και επιλεκτικής αδυναμίας όσον αφορά την διάκριση δύο βαρυσήμαντων διαφορετικών εννοιών, της γνώσης και της μόρφωσης. Οπωσδήποτε ένας ξερός, μονοκόμματος και τυποποιημένος ορισμός της γνώσης ή της μόρφωσης θα αλλοίωνε ή τουλάχιστον θα περιόριζε αρκετά την ευρεία σημασία τους. Γι' αυτό είναι προτιμότερο να προσεγγίσουμε τις δύο έννοιες με πιο έμμεσο και αναλυτικότερο τρόπο.

Βασικά υπάρχουν τρία κύρια είδη γνώσεων, η εμπειρική γνώση που βασίζεται στις αισθήσεις, η επιστημονική που είναι η συστηματική μελέτη όλων των εμπειρικών φαινομένων και η φιλοσοφική γνώση, η οποία προσπαθεί να εξηγήσει την πρώτη αρχή του κόσμου καθώς και των νόμων που διέπουν το σύμπαν ολόκληρο. Η γνώση γενικά έχει σχέση άμεση με την κοινωνία και προφανώς και την προαγωγή της. Αναφερόμαστε δηλαδή στα οφέλη ειδικά της κοινωνίας πρώτα, για να επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στο προσωπικό επίπεδο αργότερα.

Σε μια κοινωνία όπου οι άνθρωποι στο σύνολό τους δεν μένουν αδρανείς και εκνευριστικά απαθείς και ουδέτεροι, αλλά αντίθετα δραστηριοποιούνται και διαδίδοντας «μαθαίνουν» και ενημερώνονται σε γενικότερη κλίμακα, υποδοθούν την τόσο απαραίτητη και σημαντική άνοδο του βασικού επιπέδου. Και όταν το βιοτικό επίτ' εδο ανεβαίνει, βελτιώνεται ή αναθεωρείται εποικοδομητικά σίγουρα τότε και το γενικότερο υψηλό πολιτιστικό, οικονομι-

κό και πολιτικό ακόμη επίπεδο. Ένα υγιές βιοτικό επίπεδο προσοικονομεί και εξασφαλίζει μια ζωτική κοινωνία.

Με την γνώση επίσης αναζωπυρώνεται και «σκαλίζεται» επίσης και η επιστήμη. Ο τομέας αυτός, ο κλάδος και η χρυσή τομή της τεχνολογικής ανάπτυξης που δεν είναι πάντα αρνητική. Εμπλουτισμός της επιστήμης με γνώση λοιπόν, είναι απαραίτητος για την ανάπτυξη της τεχνολογίας σε γενικότερο επίπεδο.

Αναμφίβολα, η γνώση έχει σχέση και με την απαλλαγή αδικαιολόγητων, μικροαστικών προκαταλήψεων. Οι διάφοροι μύθοι για θέματα, όπως η κοινωνική κρίση, τα φαντάσματα, η μετεμψύχωση, η γρουσουζιά και άλλα παρόμοια είναι φτωχά «αμόρφωτα» αποτελέσματα της αγνοίας, της έλλειψης γνώσης. Η σημασία της, λοιπόν, και εδώ φαίνεται να είναι σίγουρα καθοριστική για την αποβολή των στριφνών παροπίδων των πολλών, δυστυχώς, ανθρώπων.

Η άνοδος του πνευματικού επιπέδου, αποτελεί οπωσδήποτε μιὰ τελειώς φυσιολογική και ουσιαστική συνέπεια της καλής χρήσης της γνώσης. Το πνευματικό επίπεδο είναι απαραίτητο για μια σωστή, ολοκληρωμένη και «σφικτά» δομημένη προσωπικότητα. Η πνευματική καλλιέργεια και η ψυχική ευγένεια προσθέτουν πρώτα στην ανθρώπινη οντότητα και έπειτα στην κοινωνία μια δυναμικότητα, μιὰ ηφαιστιατική ενεργητικότητα για να βελτιώνονται συνεχώς.

Πρέπει ακόμη να σημειώσουμε πως η απόκτηση κάθε είδους γνώσης υποκινεί ένα ρεύμα αμφισβήτησης του κατεστημένου με εποικοδομητική κριτική, δασισμένη σε στέρεα καλά θεμελιωμένα κριτήρια. Η αμφισβήτηση διαφόρων ιδεολογικών απόψεων με στόχο την αποδέσμευση από κουτές στενόμενες νοοτρο-

πίες και την αντικειμενική όσο γίνεται βελτίωση του status quo, ενισχύεται σημαντικά από την γνώση. Καταλαβαίνουμε έτσι τον ρόλο της γνώσης στον ρευστό, αλλά οπωσδήποτε ουσιαστικό αυτό τομέα.

Αναμφισβήτητη η σχέση της γνώσης με την συγκρότηση της ανθρωπίνης προσωπικότητας είναι αρκετά

της
Φωτ. Μιχ. Μητσοπούλου

«ευαίσθητη». Πρώτα - πρώτα ο ίδιος ο άνθρωπος γνωρίζει τον εαυτό του, τις αδυναμίες του, αλλά και τις δυνατότητές του. Τουλάχιστον στους υλικούς τομείς, δηλαδή στον τομέα της εργασίας, της άσκησης κάποιου έργου γενικά, στις τέχνες, η γνώση επιταχύνει την αυτογνωσία που αυτή με τη σειρά της ξεδιαλύνει και φέρνει στην επιφάνεια τα χαρίσματα, τις αρετές ή τις αδυναμίες του ατόμου.

Όμως ο άνθρωπος δεν είναι μόνο σώμα, αλλά είναι και ψυχή, και πνεύμα. Και εδώ η γνώση έρχεται να ενσαρκώσει βαρυσήμαντο ρόλο. Ο άνθρωπος έχει προβλήματα πάσης φύσεως. Προβλήματα συγκεκριμένα, προβλήματα αφηρημένα, διαχρονικής αξίας, περιστατικά προβλήματα εποχής και προβλήματα πολιτισμικού περιεχομένου. Η αναζήτηση, η ανησυχία, η γνώση γενικότερα δίνει απάντηση σε προβλήματα που απασχολούν τον άνθρωπο και ανεπαίσθητα αυτός αλλάζει συμπεριφορά, μεταβάλλει τις γενικότερες εκδηλώσεις του. Βελτιώνεται η συμπεριφορά του, πράγμα απαραίτητο για την διασφάλιση των ανθρωπίνων σχέσεων σε κλίμα ειλικρινείας, αλληλοσεβασμού, αλληλοεκτίμησης καθώς επίσης και ανιδιοτέλειας. Κάπως ευρύτερα μ' αυτό τον τρόπο σπομακρυνόμαστε και από τον ολέθριο πόλεμο.

Με την γνώση επίσης επιτυγχά-

νεται και ένα άλλο έργο γιατί για έργο πρόκειται. Διευρύνεται ο ορίζοντας της ανθρώπινης σκέψης και αντίληψης. Κάτι τελείως απαραίτητο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων όλων και την καθαρότερη και πιο εμπειριστατωμένη σκέψη. Μ' αυτόν τον τρόπο επίσης παρατηρείται αποδέσμευση από μονομερείς απόψεις και δογματικές αντιλήψεις. Έτσι πραγματοποιείται η εξαφάνιση του άδολου φανατισμού και οπαδοποίησης ιδεολογικών πιστεύω.

Η ανάπτυξη του προβληματισμού συντελεί στην διαμόρφωση ιδεολογίας και προσωπικής άποψης. Κάτι που ενισχύει τον άνθρωπο σαν ξεχωριστή, ιδιόμορφη καθώς και ι-διόρρυθμη οντότητα. Κάθε άνθρωπος ενεργεί και σκέπτεται σύμφωνα με τα δικά του προσωπικά πιστεύω, που είναι απαραίτητο να έχει δημιουργήσει.

Έτσι, λοιπόν, όποιος δεν γνωρίζει μένει ακυβέρνητος στην διάκριση των περιστάσεων και η άγνοια, η καθολική άγνοια, είναι ικανή να γελοιοποιήσει ακόμη και να καταστρέψει τον άνθρωπο. Η μόρφωση αποτελεί, μπορούμε να πούμε, το ηθικό μέρος της γνώσης. Έχει λεπτεπίλεπτη ξεχωριστή σημασία με ήθος εξευγενισμένο και πνευματικά πλούσιο. Η μόρφωση δηλαδή είναι η εφαρμογή της γνώσης με ηθικό χαρακτήρα, ευγενικά χαρακτηριστικά.

Στις σχέσεις γνώσης και πράξης, που είναι αναπόφευκτα το καίριο θέμα της ηθικής, το πρόβλημα γίνεται εντονότερο. Στον άνθρωπο κυριαρχούν μέσα του το «καλό» και το «κακό», δύο διαφορετικά αντίθετες έννοιες που τον μπερδεύουν και τον παραπλανούν πολλές φορές. Ο γνωστικός άνθρωπος, ο ενάρετος, χρειάζεται να επιστρατεύσει ποικιλίες και άλλες δυνάμεις μέσα του με σκοπό να νικήσει κυρίως τις εσωτερικές αντιστάσεις που τον εμποδίζουν να οδηγηθεί στο «καλό». Σίγουρα η πράξη διαφέρει από την σκέψη. Στην προκειμένη περίπτωση,

η γνώση παραλληλίζεται με την θεωρία, ενώ στην πράξη αντιστοιχεί η μόρφωση. Εύκολα στην θεωρία, στη σκέψη, έχουμε την αίσθηση της νίκης, όμως, στην πράξη δεν είναι το ίδιο. Άλλωστε, σκοπός δεν είναι η αύξηση της γνώσης καθεαυτό, αλλά η αύξηση της πράξης, γι' αυτό και οι γνώσεις δεν πρέπει να ξεπερνούν τις πράξεις. Η μόρφωση δηλαδή, η αληθινή χροιά και ρευστή σημασία της αντικατροπτίζεται στην δύναμη της αντικειμενικής, σωστής και καλλιεργημένης γνώσης. Η τελευταία αποτελεί βάση, είναι το ερέθισμα, η πηγή, ενώ η μόρφωση, η κορυφή, το ποτάμι, η περίπρακτη πλευρά οποιασδήποτε γνώσης.

Ο άνθρωπος που κατέχει όχι μόνο τα στοιχειώδη γνωρίσματα της ευγένειας, μιάς ευγένειας που δεν παραμένει κλειστή στο καδούκι μόνο της εξωτερικής συμπεριφοράς, αλλά μια ευγένεια που διαπερνάει το πνεύμα, τη συνείδηση και τη λογική, είναι αληθινά μορφωμένος. Δεν αρκεί λοιπόν μόνο να κατέχουμε γνώσεις. Γιατί δικαιολογημένα θα χαρακτηρισθούν «ξερές» γνώσεις, που παραμένουν στην θεωρία ψυχρές, άδειες και άχρηστες. Η ηθική εφαρμογή τους περικλύει την έννοια της μόρφωσης. Ο σωστός χειρισμός των γνώσεων όλων όσων κατέχουμε συγκροτεί την μόρφωση.

Πόσο εύκολο όμως είναι η αξιοποίηση των γνώσεων ν' αποτελέσει σύνδεσμο για να φτάσει ο άνθρωπος στη σωστή μόρφωση; Καθόλου εύκολο. Το πρόβλημα είναι πολιτικό καθώς επίσης και πολιτισμικό. Είναι πρόβλημα με διαχρονική αξία, αλλά προσαρμοσμένο στις ανάγκες κάθε εποχής, κάθε κοινωνίας. Άραγε, είναι δυνατόν με την γνώση του εσωτερικού και του εξωτερικού κόσμου να θέσουμε υπό έλεγχο αυτόν τον ίδιο τον κόσμο; Είναι δύσκολο να δαμάσουμε τα μαστιχιένα πάθη, τα πάθη που χαρακτηρίζουν τους ανθρώπους όλων των εποχών. Ο άνθρωπος νούς δεν έχει την σύσταση και την οργάνωση που απαιτεί-

ται για να καταλάβει το βάθος κάθε πραγματικότητας. Η αδυναμία του δεν οφείλεται στην έλλειψη πρακτικών μέσων εφαρμογής, αλλά σε κάτι βαθύτερο πιο απροσδιόριστο και αλλόκοτο.

Η παιδεία έρχεται και εδώ να παίξει και να ενσαρκώσει ουσιαστικό ρόλο. Με σωστή και έγκυρη παιδεία, ο άνθρωπος μπορεί να φτάσει στη σωστή μόρφωση αξιοποιώντας τις γνώσεις του.

Η σύνεση πρέπει να συνοδεύει κάθε ανθρώπινη βούληση και πράξη. Πνεύμα συλλογικότητας και καθαρής συνείδησης επιβάλλεται να κυριαρχούν. Απαλλαγή από απαραιτήτως ταμπού, κόμπλεξ και γενικά νοοτροπίες, που οπωσδήποτε επιφέρουν οπισθοδρόμηση και «αμορφωσιά» γενικότερη. Πολιτισμός, αυτή η πολυπόθητη και πολλές φορές και απρόσιτη έννοια δοθόαι επικοδομητικά και συγχρόνως και αποδοτικά την σωστή αξιοποίηση της γνώσης και του προορισμού προς την σωστή μόρφωση.

Η γνώση των πραγμάτων και των προσώπων που περιστοιχίζουν τον άνθρωπο, ή γνώση κάθε έμφυχου και άψυχου υλικού του φυσικού κόσμου και των καταστάσεων αποτελούν πολλές φορές σωτηρία γι' αυτόν. Η άγνοια αντίθετα μπορεί ν' αποτελέσει καταστροφή για τον άνθρωπο. Η σωστή έκφραση της γνώσης και η ηθική πλευρά της αποτελεί η μόρφωση. Μια ρευστή έννοια ιδιαίτερα ξεχωριστής σημασίας. Δύο έννοιες που δεν πρέπει να συγχέουμε σε καμιά περίπτωση και όσο γρηγορότερα και σωστότερα αντιληφθούμε τις ξεχωριστές σημασίες του, θα συμβάλουμε στην ολοκλήρωση και στην κάλυψη των κενών όχι μόνο της προσωπικότητάς μας, αλλά και του κόσμου ολόκληρου.



Ο ΓΑΛΛΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΠΡΙΝ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Ο Διαφωτισμός στην Ευρώπη αρχίζει το 1688 με την επανάσταση στην Αγγλία που περιορίζει τη βασιλική εξουσία και διαρκεί μέχρι την αρχή της Γαλλικής Επανάστασης, του 1789. Πρόκειται για κίνημα ιδεών που στρέφεται ενάντια στην απόλυτη μοναρχία και ζητά πολιτική ισότητα, ανεξαρτησία, κατάργηση των προνομίων των ευγενών, οικονομική ελευθερία, παιδεία για όλους. Πρωτοεμφανίστηκε στην Αγγλία το 17ο αιώνα με τον Isaak Newton και τον John Locke. Αλλά τον 18ο αιώνα είναι η Γαλλία που γίνεται το κέντρο του Διαφωτισμού, που φωτίζει πολλούς λαούς, με κυρίως τον ελληνικό ο οποίος εκείνη την εποχή προσπαθούσε να βγει από τη βαρβαρότητα και να ξαναβρεί το δρόμο των προγόνων του.

Για ορισμένους Έλληνες οι οποίοι δεν ασχολούνταν πιά με τις θρησκευτικές διαμάχες που προκάλεσε το σχίσμα ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση, η Ευρώπη αποτελούσε τον τόπο όπου καλλιεργούνταν τα γράμματα και οι τέχνες, τον τόπο όπου μπορούν να ξαναβρούν την ελευθερία. Έκιωσαν την ανάγκη να μαρφοθούν, να «φωτιστούν», για να ξαναβρούν την εθνική τους συνείδηση και την ενότητά τους, ώστε να μπορέσουν, στην κατάλληλη στιγμή, να πάρουν τη θέση τους ανάμεσα στα κράτη της Ευρώπης. Πολλοί πλούσιοι Έλληνες έμποροι έχτισαν λοιπόν σχολεία σε πολλά μέρη της Ελλάδας, για να δώσουν την ευκαιρία σε όλους τους Έλληνες να μαρφοθούν και ορισμένοι απ' αυτούς συνέχιζαν έπειτα τις σπουδές τους και στο εξωτερικό. Μάθαιναν ξένες γλώσσες και μετέφραζαν στα ελληνικά ξένα βιβλία, γνωρίζοντας έτσι στους Έλληνες τις συνήθειες και

τον τρόπο ζωής των ξένων. Στα ελληνικά σχολεία δίδασκαν ξένες γλώσσες (ιταλικά και γαλλικά), ώστε να μπορέσουν πιο εύκολα οι Έλληνες να πλησιάσουν τη Δύση. Αλλά δίδασκαν επίσης και αρχαία ελληνικά, γιατί καταλάβαιναν ότι η επιστροφή στις ρίζες ήταν απαραίτητη.

Η επίδραση που άσκησε στην Ελλάδα ο γαλλικός διαφωτισμός κι αρχίσει η Επανάσταση του 1789 είναι αόρατη. Οι Έλληνες διανο-

Της
**Μαρίνας Καρδάκου -
Κανελλίδου**

ούμενοι ακολούθησαν τα βήματα των Γάλλων συγγραφέων και συχνά μετέφραζαν τα έργα τους. Με τη πραγματοποιήση των κυριότερων ανθρωπίνων απαιτήσεων της Γαλλικής Επανάστασης αρχίζει μετά το 1792, όταν οι Γάλλοι επαναστάτες αναλαμβάνουν αγώνα εναντίον όλων των τυράννων όλης της Ευρώπης, για την Ελευθερία και τη Δημοκρατία: «Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα». Με απόφασή της η γαλλική Βουλή, στις 19 Νοεμβρίου 1792, δηλώνει ότι θα βοηθήσει ηθικά και υλικά κάθε λαό που αγωνίζεται για την ελευθερία του. Οι Έλληνες είδαν να ξυπνούν, σ' αυτά τα ανθρωπιστικά ιδανικά της επαναστατημένης Γαλλίας, όλες εκείνες οι ηθικές και πνευματικές δυνάμεις που το μεγαλείο των κλασικών χρόνων είχε χάρισει στην Αρχαία Ελλάδα. Πίστευαν λοιπόν ότι οι Γάλλοι θα τους βοηθούσαν στον πόλεμο με τους Τούρκους. Έτσι, επηρεασμένοι από τη Γαλλία, οι Έλληνες έκιωσαν την ανάγκη να ξαναβρούν την ελευθερία τους και συγχρόνως τον πολιτισμό των προγόνων τους.

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις φάσεις στην εξέλιξη του Διαφωτισμού στην Ελλάδα που αντιστοιχούν σε τρεις ανάλογες περιόδους του Γαλλικού Διαφωτισμού, και δείχνουν τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στα δύο κινήματα:

Στην πρώτη φάση, 1670 - 1774, είναι ο Βολταίρος που αντιπροσωπεύει τη Γαλλία, ο Βολταίρος προστάτης των αδύνατων και των καταπιεσμένων, φανατικός εχθρός του σουλτάνου και υπερασπιστής της Ελλάδας. Στην Ελλάδα την ίδια εποχή έχουμε τον Ιωσήφο Μουσιώδη και τον Ευγένιο Βούλγαρη, ενώ ως καλύτερο έργο που εκφράζει το πνεύμα της εποχής μπορεί να θεωρηθεί η «Απολογία» του Μουσιώδη, που είναι μία συλλογή κειμένων και διηγήσεων. Η επίδραση του Βολταίρου είναι χαρακτηριστική στα έργα και των δύο αυτών συγγραφέων.

Η δεύτερη φάση, που διαρκεί από το 1775 μέχρι το τέλος του αιώνα, είναι αυτή της Γαλλικής Εγκυκλοπαίδειας, την επίδραση της οποίας βλέπουμε στα περισσότερα συγγράμματα αυτής της εποχής. Αντιπρόσωποι στην Ελλάδα είναι οι Δημήτριος Καταρτζής, Δανιήλ Φιλιππίδης, Γρηγόριος Κωνσταντάς και Ρήγας Βελεστινλής. Όλοι τους, με επικεφαλής το Ρήγα, αγωνίστηκαν για ένα και μόνο όραμα: να χτίσουν, πάνω στα ερείπια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, μία τεράστια Δημοκρατία που θ' ακολουθούσε το παράδειγμα της Γαλλικής Δημοκρατίας, θ' αγκάλιαζε όλους τους λαούς που πάλεψαν κατά των τυράννων και θα συνέχιζε την παράδοση του κλασικού πολιτισμού.

Η τρίτη φάση, 1800 - 1821, αντιστοιχεί σ' ένα κίνημα που στη συνέχεια στη σελίδα 125



Η ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΗΣ Ε.Ζ.Ε.Σ. ΜΕ ΤΗΝ ΕΟΚ ΚΑΙ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ

του
Νίκου Νικολακάκη
γεωπόνου

Πρόσφατα, η Ευρώπη γνωρίζει τις πιο σημαντικές αναδιατάξεις του τελευταίου αιώνα της ιστορίας της.

Οι πολιτικοί και οικονομικοί μετασχηματισμοί στις κεντρικές και ανατολικές περιοχές της γηραιάς ηπείρου, καθώς και η ενοποίηση των Γερμανιών, ανοίγουν το δρόμο για μια εποχή ειρήνης, δημοκρατίας και οικονομικής ανθής.

Στα πλαίσια αυτά, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, πλησίασε την Ε.Ζ.Ε.Σ., προκειμένου να αναπτύξει μια ευρύτερη συνεργασία. Ε.Ζ.Ε.Σ. σημαίνει Ελεύθερη Ζώνη Ευρωπαϊκών Συναλλαγών και αποδίδεται στη γαλλική με τον όρο A.E.L.E (Association Européenne de Libre Echange) στην αγγλική E.F.T.A. (European Free Trade Association)

Τα κράτη - μέλη που αποτελούν σήμερα την Ε.Ζ.Ε.Σ., είναι η Ελβετία, η Αυστρία, η Νορβηγία, η Σουηδία, η Φινλανδία, η Ισλανδία και το Λιχτενστάιν.

Αρχικά, λοιπόν, η σύνδεση των 7 χωρών - μελών του μπλοκ αυτού και αργότερα η ένταξή τους στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, θα συντελέσει σε ευρύτερη οικονομική και πολιτική ένωση. Φαίνεται ότι σύντομα, θα αναφερόμαστε στην Ε.Ο.Κ. των 19 χωρών - μελών, έναντι των σημερινών 12.

Η Ε.Ζ.Ε.Σ. άρχισε να λειτουργεί κατά το έτος 1960, σχεδόν παράλληλα με την Ε.Ο.Κ. σαν αντίβαρο στον εκκολλαπτόμενο οικονομικό κοινοτικό κολοσσό.

Από τη σύσταση των δύο συνασπισμών, υπήρχε συνεργασία με τη μορφή διμερών συμφωνιών, που αφορούσαν την απελευθέρωση του εμπορίου σε ορισμένα προϊόντα. Η μείωση, όμως, των δασμών μεταξύ των χωρών - μελών της Ε.Ο.Κ., είχε ως επακόλουθο να δυσχεραίνονται οι εξαγωγές προϊόντων από τις χώρες της Ε.Ζ.Ε.Σ. στην Ε.Ο.Κ.

Πρέπει να σημειωθεί ότι αποτελεί σταθμό στις σχέσεις Ε.Ο.Κ. και Ε.Ζ.Ε.Σ., η κοινή δήλωση που έγινε στο Λουξεμβούργο το 1984 μεταξύ των δύο μερών.

Με τη δήλωση αυτή αποφασίσθηκε η ίδρυση του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (Ε.Ο.Χ.). Ο γεωγραφικός αυτός χώρος θα αποτελείται από τις χώρες της Ε.Ο.Κ. και της Ε.Ζ.Ε.Σ. Επίσης, στο χώρο αυτό θα υπάρχει ευχέρεια για ελεύθερη κίνηση προϊόντων, υπηρεσιών, κεφαλαίων και ατόμων. Ειδικότερα, η ελεύθερη επικοινωνία πλέον των 360 εκατ. Ευρωπαίων, μπορεί να θεωρηθεί, το ουσιαστικότερο στοιχείο του Ε.Ο.Χ.

Επίσης, σκοπός της συστάσεως του χώρου αυτού είναι και η συνεργασία στους τομείς των μεταφορών, ενέργειας, περιβάλλοντος, έρευνας, υγείας, ασφάλειας, προστασίας των καταναλωτών, συνθηκών εργασίας, εκπαίδευσης, που θα βοηθήσουν στη συνοχή του χώρου.

Με τον όρο συνοχή, εννοείται η μείωση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων που υφίστανται μεταξύ των διαφόρων περιφερειών του Ε.Ο.Χ.

Από τις ήδη ευνοϊκές σχέσεις της Ε.Ο.Κ. με την Ε.Ζ.Ε.Σ., έχει διαπιστωθεί ότι οι περιφέρειες των κρατών - μελών του Ε.Ο.Χ. που εξαγωγή γεωργικά προϊόντα, δεν έχουν ωφεληθεί τόσο, όσο οι βιομηχανικές και περισσότερο δυναμικές περιφέρειες.

Επειδή ο γεωργικός τομέας αποτελεί βασικό στοιχείο της ισορροπίας της Συμφωνίας, που θα συναφθεί μεταξύ των δύο μερών, πρέπει να μειωθούν οι υφιστάμενες οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες.

Η Κοινότητα πιστεύει ότι ο στόχος αυτός μπορεί να επιτευχθεί, με ειδικές παραχωρήσεις εκ μέρους της Ε.Ζ.Ε.Σ. στους τομείς της γεωργίας και της αλιείας, που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις μειονεκτικές περιοχές.

Για το σκοπό αυτό, βασικό Κοινοτικό αίτημα είναι η σύσταση ενός αυτόνομου ταμείου, που θα χρηματοδοτείται μόνο από τις χώρες της Ε.Ζ.Ε.Σ. Ο χρηματοδοτικός μηχανισμός του ταμείου, θα είναι κατάλληλα σχεδιασμένος, ώστε να συμβάλλει στη μείω-

ση των ανισορροπιών και να συμπληρώνει τις προσπάθειες που καταβάλλει η Κοινότητα μέσα από τα Διαρθρωτικά της Ταμεία.

Οι χρηματοδοτούμενες δραστηριότητες από το ταμείο, προβλέπεται να είναι το περιβάλλον, τα έργα υποδομής και ορισμένες πλευρές της εκπαίδευσης, που πρόκειται να προσδιοριστούν. Όσον αφορά, τα κριτήρια χορηγήσεως των ενισχύσεων, σύμφωνα με τα οποία θα κατανέμονται τα χρήματα μεταξύ των δικαιούχων περιοχών, θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν σαφέστερα και προβλέπεται να καθοριστούν.

Τέλος, η εφαρμογή μεμονωμένων σχεδίων, για οικονομική ενίσχυση από το ταμείο, θα πρέπει να πραγματοποιείται σε συνεργασία με τις ενδιαφερόμενες εθνικές αρχές.

Στο γεωργικό επίσης τομέα, παρουσιάζει ενδιαφέρον η εξέλιξη των γεωργικών συναλλαγών μεταξύ της Ε.Ο.Κ. και της Ε.Ζ.Ε.Σ.

Μέχρι σήμερα οι διμερείς συμφωνίες προέβλεπαν παραχωρήσεις υπό μορφή κυρίως ποσοστώσεων, για λίγα γεωργικά προϊόντα όπως, οινοπνευματώδη ποτά (κρασιά και αποστάγματα), χυμούς φρούτων και μερικά κτηνοτροφικά προϊόντα (τυριά, αυγά, πουλερικά κ.λ.π.).

Η προοπτική διεύρυνσης των εξαγωγών της ΕΟΚ προς τις χώρες της Ε.Ζ.Ε.Σ. και αντιθέτως, αποτελεί αντικείμενο τωρινών διαπραγματεύσεων, ιδιαίτερα στους τομείς των νωπών και μεταποιημένων γεωργικών προϊόντων. Από την πλευρά της Ε.Ο.Κ., έχει υποβληθεί στην Ε.Ζ.Ε.Σ., ένας κατάλογος με γεωργικά προϊόντα, για τα οποία ζητείται κατάργηση των εμποδίων στις συναλλαγές, με βάση την αρχή μίας μεγαλύτερης φιλελευθεροποίησης. Ομοίως, αντίστοιχο κατάλογο μεταποιημένων βασικά προϊόντων έχει υποβάλει και η Ε.Ζ.Ε.Σ. στην Ε.Ο.Κ. Ενδεικτικά, θα αναφέρουμε μερικά γεωργικά προϊόντα από τον κατάλογο διαπραγματεύσεων και που άμεσα μας ενδιαφέρουν:

- Ανθοκομικά (γαρύφαλλα).
- Κηπευτικά (τομάτες, πιπεριές, αγγούρια κ.λ.π.).
- Φρούτα (πορτοκάλια, λεμόνια, μανταρίνια, σταφύλια, ροδάκινα, δερύνκοκκα, φράουλες κ.λ.π.).
- Ξηροί καρποί (αμύγδαλα, καρύδια, σταφίδες, σύκα κ.λ.π.).
- Χυμοί φρούτων, φρουτοσαλάτες.
- Ελαιόλαδο, ελιές.
- Κρασιά, ούζο.
- Ρύζι.
- Καπνός.

Όμως, θα πρέπει να σημειωθεί ότι προέκυψαν δυσχέρειες κατά τις διαπραγματεύσεις μεταξύ των

δύο ενώσεων, επειδή οι χώρες της Ε.Ζ.Ε.Σ. έχουν υψηλότερες ποιοτικές προδιαγραφές από της Ε.Ο.Κ., ειδικότερα στον κτηνιατρικό και φυτουγειονομικό τομέα.

Η Ε.Ζ.Ε.Σ. απαιτεί, οι ποιοτικές προδιαγραφές της Ε.Ο.Κ. να προσεγγίσουν στις δικές της. Στο σημείο αυτό αναφέρεται ότι η Ε.Ο.Κ. βρίσκεται σε διαπραγματεύσεις με μία άλλη ένωση κρατών τη Γ.Α.Τ.Τ. (Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου). Αναμένεται, λοιπόν, να καταλήξουν οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Ε.Ο.Κ. και Γ.Α.Τ.Τ., προκειμένου να δρευθούν λύσεις στα προβλήματα μεταξύ Ε.Ο.Κ. και Ε.Ζ.Ε.Σ., ειδικότερα στον κτηνιατρικό και φυτουγειονομικό τομέα.

Όμως, παρά τις αναφερόμενες δυσχέρειες στους επιμέρους τομείς, εξεφράσθει ομόφωνα η επιθυμία, κατά τη σύνοδο των υπουργών όλων των χωρών - μελών (13 - 5 - 91), η Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (Ε.Ο.Χ.), να τεθεί σε ισχύ την 1 - 1 - 1993.

Τυχόν δυσκολίες σε επιμέρους θέματα, που θα ανακύψουν και από την εφαρμογή της Συμφωνίας, θα αντιμετωπίζονται με τη γενική ρήτρα διασφάλισης, με την εξελικτική ρήτρα (evolutionary clause) καθώς και άλλες θεσμικές διατάξεις.

Η γενική ρήτρα διασφάλισης, προβλέπει ότι μπορεί να ενεργοποιείται, σε περίπτωση που ανακύπτουν σοβαρές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές δυσχέρειες.

Η εξελικτική ρήτρα, προβλέπει αμοιβαίες δεσμεύσεις για βαθμιαίες δελτιώσεις στον τομέα των συναλλαγών.

Στις θεσμικές διατάξεις, προβλέπεται η ίδρυση ειδικού τμήματος στο δικαστήριο της Κοινότητας που θα συμμετέχουν και δικαστές από την Ε.Ζ.Ε.Σ.

Το ειδικό αυτό τμήμα θα αποτελείται από επτά δικαστές, από τους οποίους πέντε του δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και δύο από την Ε.Ζ.Ε.Σ.

Το ειδικό αυτό τμήμα θα αποτελείται από επτά δικαστές, από τους οποίους πέντε του δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και δύο από την Ε.Ζ.Ε.Σ.

Η προεδρία του ειδικού τμήματος θα ανατίθεται εναλλάξ σε δικαστή της Κοινότητας και σε δικαστή κράτους της Ε.Ζ.Ε.Σ. Τέλος, από τη σύνδεση των χωρών της Ε.Ζ.Ε.Σ. με την Ε.Ο.Κ. φαίνεται ότι η χώρα μας θα μπορούσε να ωφεληθεί. Με δεδομένη την ένταση του ανταγωνισμού στη διεθνή αγορά, αλλά και με έκδηλη την ανάγκη για μια δυναμικότερη εξαγωγική προσπάθεια, η προώθηση των γεωργικών μας προϊόντων στις νέες αγορές της Ε.Ζ.Ε.Σ., απαιτεί την εφαρμογή κατάλληλης στρατηγικής διείσδυσης (ανταγωνιστικές τιμές, μάρκετινγκ κλπ.).

Οι απαιτήσεις του καταναλωτή στις χώρες αυτές

είναι μεγάλες σε ό,τι αφορά την ποιότητα, την τυποποίηση και τη συσκευασία των προϊόντων.

Το άνοιγμα νέων αγορών απαιτεί συνέπεια και συνέχεια της εξαγωγικής μας προσπάθειας.

Όμως, τα πλεονεκτήματα που μπορεί να μας προσφέρει η σύνδεση της Ε.Ζ.Ε.Σ. με την Ε.Ο.Κ. δεν θα πρέπει να τα δούμε αποκλειστικά κάτω από το πρίσμα των εξαγωγών προϊόντων στις χώρες αυτές, αλλά και από την οπτική γωνία μιάς ευρύτερης συνεργασίας.

Η συνεργασία μας, μπορεί να αναπτυχθεί στους τομείς της επαγγελματικής εκπαίδευσης, της έρευ-

νας, της ενέργειας, των μεταφορών. Ειδικότερα, οι ρυθμίσεις σε θέματα μεταφορών δια μέσου Αυστρίας και Ελβετίας, θα βοηθήσουν στη διακίνηση των προϊόντων μας προς την Βόρεια Ευρώπη.

Επίσης, φαίνεται ότι θα έχει θετικές επιπτώσεις στη γεωργική οικονομία της χώρας μας, η σύσταση του ταμείου Ε.Ζ.Ε.Σ. Βέβαια, η αξιοποίηση των οικονομικών παροχών, προϋποθέτει την έγκαιρη εκπόνηση μελετών και προγραμμάτων, λαμβανομένου υπόψη ότι ο χρηματοδοτικός μηχανισμός της Ε.Ζ.Ε.Σ., θα πρέπει κατά την Κοινότητα, να έχει περιορισμένη διάρκεια.

Ο ΓΑΛΛΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Συνέχεια από τη σελίδα 122

Γαλλία είναι γνωστό σαν κίνημα Ιδεολόγων. Οι Ιδεολόγοι δέχονταν τις αρχές της ελευθερίας και της ισότητας για τις οποίες αγωνίζονταν οι Γάλλοι επαναστάτες, αλλά δε συμφωνούσαν με τη βία που χρησιμοποιούσαν για να επιβάλλουν αυτές τις αρχές. Στην Ελλάδα αυτή την τρίτη φάση αντιπροσωπεύει ο Αδαμάντιος Καραΐης, ο οποίος πίστευε ότι η ελευθερία της Ελλάδας θα έρχεται απ' τα σχολεία κι ότι τα γράμματα ήταν χρήσιμα όσο και τα όπλα.

Με τα βιβλία του προσπάθησε να βοηθήσει τους συμπατριώτες του να μορφωθούν, αλλά και να κάνει γνωστές στη φωτισμένη Ευρώπη τις προσπάθειες των Ελλήνων να βγούν από τη βαρβαρότητα, ζητώντάς τους έτσι βοήθεια.

Τέλος, πρέπει να αναφέρουμε τα δύο ανώνυμα έργα, την «Ελληνική Νομαρχία» και τον «Ανώνυμο του 1789» που, στηριγμένα στα γαλλικά πρότυπα, μιλούν για πολιτική, κοινωνική και θρησκευτική ελευθερία μ' έναν ιδιαίτερα έντονο τόνο, πράγμα που εξηγεί και την ανωνυμία τους.

Οι Έλληνες λοιπόν τον 18ο αιώνα, επηρεασμένοι από το Γαλλικό Διαφωτισμό και τη Γαλλική Επανά-

σταση, ένιωσαν την ανάγκη να μορφωθούν για να ξαναβρούν την ελευθερία τους. Όπως λοιπόν η Γαλλική Επανάσταση στο ξεκίνημά της δέχτηκε την επίδραση του ελληνικού πνεύματος που ήρθε στη Δύση μαζί με τους πρώτους Έλληνες δια-

νοούμενους μετά την πτώση της Κωνσταντινούπολης, έτσι και το επαναστατικό πνεύμα της Γαλλίας επηρέασε την Ελλάδα χάρη στους φωτισμένους εκείνους πατριώτες που πρώτοι πάλεψαν για την ελευθερία και την ανεξαρτησία.

Το
περιοδικό «ΝΙΛΟΥΣΤΑ»
να μπει
σε κάθε Ναουσαϊκό σπίτι

Κάθε συνδρομητής
να γράψει
ένα καινούργιο
συνδρομητή

της ομάδας περιβαλλοντικής εκπαίδευσης του 2ου Γυμνασίου Νάουσας (Τάξη Β' - Σχολικό έτος 1990-1991)

Α'

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

Εθελοντικά, αφού κανένα σχολείο δεν είναι υποχρεωμένο να εφαρμόσει την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, μια ομάδα από 36 εθελοντές της Β' τάξης του 2ου Γυμνασίου Νάουσας, καθοδηγούμενη από δύο καθηγητές, αποφάσισε να ασχοληθεί μ' ένα θέμα που έχει σχέση με το ποτάμι της πόλης. Την «Αράπιτσα, το ποτάμι - μάνα της πόλης μας». Η εθελοντική εργασία των μαθητών απέδωσε καρπούς. Τα αποτελέσματα της εργασίας δημοσιεύονται σ' ένα ειδικό έντυπο, που κυκλοφόρησε το 2ο Γυμνάσιο Νάουσας με τον τίτλο «ΑΡΑΠΙΤΣΑ». Θερμά συγχαρητήρια σ' όλους που εργάστηκαν στην σύνταξη και παρουσίαση αυτής της μελέτης. Έτσι διαπιστώνεται ακόμη μια φορά, ότι ο άνθρωπος έχει απεριόριστες δυνατότητες προσφοράς και δημιουργίας και ότι οι νέοι με μία σωστή καθοδήγηση, είναι σε θέση να πραγματοποιήσουν «θαύματα». Ευχόμεθα αυτή η προσπάθεια να έχει συνέχεια και να βρει μιμητές.

Η μελέτη καλύπτει 19 σελίδες και πλαισιώνεται από πίνακες, σκίτσα και ένα κατατοπιστικό χάρτη.

Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στο σημερινό τεύχος και στα επόμενα θα δημοσιεύσει τα κυριότερα κεφάλαια της εργασίας.

Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στα πλαίσια της Π.Ε. που εφαρμόζεται συστηματικά τα τελευταία χρόνια στο σχολείο μας, 36 εθελοντές μαθητές από την Β' τάξη, διάλεξαν σαν θέμα έρευνας την Αράπι-

τσα, το ποτάμι - μάνα της πόλης μας.

Οι λόγοι προφανείς:

1. Αποτέλεσε και αποτελεί πηγή ζωής για την πόλη.

2. Είναι ένας χαρακτηριστικός υδροβιότοπος που σε πολλά σημεία διατηρεί αναλλοίωτη τη φυσιογνωμία, του λόγω των απότομων οχθών του, ενώ σε άλλα παρατηρούμε έντονη την επέμβαση του ανθρώπου.

3. Υπάρχει η δυνατότητα για άμεση προσέγγιση μια που οι αποστάσεις των πηγών και των εκβολών από την πόλη της Νάουσας δεν είναι μεγάλες.

4. Η επικίνδυνη πτώση της στάθμης του νερού και τα προβλήματα στην ύδρευση, άρδευση και ρύπανση του νερού που δημιουργήθηκαν και απασχόλησαν την πόλη την προηγούμενη χρονιά (άνοιξη - καλοκαίρι 1990) λόγω της ανομβρίας.

Στόχος μας πάντα είναι:

Α. Η ευαισθητοποίηση, συνειδητοποίηση και ενεργοποίηση των μαθητών στα προβλήματα του άμεσου φυσικού και κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντός τους.

Β. Η σύνδεση του σχολείου και των θεωρητικών γνώσεων με τη ζωή.

Γ. Η γνωριμία των μαθητών με το αντικείμενο και τον τρόπο λειτουργίας υπηρεσιών και συλλόγων.

Δ. Η αξιοποίηση του ταλέντου των μαθητών και η εξάσκησή τους στην ομαδική εργασία και στη λήψη πρωτοβουλιών.

Η μεθοδολογία που ακολουθήσαμε σε γενικές γραμμές:

Οι μαθητές χωρίστηκαν σε 4 ομάδες.

1η ομάδα. (Γεωλογία, Χλωρίδα, Πάνθη, Μικροκλίμα ποταμού)

2η ομάδα. (Ποιότητα, Ποσότητα, Ρύπανση νερού)

3η ομάδα. (Οικονομία, Ύδρευση, Άρδευση, παραγωγή Ενέργειας, άλλες χρήσεις)

4η ομάδα. (Ιστορία, Παράδοση, Λογιστική της Αράπιτσας).

Οι πληροφορίες συγκεντρώθηκαν από βιβλιογραφία, παρουσιάσεις επιμέρους θεμάτων στην τάξη από ειδικούς, συνεντεύξεις από κατοίκους της πόλης και ερωτηματολόγια που συντάχθηκαν από την ομάδα και απευθύνθηκαν στον Δήμο Νάουσας, στον Τ.Ο.Ε.Β., στη Δημοτική επιχείρηση Τουρισμού, σε παραποτάμιες Βιομηχανίες της Νάουσας, στις τουριστικές επιχειρήσεις περιοχής Αγίου Νικολάου και στα σπίτια της Νάουσας που βρίσκονται στις όχθες της Αράπιτσας.

Τις σημαντικότερες όμως πληροφορίες και εμπειρίες αποκομίσαμε από τις πολλές επισκέψεις που κάναμε στο ποτάμι (πηγές, Άγιο Νικόλα, μέχρι παλιά ηλεκτρική εταιρεία, διαδρομή μέσα στην πόλη, από γέφυρα Βερσιώτικη μέχρι Ισδδρία, από περιοχή Τσιφλίκι (ακρόπολη Κισίου και Μίσζης) μέχρι την εκβολή της Αράπιτσας στην τάφρο 66).

Κάναμε τις παρατηρήσεις μας, συλλέξαμε υλικό (πετρώματα, φυτά, ζώα, κομμάτια από αρχαία αγγεία κλπ.), πήραμε φωτογραφίες και αποτυπώσαμε την πορεία μας σε ταινία βίντεο.

Στο χώρο του σχολείου η ομάδα οργανώνει έκθεση με όλο αυτό το υλικό και έτσι οι μαθητές δημοσιοποιούν εμπνευσμένοι από το ποτάμι μας.

Από την πλευρά μας θέλουμε να ευχαριστήσουμε:

— Τη διεύθυνση και το σύλλογο καθηγητών του σχολείου μας για την διευκόλυνση που μας προσέφεραν και ιδιαίτερα τον κ. Γιώργο Α-

θάνη που βοήθησε στον έλεγχο των καμένων.

— Το σύλλογο γονέων και κηδεμόνων του 2ου Γυμνασίου και ιδιαίτερα τον πρόεδρο κ. Βασίλη Χατζηϊωαννίδη για την ηθική συμπαράσταση και οικονομική διευκόλυνση.

— Το «δικό μας» κ. Λάζαρο Τέμα που αφιέρωσε πολλές από τις ελεύθερες (και όχι μόνο) ώρες του και ταλαιπωρήθηκε μαζί μας για να κάνει την εικονοσκόπηση (βιντεοσκόπηση) και να εισαγάγει τα μέλη της ομάδας στην τέχνη της φωτογραφίας.

— Τον Δήμο της Νάουσας και ιδιαίτερα τους κ.κ. Ανέλιο Γρηγόρη, Ζωγράφου Πέτρο, Βαρδέρη Κώστα και Λήγγο Τάκη για τις πληροφορίες που μας έδωσαν.

— Την επιχείρηση Βαρδαρέσσου για τα στοιχεία που μας έδωσε γύρω από τη σχέση της βιομηχανίας με το ποτάμι, και ιδιαίτερα τον κ. Γρηγόρη Βαρδαρέσσο που μας έδωσε πολύτιμες πληροφορίες για την πλήρη αξιοποίηση του ποταμού που γινόταν παλιά στη Νάουσα και το δέσιμο του Ναουσάιου με το ποτάμι.

— Τους κ. Οικονόμου Αλέξανδρο (αρχιτέκτονα), κ. Μπαρμπάρουση Γιώργο (γεωλόγο), κ. Σπορέλα Δέσποινα (ιχθυολόγο), κ. Μπάτση Τάκη (λαογράφο), που με προθυμία ήρθαν στο σχολείο μας και μας κατατόπισαν για θέματα της ειδικότητάς τους σε σχέση με την Αράπιτσα.

— Τον κ. Λιάμπα Κώστα (πληροφορητή αρχαιοτήτων) για τις ξεναγήσεις που μας έκανε στους αρχαιολογικούς χώρους γύρω από την Αράπιτσα.

— Τ.Ο.Ε.Β. Νάουσας για τις πληροφορίες που μας έδωσε.

— Και τους Αγροτικό συνεταιρισμό Ναούσης, Α.Σ.Ε.Π.Ο.Π. Ναούσης, Φρουτέωση Ναούσης, Εμπορική Τράπεζα, Ιονική Τράπεζα.

Οι καθηγητές: Βλάχου Φανή, Μέσκος Γιώργος.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο νερό βασίστηκαν ανέκαθεν οι πολιτισμοί για την οργάνωση του τρόπου ανάπτυξής τους. Η χωροθέτηση όλων ανεξαίρετως των ανθρώπινων οικισμών διαμέσου της ιστορίας σχετίζεται άμεσα με την παρουσία του. Ο έλεγχός του ήταν αποφασιστικός παράγοντας άσκησης μιάς εξουσίας (κοινωνικής ή φυσικής).

Αυτό το υγρό στοιχείο έδωσε και στην πόλη μας πνοή ζωής και της επέτρεψε να ανθίσει και να δημιουργήσει μια αξιολύγιστη οικονομία ακόμη και σε αντικειμενικά δύσκολες, λόγω ιστορικών συγκυριών, εποχές.

Τώρα που η εξέλιξη της τεχνολογίας επέτρεψε στον άνθρωπο να προσαρμόζεται στα φυσικά δεδομένα ή και να τα τροποποιεί προς όφελός του, κατά πόσο αποτελεί η φυσική ροή νερού σημαντικό πλεονέκτημα για έναν τόπο;

Τα εργοστάσια κινούνται με ηλεκτρική ενέργεια που φτάνει εύκολα παντού, τα φράγματα, οι γεωτρήσεις και τα αρδευτικά μπορούν να προμηθεύσουν νερό σ' όλα τα μέρη.

Άρα ποιά είναι η προσφορά του ποταμού στη σύγχρονη Νάουσα; Σε τί μπορεί να διαφέρει η πόλη μας από μια πόλη του κάμπου που παλιότερα υπέφερε από έλλειψη νερού;

Προβληματιστήκαμε πάνω σ' αυτά τα θέματα καθώς γνωρίζαμε το ποτάμι μας και τις σχέσεις του με την πόλη μας.

Δύο ακόμη συγκυρίες, μιά ευχάριστη και μιά δυσάρεστη, μας οδήγησαν σε ορισμένα συμπεράσματα.

Η πρώτη: Έναν απροσδόκητα ευλογημένο χειμώνα, με πολλές χιονοπτώσεις διαδέχτηκε μιά βροχερή άνοιξη. Το ποτάμι σε όλη του τη μεγαλοπρέπεια, με πλούσια και καθαρά νερά, μας χάρισε στιγμές σπάνιας αισθητικής απόλαυσης.

Η δεύτερη: Δύο από τις παλιότερες και μέχρι τα τελευταία χρόνια ανθηρές βιομηχανίες της Νάουσας «ΒΕΤΑΝΣ» και ΠΕΛΛΑ — ΟΛΥΜΠΟΣ» που βρίσκονται στις όχθες της Αράπιτσας και συνδέσαν την ύπαρξή τους με το ποτάμι έκλεισαν και πιθανότατα οδηγούνται σε πτώχευση. Πάνω από 800 εργάτες μένουν μετέωροι και τα προβλήματα μεταφέρονται σ' όλη την κοινωνία της Νάουσας.

Τί μας επιφυλάσσει το μέλλον; Τί πρέπει να κάνουμε;

Σύμφωνα με ένα σύνθημα της Greenpeace που υιοθετούμε ανεπιφύλακτα. «Η αισιοδοξία της πράξης είναι προτιμότερη από την απαισιοδοξία της σκέψης».

Μιά πράξη λοιπόν, ελάχιστη συμβολή στο μέλλον της πόλης μας, είναι η εργασία αυτή.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Πολύ πριν το μεγάλο χαλασμό της Νάουσας υπήρχε στην πόλη μια κινιάζουσα οικονομία.

Οι κυριότερες τέχνες που εξασκούνταν σε επίπεδο οικιακής ή ήταν η σπλοποιία, η μαχαιροποιία και κυρίως η βαφική και η υφαντική τέχνη. Τα μεταξωτά, τα λινά, τα βαμβακερά και κυρίως τα μάλλινα (σαϊνία) υφάσματα της Νάουσας ήταν ξακουστά και περιζήτητα. Αυτή η παράδοση απετέλεσε τη βάση για να ανθίσει η βιομηχανία υφαντουργίας και υφαντουργίας στη Νάουσα.

Βιομηχανία

Στη δεκαετία του 1870 λειτούργησε στις όχθες της Αράπιτσας, το μικρό εργοστάσιο «Αναρά - Πεχλιβάνου» στη θέση Μπατάνια. Ακόμη υπάρχει το σκήμα. Μέσα από αυτό περνάει σήμερα ο πεζόδρομος της βορεινής όχθης και στις προθέσεις του Δήμου είναι να γίνει μουσείο, αναπαριστώντας έτσι τη λειτουργία του.

Το 1874 έγινε και το μεγάλο ερ-

γοστάσιο «Λόγγου - Κύρση - Τουρπάλη», το πρώτο νηματοουργείο στη Μακεδονία. Κινούνταν και αυτό με τα νερά της Αράπιτσας που μαζεύονταν από διάφορα σημεία. (Βλέπε χάρτη). Βρίσκεται στην είσοδο της πόλης και σήμερα αναστηλώνεται από τον Δήμο για να γίνει βιομηχανικό μουσείο και για βιοτεχνικές χρήσεις.

Το 1887 κάτω από το Κίσκι ιδρύθηκε το εργοστάσιο «Μπίλη - Τσίτση».

Συγχρόνως συστήνεται η εταιρεία «Γρηγορίου Τσίτση» που στη συνέχεια ιδρύει το εργοστάσιο «Κόκκινο», το σημερινό Βαρδαρέσου, φτιάχνοντας και την αντίστοιχη δέση. Τα πρώτα χρόνια ο υδροστρόβιλος έδινε κίνηση στις μηχανές με μιάντες (χωρίς ενδιάμεση μετατροπή της μηχανικής ενέργειας σε ηλεκτρική).

Το 1890 η εταιρεία Γκούτας - Κωράτζιας κάνει εργοστάσιο στην ανατολική όχθη της Αράπιτσας και στην περιοχή Στουμπάνων. Ενέργεια του παρέχει η Αράπιτσα με νερό που πείρνει: ψηλότερα, από τη δέση που ακόμη αναφέρεται σαν δέση του Γκούτα. Αργότερα το εργοστάσιο ονομάστηκε «Εστία» και μετά «ΥΦΕΝ». Τώρα έχει κλείσει.

Το 1907 ιδρύεται στη Νάουσα το εργοστάσιο Ερια, το πρώτο πλήρως νηματοουργείο - υφαντήριο μαλλίνων κοντά στο κίσκι, δίπλα στην ομώνυμη γέφυρα και ταυτόχρονα γίνεται η αντίστοιχη δέση, λίγο ψηλότερα.

Την ίδια εποχή ιδρύεται η υφαντουργία ΒΕΤΑΝΣ των Λαναρά - Κωράτζια και Σια.

Το 1924 έγινε το εργοστάσιο Λαναρά - Κύρση που οι εγκαταστάσεις του (με ανανεώσεις εξοπλισμού) λειτουργούν ακόμη. Το δεύτερο εργοστάσιο των αδελφών Λαναρά ιδρύθηκε το 1928. Εδώ κατασκευάζονταν μάλλινα υφάσματα εφάμιλλα των Αγγλικών και τροφοδοτούσαν τον Ελληνικό στρατό με

χαλί.

Στο τέλος του 19ου αιώνα ιδρύθηκε το σχοινοποιείο της εταιρείας Κόκκινου - Τουρπάλη.

Από όλα αυτά φαίνεται η βιομηχανική άνθηση της πόλης που έφτασε να απασχολεί 3.000 εργάτες.

Η κρίση άρχισε λίγο πριν το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και το τέλος του επιφυλλίου βρήκε τη βιομηχανία της Νάουσας κατεστραμμένη.

Μεταπολεμικά έγιναν προσπάθειες ανασυγκρότησης της βιομηχανίας λόγω του ότι υπήρχαν οι εγκαταστάσεις και το εξασκημένο εργατικό δυναμικό. Το πλεονέκτημα όμως του νερού έπαψε να ισχύει για τη Νάουσα. Το ρεύμα της Δ.Ε.Η. μεταφέρεται παντού και πόλεις πιο κεντρικές με περισσότερο πληθυσμό αναπτύχθηκαν σε μεγάλα βιομηχανικά κέντρα.

Τη σκυτάλη από τις παλιές βιομηχανίες πήραν τα «Κλωστήρια Ναούσης» (1963), «Βαρδαρέσου Α.Ε.» (1964), «Βέτλανς» (1969), «Πέλλα - Όλυμπος» (1979). Από αυτά άλλα, επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους (Βαρδαρέσου, Κλωστήρια Ναούσης) και άλλα, απειλούνται με πτώχευση.

Οικοτεχνία

Η προσφορά του ποταμού στην οικονομία της Νάουσας δεν ήταν μόνο στη δημιουργία της βιομηχανίας. Πολλές μικρότερες επιχειρήσεις (οικοτεχνίες) Ναουσαίων εξαρτημένες από το ποτάμι σόωναν την οικονομική ζωή και χαρακτήριζαν την πόλη.

Βασική παραγωγική μονάδα η Ηλεκτρική Εταιρεία. Βράσκονταν αμέσως πάνω από την πόλη και στην βόρεια όχθη της Αράπιτσας. Έπαιρνε νερό από την αντίστοιχη δέση, που τροφοδοτούσε παράλληλα και το εργοστάσιο Λαναρά Κύρση. Είχε 2 υδροτουρμπίνες των 200 - 250 HP, ισχύ αρκετή για τις ανάγκες της πόλης.

Στην περιοχή των Στουμπάνων

από τη δέση τη λεγόμενη 3/5 εκτρέπονταν πολύ νερό σε ένα μεγάλο αυλάκι που λεγόταν το «αουλό το ποτάμι» (λόγω της οριμητικότητάς του). Λίγο πιο κάτω διακλαδιζόνταν. Μια διακλάδωση πήγαινε παράλληλα με την Αράπιτσα και το νερό κινούσε τους αλευρόμυλους Μπιντερλή (επί τουρκοκρατίας Ζακισιά), το μύλο Ράγκα, το μύλο για καφέ του Καραγιαννόπουλου, βιοτεχνία μαλλιού του Γιάννη του Μυλωνά, τον κυλινδρόμυλο του Ματθαίου (δούλευε σε βιομηχανικό σχεδόν επίπεδο), το μικρό εργοστάσιο του Λαναρά, τον «σισαμύλαδο» (μύλος ειδικός για σισίμι) του Χρηστίδη και επέστρεφε στην Αράπιτσα, στο ύψος της γέφυρας στα Μπατάνια.

Η δεύτερη διακλάδωση προχωρούσε βόρεια και διακλαδιζόταν σε τρία αυλάκια.

Το πρώτο, κατέβαινε από την περιοχή τζαμί στον ιστορικό πλάτανο της Αγ. Παρασκευής περνώντας από το προιονιστήριο του Τόλιου, κινούσε στη συνέχεια τον αλευρόμυλο του Ρηστήκη, τον σισαμύλαδο του Λιάλιου, έφτανε στα Αλώνια, που η ενορία της Παναγίας έριχνε τον Σταυρό των Φώτων επειδή η διαμόρφωση το ευνοούσε και τέλος έβγαζε για πότισμα στα χωράφια.

Το δεύτερο κινούσε τους αλευρόμυλους του Σάββα (στην οδό Χριστοδούλου Λαναρά), από εκεί κατέβαινε στον αλευρόμυλο του Μάντσιου, στον αλευρόμυλο του Γουρλομάτη (πίσω από το σημερινό Δημαρχείο). Εκεί το ποτάμι φάρδαινε και δημιουργούσε απλωσιά όπου η ενορία του Αγίου Μηνά έριχνε το Σταυρό την ημέρα των Φώτων. Μετά κινούσε διαδοχικά τον σισαμύλαδο του Χατζηγιαννούση, το καρεκοπείο του Πλαταρίδη και ρέοντας κατά μήκος της οδού Χατζημιαλούση έδινε κίνηση στον λαδόμυλο του Καραμπέλικου και κατέβαινε προς το φόρο.

Το τρίτο πήγαινε στα πριόνια του Λόγγου, ύστερα περνώντας κάτω α-

πό τα σπίτια έδωγαν στο σημερινό διοικητήριο, συνέχισε στην οδό Β. Κων) του γυρίζοντας το μύλο του Χατζηνώτα και έφτανε στη βιοτεχνία σιδήρου του Κωνσταντίνου, όπου χώριζε στα δύο.

Το μεγαλύτερο μέρος συνέχιζε τη Β. Κων) του και έδωγαν στην Μ. Αλεξάνδρου, στον (σημερινό) παιδικό σταθμό. Το λιγότερο νερό κατέβαινε περνώντας κάτω από σπίτια και «μπαχτσέδια» και έδωγαν στην αρχή της Μ. Αλεξάνδρου, κατά μήκος της οποίας έρεε μέχρι τον παιδικό σταθμό. Εκεί ενώνονταν με το υπόλοιπο νερό και συνεχίζοντας στο φόρο συναντούσαν το νερό από τη Χατζημαλούση και ενισχυμένο το ρέμα κινούσε τους μύλους του Μαγγανάρη, που άλεθαν αλεύρι και καλαμπάκι.

Το νερό από το μύλο του Μαγγανάρη και αυτό που ερχόταν από τη δέση του Μπίλη (αμέσως κάτω από το πάρκο), πήγαινε στο εργοστάσιο του Λόγγου που ο υδροστρόβιλος του είχε ισχύ 350 - 400 HP.

Στη νότια όχθη της Αράπιτσας από τη δέση του Γκούτα, ξεκινούσε μια ποσότητα νερού που τα πρώτα χρόνια έδινε κίνηση σε τουρπίνα και αυτή με μιάντες στα μηχανήματα του ομώνυμου εργοστασίου (μετά Εστία και αργότερα ΥΦΕΝ). Το νερό αυτό επέστρεφε και πάλι στο ποτάμι. Μόλις η τεχνολογία το επέτρεψε η τουρπίνα άρχισε να δίνει κίνηση σε ηλεκτρογεννήτρια ισχύος 350 - 400 HP. Ανάλογες αλλαγές έγιναν σ' όλα τα παλιά εργοστάσια.

Στο ύψος της ΥΦΕΝ ήταν η δέση του Κόκκινου (σήμερα Βαρδαρέσσου). Το νερό ξεκινούσε στην αρχή με αύλακα και στη συνέχεια με σωλήνα έφτανε στην τουρπίνα, που τα πρώτα χρόνια έδινε κατευθείαν κίνηση με μιάντες. Αργότερα έδινε κίνηση σε γεννήτρια που παράγανε ρεύμα. Στη συνέχεια οι εγκαταστάσεις μεταφέρθηκαν χαμηλά δίπλα στη στάθμη του νερού (εξ-

σφαλίζοντας υψομετρικό κέρδος, ήταν πλέον το νερό δεν ζητιόταν από άλλους). Εκεί δουλεύει και σήμερα μια πιο σύγχρονη γεννήτρια. Η υψομετρική διαφορά είναι 34 μέτρα. Μέγιστη ισχύς σήμερα 700 HP με ακρίβητη παροχή νερού 2.600 l/sec. Συνήθως τότε νερό δεν υπάρχει διαθέσιμο. Έτσι, όταν ο υδροστρόβιλος λειτουργεί, η μέση ισχύς είναι περίπου 500 HP που καλύπτει το 10% των ενεργειακών αναγκών της μονάδας. Έχει και την τεχνική δυνατότητα το ρέμα που παράγει να το διαχέεται στο δίκτυο της Δ.Ε.Η.

Σήμερα το νερό γυρνάει στο ποτάμι. Παλιότερα όταν η τουρπίνα ήταν ψηλά το νερό περνούσε κάτω από το εργοστάσιο, έδωγαν από την νότια πλευρά του και διακλαδιζόταν. Ένα μέρος πήγαινε προς την περιοχή του σπηλαίου για άρδευση, και άλλο, με διαδρομή περίπου παράλληλη προς την Αράπιτσα, πήγαινε διαδοχικά στο μύλο του Χατζμαλάρη, στη βιοτεχνία Μπίλη (λαβάρια επεξεργασίας μαλλιάς) στους μύλους του Νατσιόπουλου και στον αλευρόμυλο του Ράβου. Λίγο πιο κάτω με διακλάδωση μοιράζονταν το νερό για τους μύλους του Μάχη (αλεύρι, σισαμόλαδο, χαλβά), το μύλο του Μαλλιάρη και για τα μπατάνια όπου γίνονταν με ειδική ξύλινη κατασκευή το χτύπημα στο νε-

ρό των μάλλινων υφαντών για να γίνουν αφράτα. Κάτω από τη γέφυρα στα Μπατάνια υπήρχε και η τριπέλα που έπαιρνε νερό από τους μύλους του Μάχη και του Μαλλιάρη και στη συνέχεια το έριχνε στην Αράπιτσα.

Μιά ακόμη δέση, για τα Ερια όπως προαναφέρθηκε, υπήρχε ανάμεσα στην ομώνυμη γέφυρα και στη γέφυρα του Παπαγιάννη, που κινούσε υδροστρόβιλο μέχρι πριν 15 χρόνια.

Αν στη σαφή αυτή διαδρομή του νερού προστεθούν τα μικρότερα ποταμάκια που διακλαδιζόμενα περνούσαν κάτω από κάθε σπίτι εξυπηρετώντας διάφορες ανάγκες, κυρίως πότισμα περιβολιών και μεταφορά των οικιακών αποβλήτων μπορούμε να καταλάβουμε πόσο ταυτίζεται η οργάνωση της κοινωνίας της Νάουσας με την Αράπιτσα.

Αλλά δεν ήταν μόνο η κοινωνία της πόλης με τη στενή έννοια που εξαρτιότανε άμεσα από το ποτάμι. Οι πολλοί μύλοι εξυπηρετούσαν και όλα τα χωριά του κάμπου, που έλαθαν σ' αυτούς τα προϊόντα τους. Έτσι και δημιουργούσαν εμπορική κίνηση στην απομονωμένη γεωγραφικά Νάουσα, αλλά και εξυπηρετούσαν ζωτικά συμφέροντα των χωριών του κάμπου.

Συνεχίζεται

ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΔΕΤΕ

ΤΗ «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

Ο ρόλος της βελτίωσης των φυτών στην ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας

Του Αποστόλου Κ. Φασούλα
καθηγητή και Διευθυντή του Εργαστηρίου Γενετικής και
βελτίωσης των φυτών του Α.Π.Θ.

Η βελτίωση των φυτών έχει σαν κύρια επιδίωξη τη δημιουργία ποικιλιών που συνδυάζουν καλή ποιότητα με υψηλή και σταθερή απόδοση. Τα τρία γνωρίσματα χαρακτηρίζουν τους βελτιωμένους σπόρους και ελέγχονται από γονίδια που ήταν ενσωματωθούν στις καλλιεργούμενες ποικιλίες μεγιστοποιούν την παραγωγικότητα των καλλιεργειών. Αυτό αποτελεί κοινή εμπειρία των γεωργών μας, που συχνά διαπιστώνουν πως αν καλλιεργήσουν στο ίδιο χωράφι με τις ίδιες περιποιήσεις δύο διαφορετικές ποικιλίες, η μία ποικιλία μπορεί να αποδώσει διπλάσια και τριπλάσια εξαιτίας της καλύτερης αντοχής στους παγετούς, την ξηρασία, τις ασθένειες κ.τ.λ. Έτσι, οι γεωργοί μας δεν διστάζουν να προδούν στις μεγαλύτερες θυσίες και έξοδα, προκειμένου να εξασφαλίσουν γενετικά υπέρτερους σπόρους.

Έχει υπολογιστεί πως η συμβολή της βελτίωσης των φυτών στην αύξηση της φυτικής παραγωγής είναι περίπου 50%, ενώ το άλλο 50% το μοιράζονται βελτιώσεις όπως είναι οι αρδεύσεις, οι λιπάνσεις, οι καταπολεμήσεις ζιζανίων, ασθένειών κτλ. Σ' αυτό πρέπει να προστεθεί ένα άλλο σπουδαίο πλεονέκτημα που συνίσταται στο ότι από τη στιγμή που τα επιθυμητά γονίδια ενσωματωθούν στις καλλιεργούμενες ποικιλίες, αυτά δουλεύουν για το γεωργό χωρίς τις πολυέξοδες επεμβάσεις σε τακτά χρονικά διαστήματα που απαιτούν οι μη γενετικές βελτιώσεις. Τα επιθυμητά γονίδια συμβάλλουν επίσης στη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων και προστατεύουν τα

φυτά από εχθρούς και ασθένειες, χωρίς να ρυπαίνουν το περιβάλλον, όπως συμβαίνει με τη χρήση ορμικών, λιπασμάτων, και φαρμάκων.

Το ρόλο της βελτίωσης των φυτών στην αύξηση της γεωργικής παραγωγής και στη λύση του επισιτιστικού προβλήματος σε παγκόσμια κλίμακα συνειδητοποίησε καλύτερα ο κόσμος το 1970 όταν το βραβείο NOBEL για την ειρήνη απονεμήθηκε στον αμερικανό βελτιωτή των σιτηρών NORMAN BORLAUG. Ο BORLAUG απεσταλμένος από το Ίδρυμα ROCKEFELLER στο Μεξικό, ενσωμάτωσε σε συνεργασία με μεξικανούς βελτιωτές τα γονίδια του νανισμού από τις Ιαπωνικές ποικιλίες και δημιουργήσε νέες και γηινάρες ποικιλίες

σταριού που μετέτρεψαν το Μεξικό από χώρα εισαγωγική σε χώρα εξαγωγική. Όμως η μεγάλη έκπληξη υπήρξε η διαπίστωση πως οι νέες και γηινάρες ποικιλίες που δημιουργήθηκαν στο Μεξικό δεν γνώριζαν σύνορα. Όταν μεταφέρθηκαν στις Ινδίες, το Πακιστάν και σε άλλες αναπτυσσόμενες χώρες, αύξησαν την παραγωγικότητα τόσο πολύ, ώστε σύντομα οι χώρες αυτές με τα εκατομμύρια των κατοίκων έγιναν αυτάρκειες στο σιτάρι. Ο κόσμος βρέθηκε μπροστά σε μια πράσινη επανάσταση. Όμως, για τους επιστήμονες η πράσινη επανάσταση, έθετε ένα καυτό ερώτημα: Τι έπραξε κρυφάταν πίσω από τις ποικιλίες του BORLAUG, αφού ήταν γνωστό πως πριν από το δεύ-



Από αριστερά προς τα δεξιά: Dr A. T. PUGSLEY, Dr N. E. BORLAUG, Dr K. W. FINLAU και Dr KIHARA. Μπροστά στο μνημείο του WILLIAM FARRER, πρωτοπόρου βελτιωτή σίτου της Αυστραλίας

τερο παγκόσμιο πόλεμο ο STRA MPPELLI στην Ιταλία είχε ενσωματώσει τα γονίδια του νανισμού από τις Ιαπωνικές ποικιλίες στις Ιταλικές χωρίς αυτές να προκαλέσουν πράσινη επανάσταση; Αιτία υπήρξε ένα τυχαίο γεγονός. Ο BORLAUG και οι συνεργάτες του για να μειώσουν στα μισά τα 12-15 χρόνια που απαιτεί η δημιουργία μιας ποικιλίας, έπεσαν και επέλεξαν το σιτάρι το χειμώνα στο βόρειο Μεξικό και το καλοκαίρι στο νότιο Μεξικό σε 3.000 μέτρα υψόμετρο. Αυτή η επιλογή του γενετικού υλικού σε δύο εντελώς διαφορετικά περιβάλλοντα στον ίδιο χρόνο, ήταν το μυστικό για την ενσωμάτωση των γονιδίων που ελέγχουν την προσαρμοστικότητα και τη σταθερότητα συμπεριφοράς.

Δηλαδή, το μυστικό για την ενσωμάτωση των γονιδίων που ελέγχουν το τρίτο γνώρισμα που πρέπει να διαθέτουν οι καλλιεργούμενες ποικιλίες. Αυτό το τυχαίο γεγονός υπήρξε η μεγάλη συμβολή της πράσινης επανάστασης στην επιστήμη της βελτίωσης των φυτών. Πράγματι, όταν ο BORLAUG ρωτήθηκε τί κρύβεται πίσω από την πράσινη επανάσταση, η απάντηση ήταν: COMMON SENSE (κοινή λογική). Με άλλα λόγια, για να περπατήσουν οι ποικιλίες πρέπει να επιλέγονται για ποιότητα και απόδοση από τις πρώτες γενεές στα οικολογικά περιβάλλοντα για τα οποία προορίζονται, ώστε να αποκτήσουν και την απαιτούμενη σταθερότητα συμπεριφοράς. Να γιατί εισαγόμενες ποικιλίες σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να ξεπεράσουν τις ελληνικές όταν αυτές δημιουργούνται στο ελληνικό περιβάλλον με προηγούμενη επιστήμη και τεχνολογία.

Στην Ελλάδα η πράσινη επανάσταση προηγήθηκε αυτής του Μεξικού. Τα θεμέλιά της έβαλε ο μεγάλος οραματιστής του Έθνους Ελευθέριος Βενιζέλος, όταν κατανόησε

τη βαρύτητα των εισηγήσεων των μεγάλων μας ερευνητών Χριστίδη και Παπαδάκη και ίδρυσε στις δεκαετίες του 20 και 30 τα φυτοτεχνικά ιδρύματα στο βαρειοελλαδικό χώρο. Με την ποικιλία σιταριού Γ-38290 που δημιούργησε ο Παπαδάκης η Ελλάδα έγινε αυτάρκης στο σιτάρι το 1957, και με την ποικιλία βρώμδακος 4S που δημιούργησε ο Χριστίδης στο Ινστιτούτο Βρώμδακος, η Ελλάδα έπαψε να εξαρτάται από τις ξένες ποικιλίες μέχρις ότου εμφανίστηκαν οι αδρομυκώσεις.

Συνέπεια της ελληνικής πράσινης επανάστασης υπήρξε ότι η Ελλάδα, από εισαγωγική στα περισσότερα γεωργικά προϊόντα, έγινε εξαγωγική. Όμως σήμερα η χώρα μας αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων και εκροής συναλλάγματος που μεταφράζεται ετησίως σε 200 περίπου δισεκατομμύρια δρχ., για βελτιωμένους σπόρους, για αγορά ξυλείας και τα περισσότερα για αγορά ζωοκομικών προϊόντων.

Στη σοβαρή αυτή μείωση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων και στην τεράστια εκροή συναλλάγματος η βελτίωση των φυτών μπορεί να συμβάλει περισσότερο από κάθε άλλη επένδυση για τους παρακάτω λόγους:

Αν σήμερα η χώρα μας είναι ελλειμματική σε ζωοκομικά προϊόντα, αυτό γίνεται γιατί υπάρχει σοβαρό πρόβλημα ανταγωνιστικότητας εξαιτίας κυρίως της μειωμένης παραγωγικότητας των φυτικών μας βοσκών. Πράγματι, το γεγονός ότι η μέση ετήσια βροχόπτωση των 400 περίπου χιλιοστών πέφτει στη διάρκεια του χειμώνα, έχει σαν συνέπεια το χειμώνα να ανακόπτεται η βλάστηση εξαιτίας των χαμηλών θερμοκρασιών, και το καλοκαίρι εξαιτίας της έλλειψης νερού. Έτσι, μένει ευνοϊκή περίοδος για τις φυσικές βοσκές η άνοιξη και ένα μικρό μέρος του φθινοπώρου. Γίνεται αντιληπτό πως κάτω από αυτές τις οικολογικές συν

θήκες, φτηνές και άφθονες ζωοτροφές θα εξασφαλιστούν μόνο από όσες κτηνοτροφικές καλλιέργειες εκμεταλλεύονται τη χειμερινή κατανομή της βροχόπτωσης και από όσες ποτιστικές καλλιέργειες έχουν μεγάλο δυναμικό απόδοσης και είναι καλά προσαρμοσμένες στο ελληνικό περιβάλλον, όπως συμβαίνει με τη μηδική. Όμως για να μπορέσει η βελτίωση των φυτών να επιτελέσει το σπουδαίο της ρόλο στην ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα της ελληνικής γεωργίας πρέπει να υπάρξουν τέσσερις προϋποθέσεις:

Πρώτη προϋπόθεση είναι η σωστή επιλογή των καλλιεργειών που πρόκειται να βελτιωθούν.

Για παράδειγμα, στη χώρα μας η κύρια πηγή εξασφάλισης συμπυκνωμένων πρωτεϊνούχων ζωοτροφών είναι η εισαγόμενη σόγια. Η σόγια στη χώρα μας μπορεί να καλλιεργηθεί μόνο σαν ποτιστική στη διάρκεια του καλοκαιριού. Αυτό ανεβάζει το κόστος παραγωγής και την κάνει μη ανταγωνιστική όταν συγκριθεί με τα κτηνοτροφικά κουκιά που σπέρνονται το φθινόπωρο και εκμεταλλεύονται τη χειμερινή κατανομή της βροχόπτωσης. Έτσι, αν για την εξασφάλιση συμπυκνωμένων πρωτεϊνούχων ζωοτροφών πρόκειται να γίνει επιλογή ανάμεσα στις δύο καλλιέργειες, τα κτηνοτροφικά κουκιά έχουν προτεραιότητα και στη βελτίωσή τους, θα πρέπει να επικεντρωθούν όλες οι προσπάθειες. Ένα λάθος στην επιλογή της σωστής καλλιέργειας μπορεί να έχει σοβαρότατες συνέπειες, όχι μόνο οικονομικές, αλλά και κλωνισμού της εμπιστοσύνης, ως προς την αποτελεσματικότητά της γεωργικής έρευνας.

Δεύτερη προϋπόθεση είναι η εξασφάλιση ειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού.

Ευτύχησα να είμαι ο πρώτος καθηθός του Χριστίδη στο Παν/μιο και

το 1963 όταν παρακολουθούσαμε το Διεθνές Συνέδριο Γενετικής στην Ολλανδία, μου δόθηκε η ευκαιρία να του εκφράσω τις ανησυχίες μου για το ότι δεν γίνεται σχεδόν τίποτε για την εξασφάλιση ειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού στη βελτίωση των φυτών. Η αντίδραση του Χρυστίδη σαν Διευθυντή του Ινστιτούτου Βάμβδακος, ήταν να διατυπώσει την έντονη δυσaréσκεια, αφού το Υπουργείο Γεωργίας, όταν ήθελε να τακτοποιήσει κάποιον στη Θεσ/νίκη τον έστελνε στο Ινστιτούτο Βάμβδακος. Αντιλαμβάνεσαι, μου είπε, πόσο δύσκολο είναι να εξασφαλίσεις ειδικευμένο προσωπικό κάτω από τέτοιες συνθήκες. Κατάλαβα τις δυσκολίες που αντιμετώπιζε και του αντιπρότεινα να δραστηριοποιηθούμε στο Παν/μιο όπου είχαμε πλήρη ελευθερία δράσης. Πήρα μια απάντηση που έκρυβε όλο το μεγαλείο του επιστήμονα Χρυστίδη: Ορίστε μου απαντά από αυτή τη στιγμή έχεις κάθε εξουσιοδότηση να κάνεις στο Παν/μιο ότι δεν μπορώ να κάνω στο Ινστιτούτο. Ήταν μια απόφαση την οποία τήρησε μέχρι το θάνατό του. Η λύση ήταν φανερή, δημιουργία μεταπτυχιακών σπουδών που θα ειδίκευαν νέους επιστήμονες για να επανδρώσουν τα φυτοτεχνικά Ιδρύματα της χώρας. Όμως, είναι γνωστό πως ένας κύκος δεν φέρνει την άνοιξη, έπρεπε να δημιουργηθούν στοιχειώδεις προϋποθέσεις ειδικεύοντας επιστήμονες στην αλλοδαπή, οι οποίοι και θα αποτελούσαν τον πυρήνα των μεταπτυχιακών σπουδών. Έτσι, για μια περίπου δεκαετία, όλο το προσωπικό του Εργαστηρίου Γεωργίας, αλλά και άλλων Εργαστηρίων, ενθαρρύνθηκε και βοηθήθηκε με κάθε τρόπο να πραγματοποιήσει μεταπτυχιακές σπουδές στις ΗΠΑ. Το 1972 όταν πλέον δημιουργήθηκαν οι στοιχειώδεις προϋποθέσεις, άρχισαν οι μεταπτυχιακές σπουδές, διετούς διάρκειας, για ειδίκευση στη Γενετική, Βελτίωση των Φυτών και Γεωργία.

Έκτοτε, το μεταπτυχιακό λειτουργεί με μεγάλη επιτυχία, χωρίς διακοπή, και χωρίς πρόσθετη αιμοδοσία των διδασκόντων σ' αυτό. Η προσφορά του στην κάλυψη των αναγκών των Φυτοτεχνικών Ιδρυμάτων της χώρας σε ειδικευμένο προσωπικό έχει αναγνωριστεί από όλους. Όμως μια άλλη προσφορά του μεταπτυχιακού πολύ πιο σημαντική που δεν γίνεται εύκολα αντιληπτή, αφορά τη συμβολή του στην εξασφάλιση της τρίτης από τις τέσσερις προϋποθέσεις.

Τρίτη προϋπόθεση είναι η χρησιμοποίηση προηγμένης επιστήμης και τεχνολογίας.

Το 1978 στο 14 Διεθνές Συνέδριο Γενετικής στη Μόσχα, ο τότε Διευθυντής του Ινστιτούτου Βελτίωσης των Φυτών στο CAMBRIDGE RALPH RILEY εδήλωνε μπροστά στα έκπληκτα μάτια των Σοβιετικών: Κατά την άποψή μου, η βελτίωση των φυτών είναι τεχνολογία μάλλον παρά επιστήμη, επειδή δεν ενδιαφέρεται για την ανακάλυψη νέων αληθειών σχετικά με το φυσικό κόσμο που είναι δικαιοδοσία της επιστήμης, αλλά για τη χρησιμοποίηση γνώσης που εξάγεται από την επιστήμη, για πρακτικούς σκοπούς, δηλαδή, για τη δημιουργία ποικιλιών. Αν λάβει κανείς υπόψη και την απάντηση που έδωσε ο BORLAUG, ως προς τα αίτια της πράσινης επανάστασης, βγαίνει εύκολα το συμπέρασμα πως η βελτίωση των φυτών όπως διδάσκεται και εφαρμόζεται σήμερα διεθνώς είναι σε μεγάλο βαθμό εμπειρισμός. Γίνεται αντιληπτό, πως κάτω από αυτές τις συνθήκες ο παράγων τύχη παίζει πρωτεύοντα ρόλο στη δημιουργία των ποικιλιών με συνέπεια τη μειωμένη αποτελεσματικότητα.

Σήμερα στη χώρα μας, μιλούμε για μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας χάρη στην έρευνα που συντελέστηκε στο μεταπτυχιακό.

Πράγματι, η βελτίωση των φυτών που δεν είναι τίποτε άλλο παρά εξέλιξη των φυτών, όπως κατευθύνεται από τον άνθρωπο, είναι μια καθάρη επιστήμη. Αντικείμενό της είναι η μελέτη όλων των παραγόντων που επηρεάζουν την εξέλιξη των φυτών προς την κατεύθυνση που εξυπηρετεί καλύτερα τις ανάγκες του ανθρώπου. Η συστηματική μελέτη όλων αυτών των παραγόντων, υπήρξε η μεγάλη συμβολή του μεταπτυχιακού μας, που οδήγησε στην ανάπτυξη μιας νέας μεθοδολογίας βελτίωσης των φυτών, γνωστής σαν κυψελωτή μεθοδολογία, όπου ο παράγων τύχη έχει περιοριστεί στο ελάχιστο. Έτσι, χάρη στην έρευνα του μεταπτυχιακού, η χώρα μας διαθέτει σήμερα προηγμένη επιστήμη και τεχνολογία, ικανή να προκαλέσει μια νέα πράσινη επανάσταση πολύ πιο σημαντική από αυτή που προγγήθηκε.

Στις μέρες μας πολύς λόγος γίνεται για τις νέες βιοτεχνολογίες και είναι σκόπιμο να πούμε λίγα λόγια και γι' αυτές. Στη βελτίωση των φυτών οι νέες βιοτεχνολογίες, θα παίξουν επικουρικό μόνο ρόλο και θα είναι μεγάλο σφάλμα αν νομιστεί ότι αυτές μπορεί να υποκαταστήσουν την παραδοσιακή μεθοδολογία. Ιδιαίτερα την κυψελωτή μεθοδολογία που έβαλε τη σφραγίδα της επιστήμης σε ένα γνωστικό αντικείμενο το οποίο εξουσιάζεται από την τύχη και τον εμπειρισμό.

Τέταρτη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη πολιτικής βούλησης.

Για να υπάρξει πολιτική βούληση, πρέπει να υπάρξει σωστή ενημέρωση της πολιτικής ηγεσίας. Η Εταιρεία μας μπορεί να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο προσφέροντας μια ολοκληρωμένη ενημέρωση ως προς το ρόλο της βελτίωσης των φυτών στην ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας.

Σήμερα επικρατεί η εσφαλμένη

αντίληψη ότι, αφού είμαστε πλεονα-
σματικοί σε πολλά γεωργικά προΐ-
όντα τα οποία συχνά δημιουργούν
προβλήματα χωριατερών, δεν υπάρ-
χει ανάγκη χρηματοδότησης της
φυτοτεχνικής έρευνας. Η αλήθεια
είναι πως όλα αυτά δημιουργούνται
γιατί δεν υπάρχει ευελιξία στην α-
ναδιάρθρωση της ελληνικής γεωργ-
γίας. Όμως όταν μιλάμε για ευε-
λιξία αναδιάρθρωσης των καλλιερ-
γειών, πέρα από τη βαθειά γνώση
που απαιτείται ως προς το ποιές
καλλιέργειες, μπορούν να αποδούν
ανταγωνιστικές κάτω από τις οικο-
λογικές συνθήκες της χώρας μας,
είναι ανάγκη σε κάθε μια από υ-
τές να έχει προηγηθεί σοβαρή βελ-
τιωτική δουλειά. Η ανταγωνιστικό-
τητα μιας καλλιέργειας, εξαρτάται
κύρια από το πόσο μπορεί να παρα-
χθεί με χαμηλό κόστος και υψηλή
ποιότητα. Όταν βέβαια μιλάει για
χαμηλό κόστος και υψηλή ποιότη-
τα, πρέπει να έχουμε κατά νου πως
η βελτίωση είναι η μόνη που μπο-
ρεί να πάρει μια καλλιέργεια και
από μή ανταγωνιστική, να την κά-
νει ανταγωνιστική, βελτιώνοντας
την απόδοση και την ποιότητα. Γί-
νεται αντιληπτό πως δεν μπορεί να
υπάρξει ευελιξία στην αναδιάρθρω-
ση των καλλιεργειών, δίχως ένα άρ-
τια οργανωμένο δίκτυο φυτοτεχνι-
κής έρευνας σε εθνικό επίπεδο. Άλ-
λωςτε, η φυτοτεχνική έρευνα είναι
η μόνη που δεν απαιτεί υψηλή υλι-
κοτεχνική υποδομή και τεχνολογία,
ενώ οι επενδύσεις σ' αυτή, αποδί-
δουν άμεσα και πολλαπλάσια.

Ένα άλλο σημαντικό σημείο στο
οποίο πρέπει να ενημερωθεί η πο-
λιτική ηγεσία του τόπου μας, είναι
ότι αυτή τη στιγμή στο γνωστικό
αντικείμενο που λέγεται βελτίωση
των φυτών, η χώρα μας διαθέτει
επιστήμη και τεχνολογία πολύ πιο
προηγμένη από την εισαγόμενη.

Αυτά τα μηνύματα είναι τόσο ελ-
πιδοφόρα που αν μπορούσε να φτά-
σουν στα αυτιά ενός νέου Ελευθερί-
ου Βενιζέλου, μια νέα πράσινη επα-
νάσταση πολύ πιο σημαντική από
αυτή που έχει προηγηθεί, θα ξεκι-
νούσε από την πατρίδα μας για να
επεκταθεί και να ωφελήσει ολόκλη-
ρη την ανθρωπότητα.

ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ

ΚΑΙ

ΔΙΑΔΙΔΕΤΕ

ΤΗ

«ΝΙΑΟΥΣΤΑ»

Το φαινόμενο του θερμοκηπίου μπορεί να μη έχει μόνο δυσμενείς επιπτώσεις

Ο άνθρωπος με τη ληστική εκμετάλλευσή των φυσικών πόρων του πλανήτη μας και την ανεξέλεγκτη ανάπτυξη της βιομηχανίας έχει αλλοιώσει σε τέτοιο βαθμό το περιβάλλον, ώστε σήμερα να είναι ο ίδιος το μεγαλύτερο θύμα των πράξεών του. Οι συνέπειες της επέμβασης του ανθρώπου στη φύση έχει αφυπνίσει το διεθνές ενδιαφέρον, ώστε να γιορτάζουμε και την παγκόσμια ημέρα για την προστασία του περιβάλλοντος, στις 5 Ιουνίου, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι σταμάτησε η κακοποίηση του πλανήτη μας από το ανθρώπινο γένος.

Ένα από τα πρόσφατα και πολυσυζητημένα περιδαντολογικά θέματα είναι το «φαινόμενο του θερμοκηπίου» που αναφέρεται στο γεγονός ότι έχει αυξηθεί η περιεκτικότητα της ατμόσφαιρας σε διοξείδιο του άνθρακα (CO_2) το οποίο παγιδεύει από τον ήλιο περισσότερη θερμότητα, όπως περίπου κάνει και το γυάλινο περίβλημα του θερμοκηπίου, με αποτέλεσμα να έχει αυξηθεί, όπως υποστηρίζουν πολλοί,

η θερμοκρασία της ατμόσφαιρας περίπου κατά $0,6^\circ\text{C}$ τα τελευταία 100 χρόνια. Αν συνεχιστεί η αύξηση αυτή μπορεί να οδηγήσει στην τήξη των παγετώνων τα νερά των οποίων θα ακαθάσουν τη στάθμη της υδρόσφαιρας και θα πλημμυρίσει η γή.

Ατμοσφαιρικό διοξείδιο του άνθρακα:

Το CO_2 της ατμόσφαιρας προέρχεται κυρίως από διάφορες καύσεις, την αναπνοή των ζώντων οργανισμών, τη ζύμωση και αποσύνθεση της οργανικής ουσίας. Η αύξηση που παρατηρήθηκε τα τελευταία χρόνια οφείλεται στο γεγονός ότι το CO_2 είναι προϊόν της καύσεως των πετρελαιοειδών, του υγραρίου και του άνθρακα που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος, σε σημείο κατάχρησης για τα μεταφορικά μέσα, τα εργοστάσια, τη θέρμανσή του κ.ά. Σήμερα ο αέρας περιέχει 350 ppm (μέρη στο εκατομμύριο) CO_2 , ενώ το 1958 περιέχει 314 ppm και στην προβιομηχανική εποχή 265 ppm.

Στέλλα Γαλανοπούλου - Σενδουκά
Καθηγήτρια Γεωργίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η αύξηση αυτή αναμένεται να συνεχιστεί ώστε υπολογίζουν ότι στα μέσα ή στα τέλη του 21ου αιώνα θα διπλασιαστεί η περιεκτικότητα του ατμοσφαιρικού CO_2 σε σχέση με τη σημερινή. Μάλιστα, διόλου απίθανο, ορισμένες εγκληματικές ενέργειες συνανθρώπων μας, να επηρεάσουν την αύξηση αυτή. Οι πετρελαιοπηγές που καίγονται ακόμη στον Περσικό κόλπο μετά τη σύρραξη, υπολογίζεται ότι εκπέμπουν στην ατμόσφαιρα περισσότερο CO_2 από εκείνο που ελευθερώνεται από τα αυτοκίνητα, τα σπίτια και τα εργοστάσια ολόκληρης της Γαλλίας. Βέβαια το κακό στην περίπτωση αυτή δεν είναι τόσο το CO_2 που αποδεδειγμένα όσο άλλα επικίνδυνα αέρια και σωματίδια τα οποία θα έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στο κλίμα και στην υγεία των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής.

Μεταβολή της θερμοκρασίας του πλανήτη μας:

Με τα σημερινά δεδομένα φαίνεται ότι είναι αναπόφευκτη η αύξηση του ατμοσφαιρικού CO_2 . Αλλά είναι πράγματι τόσο ραγδαία και σοβαρή η αλλαγή του κλίματος της γή που συνδέεται με την αύξηση του CO_2 ώστε να πανικοδοληθεί η ανθρωπότητα; Ακόμη, μήπως υπάρχουν μερικές ευνοϊκές συνέπειες από το φαινόμενο του θερμοκηπίου; Ερευνητές της Υπηρεσίας Γεωργικών Ερευνών του Υπουργείου Γεωργίας των Η.Π.Α. μας καθησυχάζουν και μας δίνουν ορισμένα ενθαρρυντικά στοιχεία.



Ερευνητές στην Αριζόνα για να μελετήσουν την επίδραση του ατμοσφαιρικού διοξειδίου του άνθρακα στο βαμβάκι, χρησιμοποιούν κάθετους σωλήνες που εκτοξεύουν και εμπλουτίζουν με CO_2 μία έκταση με βαμβάκι περίπου μισό στρέμμα.

Σύμφωνα με τους ερευνητές αυτούς, ανακριβείς υποθέσεις που χρησιμοποιήθηκαν σε μοντέλα ηλεκτρονικών υπολογιστών οδήγησαν σε υπερεκτίμηση του κινδύνου από την υπερθέρμανση της γης. Στην πραγματικότητα, όπως σημειώνουν οι ερευνητές αυτοί, δεν αρχίσαμε να αξιοποιήσουμε στην αύξηση της θερμοκρασίας που συνδέεται με το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Από την επεξεργασία στοιχείων 1000 μετεωρολογικών σταθμών σε όλη την επικράτεια των Η.Π.Α., προέκυψε ότι η θερμοκρασία μειώθηκε μάλιστα κατά ένα κλάσμα του ενός βαθμού θερμότητας τα τελευταία 70 χρόνια.

Αύξηση θερμοκρασίας παρατηρείται συνήθως σε πυκνοκατοικημένες αστικές περιοχές, αλλά αυτή δεν επηρεάζει το κλίμα της ευρύτερης περιοχής γιατί αντισταθμίζεται από τη μεγαλύτερη απώλεια θερμοκρασίας που σημειώνεται στην ύπαιθρο εξαιτίας της εντονότερης εξατμισμού νερού και της διαπνοής των φυτών.

Το κλίμα της γης μεταβάλλεται συνεχώς στο πέρασμα των αιώνων. Εντοπίσες η τυστηματική και με κατάλληλα όργανα καταγραφή μετεωρολογικών δεδομένων άρχισε πριν από λιγότερα 150 χρόνια. Σύμφωνα με μακροχρόνια στοιχεία από 1219

μετεωρολογικούς σταθμούς του Ιστορικού Κλιματολογικού δικτύου των Η.Π.Α., η μέση θερμοκρασία των Η.Π.Α. κατά τη θερινή περίοδο αυξήθηκε τα τελευταία 70 χρόνια λιγότερο από 0,06°C με ακραία αύξηση 2,6°C σε μια περιοχή και ακραία μείωση 2,2°C σε μια άλλη. Τη χειμερινή περίοδο η μέση θερμοκρασία μειώθηκε κατά 0,8°C περίπου με ακραία μείωση 3,9°C και ακραία αύξηση 3,3°C.

Η σύνθεση της ατμόσφαιρας του επόμενου αιώνα και οι σημερινές καλλιέργειες!

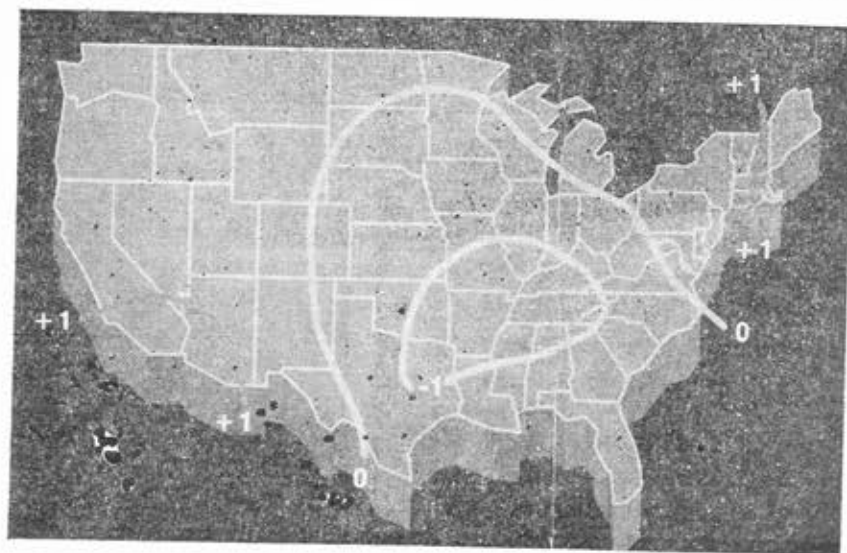
Η αύξηση του CO₂ δεν αποτελεί άμεσο κίνδυνο για τον άνθρωπο γιατί ο αέρας περιέχει περίπου 78% άζωτο, 21% οξυγόνο και το υπόλοιπο 1% είναι μίγμα CO₂ και στοιχείων όπως το αργό, το νέο και το ήλιο. Εξάλλου το CO₂ είναι τελείως απαραίτητο για τα φυτά γιατί το δεσμεύουν με τη διεργασία της φωτοσύνθεσης και σχηματίζουν τους υδατάνθρακες και στη συνέχεια όλες τις οργανικές ουσίες που αποτελούν την πρωτογενή τροφή όλων των ζωικών οργανισμών που είναι «ετερότροφοι οργανισμοί».

Ως άριστη περιεκτικότητα CO₂

της ατμόσφαιρας για τη φωτοσύνθεση θεωρείται το 0,12%, δηλαδή 3,5 φορές μεγαλύτερη από το σημερινό επίπεδο και μόνο όταν η περιεκτικότητα υπερβεί το 1% μπορεί να έχει τοξικές επιπτώσεις στα φυτά. Πράγματι, πολλές καλλιέργειες αποδίδουν περισσότερο με υψηλότερη περιεκτικότητα CO₂ και υψηλότερη θερμοκρασία.

Το 1990 συγκεντρώθηκαν στην Ουάσιγκτον των Η.Π.Α. εμπειρογνώμονες από 18 κράτη για να συζητήσουν το φαινόμενο της αύξησης της θερμοκρασίας της γης και συμφώνησαν ότι το θέμα πρέπει να μελετηθεί. Στον προϋπολογισμό των Η.Π.Α. για το οικονομικό έτος 1991 υπάρχει κονδύλιο 1 δισ. δολλαρίων για έρευνα του φαινομένου και των επιπτώσεών του. Στα πλαίσια του προγράμματος της μεταβολής του κλίματος της γης περιλαμβάνεται και η φύτευση ενός δισεκατομμυρίου δένδρων που θα βοηθήσουν να απορροφηθεί το CO₂ από την ατμόσφαιρα. Επίσης άρχισε η διεξαγωγή πειραμάτων στα πλαίσια των οποίων διάφορες καλλιέργειες υποβάλλονται σε συνθήκες περιβάλλοντος που αναμένεται να ισχύσουν τον επόμενο αιώνα μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και συνθήκες με διπλάσιο επίπεδο CO₂ από το σημερινό.

Το μεγαλύτερο πείραμα και ένα από τα πιο δαπανηρά πειράματα αγρού που έγιναν ποτέ, διεξάγεται σε περιοχή της Αριζόνας και απασχολεί 21 ερευνητές οι οποίοι μελετούν την καλλιέργεια του βαμδακιού σε φυσικό περιβάλλον εμπλουτισμένο όμως με CO₂ κατά 50%. Η πειραματική μονάδα αποτελείται από έκταση 400 περίπου τετραγωνικών μέτρων σε σχήμα κύκλου. Περιφερειακά υπάρχουν κάθεται σωλήνες από όπου εκτοξεύεται CO₂. Ένας ηλεκτρονικός υπολογιστής αποφασίζει ποιοί σωλήνες θα λειτουργήσουν κάθε φορά, αναλόγως της ταχύτητας και της κατεύθυνσης του ανέμου ώστε να διατηρείται σταθερή



Μεταβολές της μέσης ετήσιας θερμοκρασίας σε πολιτείες των Η.Π.Α. από το 1920 έως το 1984.

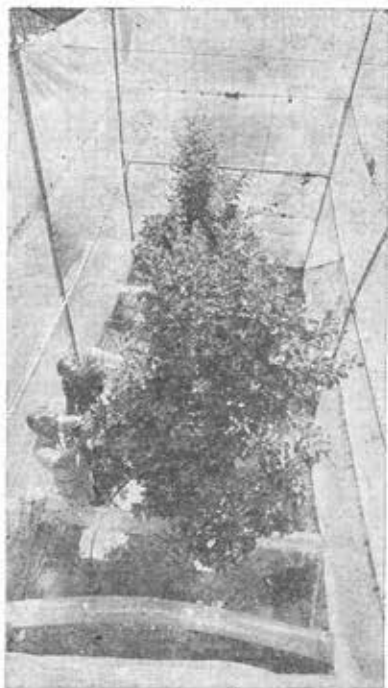
σε όλη την επιφάνεια η προγραμματισμένη περιεκτικότητα ατμοσφαιρικού CO₂. Σε προηγούμενα πειράματα χρησιμοποιούσαν χώρους που περιβάλλοντο με γάυλον, αλλά είχαν ανοικτή οροφή. Στα πειράματα αυτά, όπου μελετήθηκαν διάφορα φυτά, ήταν ευκολότερη η ρύθμιση και διατήρηση σε σταθερό επίπεδο του CO₂ στο περιβάλλον των φυτών, αλλά το περιβάλλον αυτό δεν ήταν απολύτως φυσικό γιατί π.χ. τα τοιχώματα προστάτευαν τα φυτά από τον άνεμο και από έντομα που μεταναστεύουν.

Οι παραπάνω μελέτες παρέχουν ενδείξεις ότι οι καλλιέργειες στον 21ο αιώνα μπορεί να έχουν κατά 30% αυξημένη παραγωγή αν διπλασιαστεί το ατμοσφαιρικό CO₂ χωρίς να μεταβληθούν τα κλιματολογικά στοιχεία.

Η ανάπτυξη των φυτών σε μία τροποποιημένη ατμόσφαιρα:

Άλλοι ερευνητές που συναργά-ζονται στο παραπάνω πρόγραμμα επεξεργάζονται μοντέλα βάσει των οποίων να προβλέψουν πώς η αυξημένη σύνθεση της ατμόσφαιρας σε CO₂ και οι συνδεόμενες μεταβολές του κλίματος π.χ. της θερμοκρασίας, μπορούν να επηρεάσουν στο μέλλον την ανάπτυξη του βαμβάκφυτου και την αξιοποίηση νερού από το φυτό. Οι ερευνητές της Αριζόνας βρήκαν ότι το βαμβάκι παράγει περισσότερο με αυξημένη θερμοκρασία και CO₂. Έτσι αν δεχθούμε, όπως σημειώνει η ομάδα των ερευνητών, ότι η θερμοκρασία θα αυξηθεί κατά 3,3°C όπως προβλέπουν μερικοί που ασχολούνται με κλιματολογικά μοντέλα, τότε η αύξηση των αποδόσεων των καλλιεργειών αναμένεται να είναι 56% και όχι 30% όπως βρέθηκε με προηγούμενους υπολογισμούς που έπαιρναν υπόψη μόνο την αύξηση του CO₂.

Οι μεταβολές της θερμοκρασίας και του CO₂ θα είναι βαθμιαίες ώ-



Ερευνητές εκτιμούν την παραγωγή πορτοκαλιών σε χώρο με ανοικτή οροφή και με εμπλουτισμένη ατμόσφαιρα σε διοξείδιο του άνθρακα.

στε οι βελτιωτές φυτών θα έχουν αρκετό χρόνο να δημιουργήσουν νέες ποικιλίες που θα ευδοκμήν στο τροποποιημένο περιβάλλον.

Τα κλιματολογικά επίσης μοντέλα υποδεικνύουν ότι η βροχόπτωση σε παγκόσμιο επίπεδο θα αυξηθεί κατά 10% με τον διπλασιασμό του CO₂ χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η μεταβολή θα είναι ομοιόμορφη σε όλες τις περιοχές της γής.

Με βάση επεξεργασία δεδομένων από 140 μελέτες που έγιναν τα τελευταία 70 χρόνια προκύπτει ότι τα φυτά της μεγάλης καλλιέργειας θα επωφεληθούν σε διαφορετικό βαθμό από τον διπλασιασμό του CO₂ με επικεφαλής το βαμβάκι που αναμένεται να αυξήσει την απόδοσή του κατά 60%, ενώ η αύξηση στα μικρόσπορα σιτηρά, όπως το σιτάρι και ρύζι, αναμένεται να είναι 36% και στο καλαμπόκι 16%. Ακόμη μεγαλύτερη αναμένεται να είναι η αύξηση στα εσπεριδοειδή, τα οποία δείχνουν να αναπτύσσονται τρεις φορές γρηγορότερα σε ατμόσφαιρα εμπ-

πλουτισμένη με CO₂.

Επίσης τα πειράματα έδειξαν ότι τα φυτά χρησιμοποιούν πιο αποτελεσματικά το νερό, καταναλώνουν δηλαδή μικρότερη ποσότητα νερού για να σχηματίσουν τα προϊόντα τους, όταν διπλασιαστεί το σημερινό ατμοσφαιρικό CO₂ και ανεβεί η περιεκτικότητά του σε 650 ppm. Με την αύξηση του CO₂ πιθανόν οι καλλιέργειες να απαιτούν στο μέλλον περισσότερα λιπάσματα, αν και βρέθηκε ισχυρή αντίδραση στην αύξηση του CO₂ και με χαμηλά επίπεδα γονιμότητας αγρού.

Τα προβλήματα από προσβολές εντόμων και ακάρεων μπορεί να επηρεαστούν επίσης από την αύξηση του CO₂. Οι μελέτες μέχρι τώρα έδειξαν ότι αυξήθηκε ο πληθυσμός τετρανύχων και αλευρώδους σε τεμάχια βαμβάκιου με περισσότερο CO₂, ενώ δεν επηρεάστηκε ο πληθυσμός του ρόδινου σκουληκιού που τρέφεται από τον σπόρο.

Συμπεράσματα:

Συμπερασματικά μπορεί να αναφερθεί ότι η αύξηση του ατμοσφαιρικού διοξειδίου του άνθρακα είναι ήδη αναμφισβήτητο γεγονός και ότι η σημερινή περιεκτικότητα αναμένεται να διπλασιαστεί περί τα μέσα ή το τέλος του 21ου αιώνα. Αμφισβητείται όμως, τουλάχιστον από ορισμένους, το ότι η αύξηση του CO₂ επέφερε ήδη αύξηση της θερμοκρασίας της γης, δημιούργησε δηλαδή το φαινόμενο του θερμοκηπίου, ενώ υπάρχουν ισχυρότερες κόμη αντιγνώμεις για το πόσο μεγάλη θα είναι και τότε θα σημειεί η υπερθέρμανση της γης, ώστε να κινδυνέψει ο πλανήτης μας από πλημμύρες. Τέλος, το φαινόμενο του θερμοκηπίου αναμένεται να είναι ωφέλιμο για τη γεωργία, γεγονός που θα συμβάλει στην αντιμετώπιση της πείνας ενός μεγάλου μέρους του πληθυσμού της γης.

Το τελευταίο στοιχείο βέβαια δεν πρέπει να μας εφησυχάζει. Εξάλλ-
Συνέχεια στη σελίδα 139

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ετήσιες δροχοπτώσεις στο Αγρόκτημα του Ινστιτούτου Φυλλοδόλων Δένδρων Νάουσας.

ΕΤΟΣ	χιλιοστά βροχής
1963	854,3
1964	900,2
1965	584,9
1966	801,6
1967	879,5
1968	836,5
1969	822,5
Μ. Ο.	813,3

B'	
ΕΤΟΣ	χιλιοστά βροχής
1970	715,5
1971	654,5
1972	848
1973	800,9
1974	762,8
1975	485,5
1976	942
1977	453,5
1978	809,5
1979	1032,7
M. O.	750,5

ΕΤΟΣ	χιλιοστά δραχμής
1980	752,5
1981	593,5
1982	964,5
1963	697,5
1984	593
1985	670,5
1986	686,5
1987	786
1988	496,5
1989	418,5
M. O.	665,8

Δ'	
ΕΤΟΣ	χιλιοστά βροχής
1990	484
1991	405
(μέχρι 31/5)	

ΣΧΟΛΙΑ

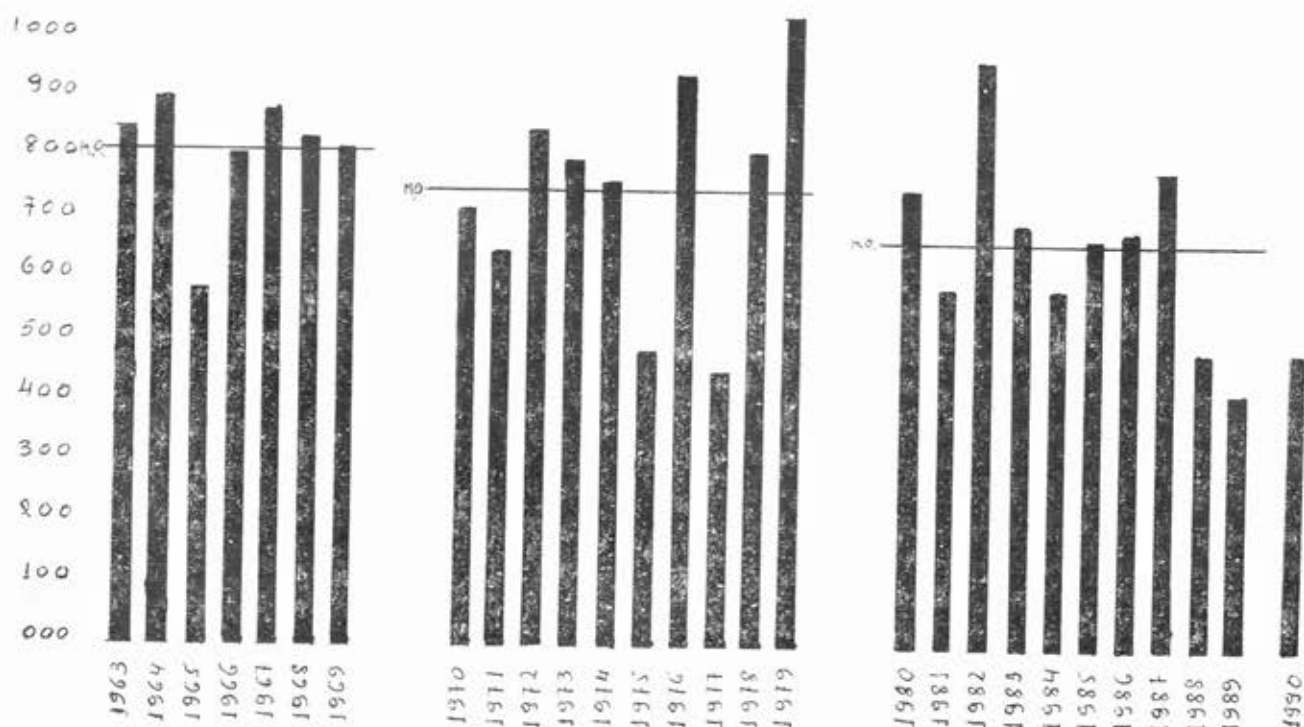
Από τις ετήσιες βροχοπτώσεις 28 ετών (1963—1991) στο αγρόκτημα του Ινστιτούτου Φυλλοδόλων Δένδρων προκύπτουν τα ακόλουθα

Του
Ανέστη Σιδερά

στοιχεία:

- 1) Ο Μ. Ο. (μέσος όρος) των ετήσιων βροχοπτώσεων ανέρχεται σε 726 χιλιοστά (περίοδος 1963—1991).
- 2) Στην πρώτη περίοδο (1963—1969) ο Μ. Ο. ανέρχεται σε 813,3 χιλιοστά. Στη δεύτερη περίοδο (1970—1979) ο Μ. Ο. ανέρχεται σε 750,5 και στην τρίτη περίοδο (1980—1989) ο Μ. Ο. ανέρχεται σε 665,8 χιλ. Διαπιστώνει κανείς μία σταθερή μείωση των βροχοπτώσεων.
- 3) Το 1979 σημειώθηκαν οι περισσότερες βροχοπτώσεις (1032,7 χιλιοστά βροχής) και λιγότερες το 1989 (418,5 χιλιοστά βροχής).
- 4) Από το 1963 έως το 1969 σ' όλα τα έτη οι βροχοπτώσεις ξεπερνούν τα 800 χιλιοστά βροχής.

Συνέχεια στη σελίδα 139



ΥΠΟΛΕΙΜΜΑΤΑ ΦΥΤΟΦΑΡΜΑΚΩΝ

Η ποσότητα των υπολειμμάτων των φυτοφαρμάκων που βρίσκονται πάνω και μέσα στα σπυροκμηπυτικά κατά τη συγκομιδή τους δεν είναι μία σίγουρη ένδειξη για τον κίνδυνο που διατρέχει ο καταναλωτής τους, διότι στις περισσότερες περιπτώσεις, αυτά δεν προσφέρονται σ' αυτόν όπως είναι. Τα περισσότερα φρούτα και λαχανικά δίνονται στην κατανάλωση αφού τους γίνει

Η διάρκεια ζωής ενός φυτοφαρμάκου που χρησιμοποιήθηκε καθώς και το ποσοστό των υπολειμμάτων του μετά την συγκομιδή, εξαρτώνται από ένα αριθμό εξωτερικών παραγόντων όπως το κλίμα, η φύση του φυτού στο οποίο χρησιμοποιήθηκε και οι συνθήκες εφαρμογής του.

Οι ιδιότητες του σκευάσματος

Η διάρκεια ζωής του σκευάσματος εξαρτάται από τις φυσικές του ιδιότητες (όπως η πτητικότητα, η υδατοδιαλυτότητα, λιποδιαλυτότητα), τις χημικές του ιδιότητες (σταθερότητα ή ευπάθεια στην επίδραση φυσικών παραγόντων, ακτινοβολία, pH κ.ά.) και τις βιολογικές ιδιότητες (αντοχή στα ένζυμα του φυτού ή στους μικροοργανισμούς του εδάφους) που είναι στενά συνδεδεμένες και αποτελούν το «περιβλήμα» του σκευάσματος που έχει αποτεθεί στο φυτό.

Η επίδραση των κλιματικών συνθηκών

Το κλίμα παραιμάει στο «περιβλήμα» του φυτοφαρμάκου με πολλές μορφές α) Η βροχή που ξεπλένει τα φυτά και το έδαφος. Χρειάζεται ένα ύψος 30 mm βροχής περίπου για να ξεπλύνει τα φυτά από το φυτοφάρμακο.

β) Η ατμοσφαιρική και εδαφική υγρασία και η θερμοκρασία που μέσα σε κάποια όρια αποτελούν τις αναγκαίες συνθήκες για τη δράση των ενζύμων των φυτών, αλλά και των μικροοργανισμών του εδάφους.

γ) ο άνεμος που παίρνει από τα φυτά τα φάρμακα που εφαρμόζονται με επιπόση και κάνει δύσκολη την εφαρμογή των ψεκασμών.

δ) η ακτινοβολία κ.ά. Είναι οι παράγοντες που παίζουν ένα σημαντικό ρόλο.

Η σημασία της μορφολογίας και φυσιολογίας του φυτού

Η μορφολογία αλλά και η φυσιολογία του φυτού στο οποίο εφαρμόστηκε το φυτοφάρμακο επηρεάζουν σημαντικά το «περιβλήμα» του φυτοφαρμάκου. Οι ερευνητές έχουν διαπιστώσει διαφορές στην ταχύτητα μείωσης της δραστικής ουσίας πάνω στα διάφορα φυτικά είδη. Αυτό το φαινόμενο μπορεί να εξηγηθεί, κατά τους ειδικούς από τη διαφορά της φυσικής δομής της επιδερμίδας των φυτικών μερών, την χνούδωσή της τη διαθρεξιμότητα που συνδέεται με το λιγότερο ή περισσότερο κηρώδες της επιδερμίδας, αλλά και από την δράση των ενζύμων του φυτού πάνω στα διασυστηματικά φυτοφάρμακα που παίρνουν την επιδερμίδα.

Οι συνθήκες εφαρμογής

Η συνταγή παρασκευής αποσκοπεί στην καλύτερη προσαρμογή μιας δραστικής ουσίας στη γεωργική της χρήση και επηρεάζει την εξέλιξη του φυτοφαρμάκου που εφαρμόστηκε στα φυτά. Έτσι πολλοί συγγραφείς εκτιμούν, ότι οι τροποποιήσεις έστω και μικρές αυτής της συνταγής (αλλαγή διαθρεκτικού ή διαλύτη μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά την αρχική απόθεση και τα υπολείμματα του φυτοφαρμάκου. Επίσης η συχνότητα εφαρμογής τους στα φυτά παίζει σημαντικό ρόλο, ενώ δεν έχουν καταλήξει σε σίγουρα αποτελέσματα για το ρόλο της δόσης εφαρμογής στην ταχύτητα εξαφάνισής της αποτεθείσης δραστικής ουσίας.

Τρόποι απαλλαγής από τα υπολείμματα

Οι πρώτες μελέτες χειρισμού φρούτων και λαχανικών με υπολείμματα έγιναν το 1963 από τον Κοιν-

Του

Αργύρη Γκουντάρα

Γεωπόνου

Ινστιτούτου

φυλλοδόλων Δένδρων

μία πρώτη επεξεργασία περισσότερο ή λιγότερο σπουδαία (καθάρισμα, πλύσιμο, διαλογή για τα νωπά και κονσερβοποίηση και κατάψυξη για τα διατηρούμενα).

Οι έρευνες που έγιναν μέχρι σήμερα για τα υπολείμματα των φυτοφαρμάκων είναι λίγες. Επίσης τα νομοθετικά μέτρα που πάρθηκαν είναι λίγα (και όχι πάντοτε συγκεκριμένα) και αφορούν τα φρούτα και τα λαχανικά όπως παρουσιάζονται στην αγορά και όχι τα μόλις συγκομισθέντα.

Για να ξέρουμε πόσο κινδυνεύουμε και από τί, πρέπει να γνωρίζουμε τις ιδιότητες των φυτοφαρμάκων που χρησιμοποιούνται στη γεωργία. Επίσης πρέπει να γνωρίζουμε το χρόνο που παραμένουν πάνω στα σπυροκμηπυτικά μετά τη συγκομιδή τους και τότε γίνονται ακίνδυνα.

Έπειτα από πολλές έρευνες, οι ερευνητές συμφωνούν ότι η παραμονή των φυτοφαρμάκων πάνω στα φυτά, είτε εφαρμόζεται στο δένδρο «ψεκασμένη επίποση», είτε προστίθεται στο έδαφος, εξαρτάται από τις ιδιότητές του, αλλά και από τις εξωτερικές συνθήκες (κλίμα κλπ.).

soinen και από τους ερευνητές του κέντρου φαρμακολογίας του Gembloux. Ο αμερικανός Farrow όμως είναι εκείνος που προώθησε τις εργασίες σ' αυτόν τον τομέα, χρησιμοποιώντας ουσίες με ραδιενεργό άνθρακα. Αυτός εξετάζοντας κονσέρβες διαφορετικές ως προς τα είδη των φρούτων και λαχανικών, αλλά και ως προς τον τρόπο επεξεργασίας διαπίστωσε ακόμα και ολοσχερή εξαφάνιση ή την σημαντική μείωση των υπολειμμάτων. Στη συνέχεια και άλλοι ερευνητές από πολλές χώρες πέτυχαν παρόμοια αποτελέσματα.

Ύστερα από τα παραπάνω, διερωτάται κανείς, ποιοί είναι λοιπόν οι πιο κατάλληλοι τρόποι για να απαλλάξουμε τα οπωροκηπευτικά από τα υπολείμματα. Αναφέρουμε μερικούς:

α) Το πλύσιμο

Σύμφωνα με τις εργασίες του L. André, του INRA Versailles, φαίνεται ότι το πλύσιμο δεν είναι πάντοτε αποτελεσματικό και η αποτελεσματικότητά του εξαρτάται από διάφορους παράγοντες. Συγκεκριμένα από:

- 1) Τη φύση του φυτοφάρμακου που χρησιμοποιήθηκε
- 2) Την συνταγή παρασκευής του
- 3) Τα χαρακτηριστικά του φυτού στο οποίο χρησιμοποιήθηκε
- 4) Τον χρόνο που πέρασε από την τελευταία επόμβωση ως την ώρα του πλύσιματος
- 5) Τον τρόπο πλύσιματος (βούρτσισμα ή απλό ξέπλυμα).

β) Το ξεφλούδισμα

Ο L. André διαπίστωσε ότι το ξεφλούδισμα ή το ξύσιμο της επιδερμίδας παίζουν σημαντικό ρόλο στην απομάκρυνση των φυτοφαρμάκων που δεν διαπερνούν την επιδερμίδα. Αντίθετα όμως αποδεικνύονται αναποτελεσματικά για φυτοφάρμακα διασυστηματικά ή «διαπερατά».

γ) Η θέρμανση

Ο χειρισμός με υγρή θερμότητα είναι πάρα πολύ αποτελεσματικός στο να εξαλείφει τα ίχνη των φυτοφαρμάκων που μένουν ακόμη στα φρούτα και τα λαχανικά μετά το πλύσιμο και το ξεφλούδισμα. Πράγματι στις περισσότερες περιπτώσεις μειώνεται τα υπολείμματα σε μηδαμικά όρια (τα οργανοφωσφορικά καταστρέφονται κατά 80% τουλάχιστον και τα καρβαμικά σχεδόν εξ ολοκλήρου). Η αφυδάτωση, με την απομάκρυνση του συνόλου σχεδόν του νερού που περιέχουν τα φρούτα και λαχανικά, οδηγεί σε μία ολική εξαφάνιση των υπολειμμάτων.

δ) Η κατάψυξη

Η κατάψυξη δεν βοηθάει στην μείωση των υπολειμμάτων των φυτοφαρμάκων. Το κρύο (μειοκρήνεται την δράση των ενζύμων επεμβαίνει αρνητικά, και έτσι καθυστερεί τη φυσική εξαφάνισή τους. Πρέπει να τονισθεί ότι η μείωση των ποσοτήτων των φυτοφαρμάκων που παρατηρήθηκε οφείλεται στην επεξεργασία των φρούτων και λαχανικών που πρόκειται να καταψυχθούν (πλύσιμο, καθάρισμα, θέρμανση) και όχι σ' αυτήν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα αποτελέσματα στα οποία κατέληξαν οι διάφοροι ερευνητές μας επιτρέπουν να συμπεράνουμε ότι οι τεχνολογικές μέθοδοι παρασκευής των τροφίμων καταστρέφουν εξ ολοκλήρου ή σχεδόν εξ ολοκλήρου τα υπολείμματα των φυτοφαρμάκων που υπάρχουν στα φρούτα και λαχανικά. Από την άποψη αυτή φαίνεται ότι τα μεταποιημένα είναι πιο «σίγουρα» για την ανθρώπινη υγεία σε σύγκριση με τα νωπά που χρησιμοποιούνται για την παρασκευή τους. Τα παραπάνω γράφονται με την προϋπόθεση ότι τα συγκομιζόμενα οπωροκηπευτικά δεν ψεκάζονται μετά τη συγκομιδή τους με μυκητοκτόνα όπως τα εσπεριδοειδή και εφόσον τηρούνται αυστηρά όλοι οι κανόνες ορθής παρασκευής και συντήρησής τους. Πρέπει τελικά να σημειώσουμε ακόμα ότι, εάν μερικές προφυλάξεις και η αποφυγή κάθε υπερβολής επιβάλλονται όταν χρησιμοποιούμε φυτοφάρμακα, έχει γίνει πολύ μεγάλη πρόοδος στον τρόπο παρασκευής τους. Τα νέα φυτοφάρμακα είναι πολύ λιγώτερο δραστικά, επειδή διασπώνται πολύ πιο γρήγορα.

Μετεωρολογικά στοιχεία

Συνέχεια από τη σελίδα 137

- 5) Κάτω από τα 500 χιλιοστά βροχής σημειώθηκαν κατά τα έτη 1975 και 1977 και στα έτη 1988, 1989 και 1990. Μία σπάνια περίπτωση να έχουμε τρία συνεχή έτη «ξηρικά».
- 6) Στη δεκαετία του 1980 η μείωση των βροχοπτώσεων ακολουθεί μία σταθερή πορεία και ξεκινά από 964,5 χιλ. βροχής το 1982 και καταλήγει στα 418,5 χιλ. βροχής το έτος 1989.

Το φαινόμενο του θερμοκηπίου

Συνέχεια από τη σελίδα 136

λου, ας μην ξεχνάμε, ότι τα υποπροϊόντα της καύσεως δεν είναι μόνο το διοξείδιο του άνθρακα, αλλά και πολλά τοξικά στοιχεία και αέρια τα οποία μαλάνουν το περιβάλλον και απειλούν τη ζωή στον πλανήτη μας.

ΣΗΜ.: Πολλά στοιχεία για το άρθρο αυτό έχουν ληφθεί από το περιοδικό «Γεωργική Έρευνα» Οκτώβριος 1990, που εκδίδεται από την Υπηρεσία Γεωργικής Έρευνας του Υπουργείου Γεωργίας των Η.Π.Α.

ΜΙΚΡΟΣΤΟΙΧΕΙΑ

Τα τελευταία χρόνια με την εντατική καλλιέργεια του εδάφους και με τις όλο και πιο καθαρές μορφές των λιπασμάτων που χρησιμοποιούνται, παρατηρούνται ελλείψεις (τροφοπενίες) μικροστοιχείων στο έδαφος. Θα πρέπει να τονιστεί ότι οι ελλείψεις μικροστοιχείων που επισημαίνονται με ορατά συμπτώματα είναι απαραίτητο να επιβεβαιώνονται με τις σχετικές αναλύσεις στο εργαστήριο (αναλύσεις εδάφους για τις ετήσιες καλλιέργειες και α-

ναλύσεις φυτικών ιστών, κυρίως φύλλων, για τις δενδρώδεις καλλιέργειες), δεδομένου ότι η διάγνωση με

Του Αστερίου Σιμώνη Δ/ντού Ινστιτούτου Εδαφολογίας Θεσ)νίκης

τα ορατά μόνο συμπτώματα απαιτεί πείρα, ενώ είναι δυνατόν πολλές φορές τα συμπτώματα αυτά να ο-

φείλονται σε άλλα αίτια (προσβολές, ασθένειες κ.τ.λ.). Αποτέλεσμα αυτών των ελλείψεων είναι η κακή εμφάνιση των φυτών και η μείωση των αποδόσεων. Για τη θεραπεία (διόρθωση) μιάς έλλειψης μικροστοιχείου, θα πρέπει να γίνει προσθήκη του από το έδαφος ή από τα φύλλα με ψεκασμό. Κατηγορίες εδαφών και καλλιέργειες στις οποίες εμφανίζονται συχνά ελλείψεις μικροστοιχείων δίνονται στον Πίν. 1.

Πίν. 1. Κατηγορίες εδαφών, καλλιέργειες στις οποίες εμφανίζονται ελλείψεις μικροστοιχείων.

Μικροστοιχεία	Κατηγορίες εδαφών	Καλλιέργειες
Βόριο (B)	αμμώδη, υπερασβεστωθέντα όξινα εδάφη, οργανικά εδάφη	ψυχανθή που χρειάζονται μεγάλες ποσότητες ασβεστίου, βαμβάκι, τομάτα, εσπεριδοειδή, γλυκοπατάτες, φυλλώδη λαχανικά, σπυροφόρα
Χαλκός (Cu)	αμμώδη, οργανικά εδάφη με υψηλό pH	σιτάρι, λαχανικά, σπυροφόρα
Σίδηρος (Fe)	εδάφη με υψηλό pH και μεγάλες ποσότητες φωσφορικών	καλλωπιστικά, αραβόσιτος, σόργος, σόγια
Μαγγάνιο (Mn)	αμμώδη, υπερασβεστωθέντα εδάφη, οργανικά εδάφη	σόγια, σιτάρι, σπυροφόρα, βαμβάκι, γλυκοπατάτες, φυλλώδη λαχανικά.
Ψευδάργυρος (Zn)	αμμώδη εδάφη με υψηλό pH εδάφη με υψηλές συγκεντρώσεις φωσφορικών	σόγια, αραβόσιτος, εσπεριδοειδή, σόργος, σπυροφόρα, ορισμένα λαχανικά.
Μολυβδαίνιο (Mo)	ισχυρά αποσασθρωμένα όξινα εδάφη	ψυχανθή, εσπεριδοειδή, κουνουπίδι

Πίν. 2. Εκατοστιαία κατανομή διαθέσιμου B 5.122 δειγμάτων εδάφους που αντιπροσωπεύουν καλλιεργούμενες περιοχές της Β. Ελλάδας (1980—88).

Επίπεδο	Διαθέσιμο B ppm	Αριθμός δειγμάτων εδάφους	% κατανομή
πολύ χαμηλό	< 0,20	487	9,5
χαμηλό	0,20 — 0,50	1726	33,7
μέσο	0,50 — 0,80	2069	40,4
υψηλό	0,80 — 1,10	522	10,2
πολύ υψηλό	> 1,40	318	6,2

Στην Ελλάδα έχουν επισημανθεί ελλείψεις Βορίου, Μαγγανίου και Ψευδαργύρου (Πίν. 2, 3) και σε πολύ μεγαλύτερη έκταση σιδήρου. Με θρεπτικές επισκοπήσεις έχουν επισημανθεί με ορατά συμπτώματα και επιβεβαιωθεί στο εργαστήριο με αναλύσεις φύλλων, ελλείψεις Β, Μh και Ζh σε σπυρώνες και στα οργανικά εδάφη των Τεναγών Φιλιππων και στα εδάφη της πρώην λίμνης Ξυνιάδος σε καλλιέργειες τεύτλων και αραβοσίτου. Μεγάλες σχετικά συγ-

Πίν. 3. Εκατοστιαία κατανομή διαθέσιμου Μn 1916 δειγμάτων εδάφους που αντιπροσωπεύουν καλλιεργούμενες περιοχές της Β. Ελλάδας (1980—1988).

Επίπεδο	Διαθέσιμο Μn ppm	Αριθμός δειγμάτων εδάφους	% κατανομή
πολύ χαμηλό	< 20	195	10,2
χαμηλό	20 — 50	353	18,4
μέσο	50 — 70	1002	52,3
υψηλό	70 — 100	333	17,4
πολύ υψηλό	100 <	33	1,7

Πίν. 4. Εκατοστιαία κατανομή διαθέσιμου Zn 2.735 δειγμάτων εδάφους που αντιπροσωπεύουν καλλιεργούμενες περιοχές της Β. Ελλάδας.

Επίπεδο	Διαθέσιμος Zn ppm	Αριθμός δειγμάτων εδάφους	% κατανομή
πολύ χαμηλό	< 0,40	96	3,5
χαμηλό	0,40 — 0,70	1162	42,5
μέσο	0,70 — 1,00	914	33,4
υψηλό	1,00 — 1,30	440	16,1
πολύ υψηλό	1,30 >	123	4,5

κεντρώσεις Β παρατηρούνται συνήθως σε αλατούχα εδάφη ή και σε εδάφη που αρδεύονται με νερά που έχουν μεγάλη περιεκτικότητα σε Β και ο μόνος τρόπος εξυγίνασής τους είναι τα ξεπλύματά τους με άφθονο νερό.

Πολλές ασθένειες οφείλονται στην έλλειψη Β, όπως το σάπισμα της καρδιάς του κουνουπιδιού, οι μαύρες κηλίδες στα αχλάδια και η φέλλοποίηση των μήλων. Εδώ χρειάζεται προσοχή γιατί είναι εύκολο να μπερδευτούν τα συμπτώματα της έλλειψης Β στη μηλιά με την πικρή κηλίδωση. Η πικρή κηλίδωση παρουσιάζεται μόνο κατά την ωρίμανση των καρπών, ποτέ νωρίτερα και αυξάνει κατά την αποθήκευση στα ψυγεία. Οι νεκρές περιοχές που και εδώ μοιάζουν σαν φέλλος, ποτέ δεν βρίσκονται στο εσωτερικό του καρπού. Βρίσκονται μόνο κάτω από την φλούδα του. Αντίθετα, τα συμπτώ-

ματα από έλλειψη του Β παρουσιάζονται νωρίτερα απ' ότην ωρίμανση των καρπών, δεν μεγαλώνουν στα ψυγεία και οι κηλίδες, που μοιάζουν σαν φέλλος, βρίσκονται σε οποιοδήποτε σημείο του καρπού.

Αν και υποστηρίζεται συχνά, ότι η αποκλειστική χρησιμοποίηση λιπασμάτων με μεγάλη περιεκτικότητα σε θρεπτικά στοιχεία, συνάγεται τη δημιουργία μιάς δυναμικής τροφопενίας μικροστοιχείων, θείου και Να, εν τούτοις, οι πληροφορίες που υπάρχουν είναι ανεπαρκείς για την υποστήριξη μιάς τέτοιας άποψης. Η ωφέλεια που προκύπτει από την προσθήκη μικροστοιχείων, που συχνά αναφέρεται σαν ένα ειδικό πλεονέκτημα των σύνθετων πολυθρεπτικών λιπασμάτων είναι συζητήσιμη. Βέβαια οι περιπτώσεις συγκριμένων τροφопενικών καταστάσεων πρέπει να αντιμετωπίζονται, μόνο με την εφαρμογή του στοιχείου

που λείπει. Γενικά, αδιάκριτη χρήση των πολυθρεπτικών συνθέτων λιπασμάτων φαίνεται να είναι αντιοικονομική και επιζήμια, καθώς και επικίνδυνη για το περιβάλλον. Εφαρμογή των μικροστοιχείων είτε διαφυλλικά, είτε διά του εδάφους, απαιτεί χρόνο, όταν τα άλλα λιπάσματα εφαρμόζονται χωριστά. Εξ άλλου ομοιόμορφη κατανομή των λιπασμάτων, που εφαρμόζονται στο έδαφος, είναι δύσκολα να επιτευχθεί, διότι οι ποσότητες λιπάσματος που χρησιμοποιούνται είναι πολύ μικρές. Γι' αυτό το λόγο, ενσωμάτωση των μικροστοιχείων στα αζωτούχα λιπάσματα είναι αναμφιστότητα πλεονεκτική. Πιθανοί φορείς: Νιτρική αμμωνία (χαλκός), πολυφωσφορικό αμμώνιο (ψευδάργυρος - σίδηρος), φωσφορικό μονοαμμώνιο (μαγγάνιο) και διάφορα άλλα αζωτούχα διαλύματα.

Η «χλώρωση σιδήρου» είναι μιά έλλειψη χλωροφύλλης που προέρχεται από ανεπαρκή εφοδιασμό των φυτών με βιολογικά ενεργό σίδηρο. Όταν η ανωμαλία εμφανίζεται σε φυτά αναπτυσσόμενα σε ασβεστούχα εδάφη, ονομάζεται και «χλώρωση ασβεστίου». Σαν πιθανότερα αίτια της χλώρωσης σιδήρου που εμφανίζεται σε ασβεστούχα εδάφη θεωρούνται:

- η μεγάλη περιεκτικότητα του εδάφους σε ανθρακικό οξύ και μάλιστα η μορφή που αποδίδεται με τον όρο «ενεργό ασβεστόιο».
- η μεγάλη περιεκτικότητα του εδάφους και του νερού άρδευσης σε HCO_3 ιόντα.
- ο ανεπαρκής εφοδιασμός των φυτών με σίδηρο, σαν αποτέλεσμα υψηλών τιμών pH.
- οι μεγάλες συγκεντρώσεις φωσφορικών και νιτρικών ιόντων στο μέσο ανάπτυξης των φυτών.
- η περίσσεια εδαφικής υγρασίας.
- η έλλειψη καλίου στο μέσο ανάπτυξης των φυτών και
- μιά ανισόρροπη σχέση των μεταλλικών κατιόντων, όπως ο χαλ

κός και το μαγγάνιο .

Το γεγονός ότι τα διάφορα φυτικά είδη και ποικιλίες διαφέρουν ως προς την ανθεκτικότητά τους στη χλώρωση σιδήρου αποδεικνύει, ότι εκτός από τους εξωτερικούς παράγοντες υφίστανται και εσωτερικοί μεταξύ των φυτών. Αυτοί επιδρούν στην πρόσληψη και μεταφορά του σιδήρου, διατυπώθηκαν δε και απόψεις γενετικής φύσης για τη χλώρωση σιδήρου. Για να αποφύγουμε στα οπωροφόρα την εμφάνιση της χλώρωσης σιδήρου, πρέπει να έχουμε υπόψη μας τα εξής:

1. η εγκατάσταση του οπωρώνα να μη γίνεται σε ασβεστούχο έδαφος. Αυτό ισχύει κυρίως στην ροδακινιά που είναι ευαίσθητη στη χλώρωση ασβεστίου. Το μέτρο αυτό, αν και αποτελεσματικό, είναι δύσκολο να εφαρμοστεί στην πράξη γιατί τα ασβεστούχα εδάφη καταλαμβάνουν μεγάλη έκταση στη χώρα μας. Πιο πρακτικό είναι να αποφεύγουμε την εγκατάσταση οπωρώνων σε εκτάσεις από ασβεστούχο υλικό (μάργα ή πουρί) εμφανίζεται ψηλά στο υπέδαφος, γιατί οι ρίζες των δένδρων σε λίγα χρόνια θα φθάσουν στη μάργα και αναποφευκτα τα δένδρα θα εμφανίσουν συμπτώματα χλώρωσης χαλκού.
2. τα ποτίσματα πρέπει να γίνονται με προσοχή. Πολύ νερό και σε συχνά χρονικά διαστήματα μπορεί να προκαλέσει εμφάνιση συμπτωμάτων χλώρωσης.
3. να μη χρησιμοποιούμε μεγάλες ποσότητες φωσφορικών λιπασμάτων, όταν υπάρχει κίνδυνος εμφάνισης χλώρωσης ασβεστίου.
4. το πιο πρακτικό, αλλά και πιο δύσκολο μέτρο, είναι η χρησιμοποίηση ανθεκτικών ποικιλιών ή υποκειμένων. Στ' αμπέλια το μέτρο αυτό χρησιμοποιήθηκε με επιτυχία. Για τη ροδακινιά όμως δεν βρέθηκε ακόμα το κατάλληλο υποκείμενο ή ποικιλίες που να αντέχουν στη χλώρωση. Το Ινστιτούτο Φυλλοδόλων Δένδρων Νάουσας μελετά την ανθεκτικό-

τητα ενός υποκειμένου, που είναι υβρίδιο αμυγδαλιάς και ροδακινιάς, το GF 677 (αμυγδαλοροδάκινο) και κάνει τοπική επιλογή σπορόφυτων ροδακινιάς (α γριοροδάκινο Ι.Φ.Δ. Νο 20).

Η αναγκαιότητα του Cl για την ανάπτυξη των φυτών, αποδείχτηκε μόνο τελευταία (1956). Λίγα είναι γνωστά για το λόγο του στη θρέψη των φυτών. Φαίνεται ότι σχετίζεται με την ανάπτυξη του ριζικού τους συστήματος. Τα χλωριούχα εκπλώνονται εύκολα από τα εδάφη, γιατί δεν δεσμεύονται από το εδαφοσμπλοκο του εδάφους. Η έκπλυση αυτή είναι πιο έντονη στα ελαφράς σύστασης εδάφη. Θεωρείται σαν λίαν απίθανο το ενδεχόμενο έλλειψης Cl από τα εδάφη της χώρας μας, γιατί τα σταγονίδια νερού της θάλασσας ωθούμενα στο εσωτερικό της ξηράς με τον άνεμο μεταφέρουν ποσότητες Cl, NaCl που προστίθενται στο έδαφος με το νερό της βροχής.

Το Co είναι απαραίτητο για τη ζωή των συμβιούντων στις ρίζες των ψυχανθών ριζοβίων βακτηρίων, που δεσμεύουν το ατμοσφαιρικό N και συνεπώς θεωρείται απαραίτητο για

την κανονική ανάπτυξη των ψυχανθών. Ο ρόλος του συνίσταται στο σχηματισμό της βιταμίνης B₁₂ (κυανοκοβαλαμίνης) που είναι απαραίτητη για το σχηματισμό της αιμογλοβίνης, η οποία απαιτείται για τη δέσμευση του O₂. Συγκεντρώσεις κοβαλτίου μικρότερες του 1 ppm αρκούν για τους ριζόβιους μικροοργανισμούς, γι' αυτό το λόγο πειραματικές εργασίες με το στοιχείο αυτό, είναι δύσκολες. Η βιταμίνη B₁₂ είναι απαραίτητη για την διατροφή των μη μηρυκαστικών ζώων, ενώ τα μηρυκαστικά είναι ικανά να συνθέτουν την απαραίτητη γι' αυτά βιταμίνη B₁₂ από ανόργανα άλατα του κοβαλτίου. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για ορισμένες περιοχές της γης. Βοσκότοποι, τα εδάφη των οποίων περιέχουν < 5 ppm ολικού Co, προκαλούν τροφικές ανωμαλίες στα ζώα που τρέφονται με το χόρτο των βοσκών αυτών που οφείλονται σε ελλείψεις κοβαλτίου. Είναι δυνατόν όταν παρίσταται ανάγκη συμπλήρωσης της διαίτας των ζώων, να χορηγηθούν χάπια από οξειδιο του κοβαλτίου, τα οποία λείχουν τα μηρυκαστικά.

Το
περιοδικό «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»
να μπει
σε κάθε Ναουσαίικο σπίτι

Κάθε συνδρομητής
να γράφει
ένα καινούργιο
συνδρομητή

Η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας κατατάσσει τα κρασιά σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Τα Ονομαστίες Προέλευσης (V.Q.P.R.D.) και τα επιτραπέζια. Τα Ονομαστίες Προέλευσης διακρίνονται σε κρασιά Ονομαστίες Προέλευσης Ελεγχόμενης (ΟΠΕ) και στα Ονομαστίες Προέλευσης Ανωτέρας Ποιότητας (Ο.Π.Α.Π.).

— ΚΡΑΣΙΑ V.Q.P.R.D.

Σύμφωνα με την νομοθεσία «ονομασία προέλευσης μπορεί να αποτελέσει η ονομασία μιάς χώρας, μιάς περιοχής ή μιάς τοποθεσίας όταν χρησιμοποιείται για τον χαρακτηρισμό ενός προϊόντος το οποίο παράγεται εκεί και του οποίου η ποιότητα και οι χαρακτήρες οφείλονται στο γεωγραφικό του περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων των φυσικών και ανθρωπίνων παραγόντων».

Όμως για να θεωρηθεί ένα κρασί αντιπροσωπευτικό της περιοχής παραγωγής του, πρέπει να έχει πάν



ΔΙΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΟΙΝΟΥ ΟΝΟΜΑΣΙΑΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ Ν · Α · Ο · Υ · Σ · Α ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΟΙΝΩΝ

(Περιλήψεις από Σεμινάριο Οινογευσιγνωσίας του Διεπαγγελματικού Συνδέσμου).

τα την ίδια προσωπικότητα, τους ίδιους οργανοληπτικούς χαρακτήρες και την ίδια ιδιαιτερότητα. Πρέπει, λοιπόν, να καθορισθούν:

- Η ζώνη παραγωγής.
- Η ποικιλιακή σύνθεση του αμπελώνα.
- Οι καλλιεργητικές πρακτικές.

- Οι μέθοδοι οινοποίησης.
- Ο ελάχιστος αλκοολικός βαθμός.
- Η απόδοση ανά εκτάριο ή στρέμμα.

Τα ελληνικά κρασιά ονομαστίες προελεύσεως προσφέρουν στον καταναλωτή την δεβαιότητα ενός προϊόντος υψηλής ποιότητας.

Άλλωστε η προέλευση αυτών των κρασιών βρίσκεται στην αρχαία Ελλάδα.

Μέσα στις σελίδες των αρχαίων κειμένων βρίσκονται συνεχείς και εκτενείς αναφορές στα γλυκά και μαλακά κρασιά της Θήρας και της Κρήτης, στα έντονα αρωματικά κρασιά της Λέσβου, στον περίφημο Αριούσιο οίνο της Χίου στον «υπνωτικό» οίνο της Θάσου.

Ακολουθώντας αυτήν την παράδοση, σήμερα στην Ελλάδα χρησιμοποιούνται (πάντα σύμφωνα με την νομοθεσία) 20 Ονομαστίες Προέλευσης Ανωτέρας Ποιότητας και 8 Ονομαστίες Προέλευσης Ελεγχόμενες.

Αυτές ανά γεωγραφικό διαμέρισμα είναι οι εξής:

Ο.Π.Α.Π.	ΧΡΩΜΑ ΚΡΑΣΙΟΥ	ΤΥΠΟΣ ΚΡΑΣΙΟΥ	ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ ΑΜΠΕΛΟΥ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ			
1. Αμύνταιο	Ερυθρό Ροζέ	Ξηρό Αφρώδες	Ξυνόμαυρο Ξυνόμαυρο
2. Γουμένισσα	Ερυθρό	Ξηρό	Ξυνόμαυρο Νεγκόσκα
3. Νάουσα	Ερυθρό	Ξηρό	Ξυνόμαυρο
4. Πλαγιές του Μελιτών	Λευκό Ερυθρό	Ξηρό Ξηρό	Αθήρι, Ασύρτικο Ροδίτης Λήμνιο, CABERNET SAUVIGNON
ΘΕΣΣΑΛΙΑ			
5. Αγχίαλος	Λευκό	Ξηρό	Ροδίτης, Σαββατιανό
6. Ραψάνη	Ερυθρό	Ξηρό	Ξ/Ο, Κρασάτο Σταυρωτό
ΗΠΕΙΡΟΣ			
7. Ζίτσα	Λευκό	Αφρώδες	Ντεμπίνα

ΝΗΣΙΑ ΙΟΝΙΟΥ

8. Ρομπόλα	Λευκό	Ξηρό	Ρομπόλα
------------	-------	------	---------

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

9. Μαντινεία	Λευκό	Ξηρό	Μοσχοφίλερο
--------------	-------	------	-------------

10. Νεμέα	Ερυθρό »	Ξηρό VIN DE LIQUEUR	Αγιοργίτικο Αγιοργίτικο
-----------	-------------	------------------------	----------------------------

11. Πάτρα	Λευκό	Ξηρό	Ροδίτης
-----------	-------	------	---------

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

12. Κάντζα Λευκό Ξηρό Σαββατιανό

ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ

13. Λήμνος Λευκὸ Ξηρὸ Μοσχάτο Αλεξανδρείας

ΝΗΣΙΑ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

14. Πάρος	Ερυθρό	Ξηρό	Μονεμβασιά - Μανδηλαριά
-----------	--------	------	----------------------------

15. Σαντορίνη	Λευκό	Ξηρό	Ασύρτικο
---------------	-------	------	----------

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

16. Ρόδος	Λευκό Ερυθρό	Ξηρό Ξηρό	Αθήρι Μονεμβασιά
-----------	-----------------	--------------	---------------------

KPHTH

17. Πρχάνες	Ερυθρό	Ξηρό	Κοτσιφάλι - Μανδηλαριά
-------------	--------	------	------------------------

18. ΔΑΦΝΕΣ	Ερυθρό	Ξηρό	Λιότικο
	Ερυθρό	VIN DE LIQUEUR	Λιότικο

19. Πεζά	Ερυθρό	Ξηρό	Κοτσιφάλι - Μανδηλαριά
	Λευκό	Ξηρό	Βηλάνια

20. Σητεία	Ερυθρό	Ξηρό	Λιάτικο
	Ερυθρό	VIN DE LIQUEUR	Λιάτικο

ΟΝΟΜΑΣΙΑ

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΕΛΕΓΧΟΜΕ
ΝΗΣ

XPΩMA

ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ ΑΜΠΕΛΟΥ

1. Σάμος	Λευκό	Μοσχάτο Λευκό
2. Μοσχάτο Πατρών	Λευκό	Μοσχάτο Λευκό
3. Μοσχάτο Ρίου Πατρών	Λευκό	Μοσχάτο Λευκό
4. Μοσχάτο Κεφαλληνίας	Λευκό	Μοσχάτο Λευκό
5. Μοσχάτο Ρόδου	Λευκό	Μοσχάτο Λευκό + Μοσχάτο IRANI
6. Μοσχάτο Λήμνου	Λευκό	Μοσχάτο Αλεξανδρείας
7. Μαυροδάφνη Πατρών	Ερυθρό	Μαυροδάφνη + Κορινθιακή
8. Μαυροδάφνη Κεφαλληνίας	Ερυθρό	Μαυροδάφνη + Κορινθιακή

Συνέχεια στη σελίδα 145

ΔΕΝΤΡΟΚΟΜΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Αναπνοή του καρπού - Αιθυλένιο (C_2H_4)

Κλιμακτική περίοδος

Μελετώντας την πορεία της έντασης της αναπνοής των καρπών, από το σχηματισμό τους, ως την ωρίμανση, διαπιστώνει κανείς τα εξής:

Αρχικά, η ένταση της αναπνοής στο σχηματισμένο καρπό δρίσκεται σε υψηλά επίπεδα. Στη συνέχεια η ένταση αυτή μειώνεται ομαλά ως την περίοδο της συγκομιδής, κατά την οποία διατηρείται σταθερή για λίγες εβδομάδες. Ακολουθεί έξαρση και πάλι της αναπνοής, η οποία συνοδεύεται από ταχεία μείωση του αμύλου, των οξέων και της πρωτοπηκτίνης. Η δεύτερη αυτή περίοδος έξαρσης της αναπνοής καλείται «**κλιμακτική**». Μετά την κλιμακτική περίοδο επέρχεται το γήρας του καρπού, οπότε παρατηρείται κάμψη εκ νέου της αναπνοής, τερματιζόμενη με την ολική νέκρωση των κυττάρων.

Η ένταση της αναπνοής μετρείται από την ποσότητα του εκλυόμενου διοξειδίου του άνθρακος (CO_2). Τα τελικά παραγόμενα μέ-

σα στους ιστούς, προϊόντα της αναπνοής, είναι το CO_2 και το νερό. Υπάρχουν πιθανότητες να σχηματίζονται και άλλες ουσίες ως ενδιάμεσα προϊόντα ή παραπροϊόντα της αναπνοής. Οι οσμηρές ουσίες των καρπών φαίνεται να είναι τέτοια παραπροϊόντα. Μερικές φορές σχη-

Του
Οδ. Π. Ντινόπουλου

ματίζονται μερικά αέρια, τα οποία επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τις φυσιολογικές λειτουργίες των καρπών. Όταν οι καρποί διατηρούνται σε διαφορετικές θερμοκρασίες, τα σχηματιζόμενα παραπροϊόντα είναι επίσης διαφορετικά.

— Το αιθυλένιο (C_2H_4), φαίνεται ότι επιταχύνει επίσης, όλες τις φυσιολογικές λειτουργίες της ωρίμανσης, όπως είναι η εξαφάνιση της χλωροφύλλης, μεταβολή των πηκτικικών ουσιών, η εξαφάνιση του αμύλου και η μείωση της οξύτητας. Στη γείση, σημειώνεται απώλεια

της στυπτικότητας. Τα ακτινίδια είναι πολύ ευπαθή στην παρουσία του αιθυλενίου. Για τον λόγο αυτό αντεδείκνται η διατήρηση των καρπών της ακτινιδιάς στους ίδιους ψυκτικούς θαλάμους μαζί με άλλους καρπούς (μήλα, αχλάδια κ.τ.λ.). Το εκλυόμενο από τους άλλους καρπούς άφθονο αιθυλένιο αυξάνει την ένταση των καρπών της ακτινιδιάς και συντομεύει την αποθηκευτική ζωή τους.

Μικρές συγκεντρώσεις αιθυλενίου της τάξης του 0,1 ppm στους ψυκτικούς θαλάμους διατήρησης ακτινιδίων επιταχύνουν την ωρίμανσή τους.

Θετικό ρόλο στη διατήρηση των καρπών, παίζουν, η κατάλληλη ημερομηνία συγκομιδής των κλιμακτικών καρπών (μήλα, αχλάδια, ακτινίδια) πριν αρχίσει να εκλύεται το αιθυλένιο απειλητικό, η απομάκρυνση του αποθηκευμένου στους ψυκτικούς χώρους αιθυλένιο, και η χρησιμοποίηση ουσιών απορροφητικών του αερίου και παρεμποδιστικών έκλυσης του αερίου.

Συνέχεια από τη σελίδα 144

— Επιτραπέζια κρασιά

Είναι τα κρασιά τα οποία προέρχονται από περιοχές των οποίων το κλίμα, το έδαφος και οι καλλιεργούμενες ποικιλίες αμπέλου δεν έχουν κριθεί κατάλληλα για την παραγωγή κρασιών V.Q.P.R.D.

Τα επιτραπέζια κρασιά χαρακτηρίζονται ως «τυποποιημένα» είναι

δηλαδή πιστά στον τύπο τους σε αντίθεση με τα ονομασίας προέλευσης, τα οποία χαρακτηρίζονται ως «τυπικά» αντιπροσωπευτικά δηλαδή της γεωγραφικής καταγωγής τους.

Συνήθως χαρακτηρίζονται σαν «κρασιά μάρκας».

Στην μεγάλη αυτή κατηγορία κρασιών διακρίνονται οι εξής ομά-

δες:

- α) Τοπικοί οίνοι.
- β) Οίνος κατά παράδοση π.χ. Ρετσίνα.
- γ) Κρασιά παλαιώσης με ονομασία «Κάβα».
- δ) Όλα τα υπόλοιπα κρασιά που κυκλοφορούν με εμπορικές ονομασίες π.χ. BAENI, NOUVEAU ΜΠΟΥΤΑΡΗ κλπ.

Προσδιορισμός της κατάλληλης ημερομηνίας συγκομιδής της ποικιλίας μηλιάς Τζόναγκολντ

Για κάθε είδος οπωροφόρων δέντρων χρησιμοποιούνται πολλά κριτήρια συγκομιδής. Στη συνέχεια θα γίνει λόγος για τρία ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ που χρησιμοποιούν οι Βέλγοι για την ποικιλία Μηλιάς Τζόναγκολντ.

α) Ο βασικός χρωματισμός της επιδερμίδας.

Οι νεαροί και άγουροι καρποί έχουν ένα σκούρο πράσινο χρωματισμό. Όσο προχωρεί η ωρίμανσή τους, το βασικό πράσινο χρώμα της επιδερμίδας μεταβάλλεται σε κίτρινο. Στην πλήρη ωρίμανση εξαφανίζεται το πράσινο χρώμα. Αν θαυματολογήσουμε το πράσινο χρώμα με το νούμερο «1» και το κίτρινο με το νούμερο «8» θεωρείται ως κατάλληλη ημερομηνία συγκομιδής για μακρά διατήρηση στους αποθηκευτικούς χώρους (ψυγεία, αποθήκες κλπ.) όταν οι καρποί βρίσκονται στη φάση χρωματισμού στα νούμερα 4—5.

Το επίχρωμα της επιδερμίδας, κόκκινο ραβδωτό, ή κόκκινο διάχυτο δεν λαμβάνεται υπόψη ως κριτήριο συγκομιδής. Βέβαια, εάν σκεφθούμε να αφήσουμε τους καρπούς επί των δέντρων έως ότου «κοκκινίσουν» περισσότερο, τότε οι καρποί θα γίνουν πιο ελκυστικοί, πιο εύγεστοι, αλλά δεν θα έχουν τις προϋποθέσεις για μία μακρά διατήρηση.

β) Η συνεκτικότητα (σκληρότητα) της σάρκας.

Μετρούμε την αντίσταση της σάρκας του καρπού χρησιμοποιών-

τας κάποιο «πιεσίμετρο». Το όργανο αυτό είναι απλό, φθινό και εύχρηστο. Τελευταία χρησιμοποιείται το πιεσίμετρο τύπου ωρολογίου της εταιρίας EFFE—GI.

Σχηματίζουμε τους καρπούς όταν η αντίσταση της σάρκας φθάνει στα 8 χιλιογράμματα ανά τετραγωνικό εκατοστόμετρο (8 Kg/cm^2). Οι καρποί που έχουν αντίσταση σάρκας λιγότερο από 8 χιλιογράμματα είναι πιο «ώριμοι» και επομένως μικρότερης διάρκειας ζωής.

γ) Η περιεκτικότητα του καρπού σε άμυλο.

Οι άγουροι καρποί έχουν μόνο άμυλο. Τα σάκχαρα απουσιάζουν. Όσο πλησιάζει η ωρίμανση το άμυλο, μεταβάλλεται σε σάκχαρο. Εφαρμόζουμε το ειδικό «τεστ ΛΟΥΓΚΟΛ». Με το τεστ γίνεται εκτίμηση σε ποσοστό, δηλαδή πόσο άμυλο μετατράπηκε σε σάκχαρο.

Στη διάλυση Λουγκόλ μια επιφάνεια τεμαχισμένη μήλων θαπτισμένη, χρωματίζεται μπλε σκούρο μαύρο, εάν είναι άγουρος ο καρπός, όπου κυριαρχεί απόλυτα το άμυλο. Χρωματίζεται άσπρος περισσότερο ή λιγότερο, όσο ο καρπός βαδίζει προς την ωρίμανση. Ο ώριμος καρπός δεν έχει ίχνος μπλε. Το Λουγκόλ παρουσιάζεται ως εξής: Διαλύουμε 10 γραμμάρια ιωδιούχο κάλι και 3 γραμμάρια ιώδιο σε ένα λίτρο νερό.

— Για την ποικιλία Τζόναγκολντ ο καρπός ωριμάζει συμμετρικά από το κέντρο προς την περιφέρεια. Για να προσδιορισθεί η

ημερομηνία συγκομιδής των μήλων Τζόναγκολντ, παίρνουμε μια φέτα ισοπαχή της κεντρικής ισήμερινης ζώνης του καρπού και την θαπτίζουμε στη διάλυση Λουγκόλ για ένα λεπτό. Εκτιμούμε την επιφάνεια της τεμαχισμένης φέτας πόση χρωματίσθηκε μπλε και πόση παραμένει άσπρη. Εάν ο περιφερειακός δακτύλιος της θαπτισμένης φέτας μήλου, πάχους από 1 έως 2 εκατοστά είναι μπλε μαύρο, τότε ο καρπός αυτός θεωρείται κατάλληλος για συγκομιδή.

Επειδή οι καρποί δεν ωριμάζουν ταυτόχρονα, κρίνεται σκόπιμο να συγκομίζονται σε δύο ή τρία «χέρια». Περιττόν να τονισθεί ότι σε κάθε φυκτικό θάλαμο θα πρέπει να διατηρούνται καρποί μίας ποικιλίας ο οποίος μάλιστα να βρίσκεται στο ίδιο στάδιο ωριμότητας.

— Οι συγκομιζόμενοι καρποί θα πρέπει να είναι «υγιείς» όχι τραυματισμένοι και ούτε «πεσέδες». Ένας καρπός για να αποκτήσει τις άριστες γευστικές ιδιότητές του, μετά την εξαγωγή από ο ψυγείο, θα πρέπει να έχει αναπτυχθεί κανονικά στον οπωρώνα (λίπανση, άρδευση, προστασία από εχθρούς και ασθένειες κλπ.), να συγκομισθεί την κατάλληλη ημερομηνία συγκομιδής και να διατηρηθεί σε κανονικές συνθήκες ψύξης (θερμοκρασία, υγρασία, περιεκτικότητα σε οξυγόνο, διοξείδιο του άνθρακα κλπ.)

Η αιματόψειρα (Βαμβακάδα της Μηλιάς)

Καταγωγή. Η αιματόψειρα ανήκει στις αφίδες. Έχει μήκος 2—4 χιλιοστά. Χρώμα καφετί προς το σκούρο γκρι. Κατάγεται από την Βόρεια Αμερική και έκανε την εμφάνισή της στην Ευρώπη τέλη του 18ου αιώνα.

▲—▲

Η αιματόψειρα ξεχωρίζει από τα άλλα είδη αφίδων. Έχει κάποια ιδιαιτερότητα και ένα προνόμιο. Από το σώμα της, εκκρίνει πολυάριθμα άσπρα νημάτια κηρώδη. Πολλαπλασιάζεται με κατακπληκτική ταχύτητα και δημιουργεί πολυάριθμες πυκνές αποικίες οι οποίες είναι ορατές, από σχετικώς μεγάλη απόσταση. Βλέπει κανείς πολυάριθμες τούφες άσπρες που δίνουν την όψη βαμβακιού. Απ' εδώ πήρε και το όνομα «βαμβακάδα της μηλιάς». Το άσπρο κηρώδες έκκριμα είναι αφθονώτατο στις αποικίες κατά την άνοιξη και το φθινόπωρο, λιγοστεύει το καλοκαίρι, οπότε οι αποικίες γίνονται ολιγότερο εμφανείς.

Βιολογικός κύκλος του εντόμου

— Κατά την διάρκεια του έτους εμφανίζει 12—14 γενεές.

— Αφότου ήρθε στην Ευρώπη,



Αιματόψειρα

Επιστημονικό όνομα **ERIOSOMA LANIGERUM**

άλλαξε φερσίματα ως προς τον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς. Στην Αμερική, ο βιολογικός κύκλος της αιματόψειρας παρουσιάζει διοικία (δύο ξενιστές) και στην Ευρώπη μονοοικία (έναν ξενιστή στη μηλιά).

Στην Αμερική. Την άνοιξη δραστηριοποιείται σ' ένα δέντρο, φτελιά (κύριος ξενιστής). Επιστημονικό όνομα **ULMUS AMERICANA**. Και το καλοκαίρι - φθινόπωρο στη μηλιά (δεύτερος ξενιστής).

— Κατά την διάρκεια του έτους εμφανίζονται πτερωτές και άπτερες μορφές.

— Κατά το φθινόπωρο, που ζει στη μηλιά, εμφανίζονται τα πτερωτά φυλογόνα θηλυκά τα οποία πε-

Στην Ευρώπη ο βιολογικός κύκλος εξελίσσεται αποκλειστικά στη μηλιά. (Σπάνια στην αγλαδιά, κυδωνιά, πυράκανθο). Το έντομο περνάει τον χειμώνα υπό μορφή θηλυκής προνύμφης, που καταφεύγει στις σχισμές της φλούδας. Πολλαπλασιάζεται σ' όλη την δλαστική



Αιματόψειρα παριστοιχισμένη από το Αφελίνους μάλι

περίοδο παρθενογεννητικής. Η δραστηριότητα αρχίζει από τον Μάρτιο-Απρίλιο, έναρξη της δλάστησης. Κατά την διάρκεια του καλοκαιριού στις αποικίες επικρατούν οι άπτερες μορφές. Από τον Ιούλιο, εμφανίζονται μερικές πτερωτές αφίδες, οι οποίες μολύνουν και άλλα δέντρα. Από τον Σεπτέμβριο εμφανίζονται άλλης μορφής πτερωτά θηλυκά τα οποία είναι ωτόκα. Τα αυγά που γεννούνται όμως είναι άγονα.

Σ' όλες τις εποχές του έτους και προπαντός το καλοκαίρι δρίσκει κανείς αποικία σ' όλα τα εναέρια τμήματα του δέντρου, στον λαιμό και στις ρίζες. Ο βιολογικός κύκλος εξελίσσεται ουσιαστικά από την διαδοχή των παρθενογεννητικών απτέρων γενεών. (Υπολογίζονται σε 12—14 γενεές ετησίως. Κάθε θηλυκή αιματόψειρα είναι ικανή να γεννήσει πάνω από 100 λάρβες (προνύμφες).

Ζημιές

Οι αφίδες τρέφονται μπηγνύοντας

Του Οδ. Ντινόπουλου

τούν προς την αμερικανική φτελιά. (**ULMUS AMERICANA**) Εκεί γεννούν τα αυγά, τα ονομαζόμενα «αυγά του χειμώνα» μεταξύ των σχισμών της φλούδας. Την επόμενη άνοιξη με την έναρξη της δλάστησης, ταυτόχρονα εκκολάπτονται και οι προνύμφες. Κάθε προνύμφη καθίσταται η «ιδρύτρια», «θεμελιώτρια» της νέας αποικίας. Πολλαπλασιάζεται πλέον παρθενογεννητικώς (χωρίς την παρουσία αρσενικών). Η «θεμελιώτρια» αφίδα δίνει δύο γενεές. Η δεύτερη περιλαμβάνει αποκλειστικά πτερωτές μορφές, οι οποίες εγκαταλείπουν την φτελιά και πάνε στη μηλιά. Εκεί πολλαπλασιάζονται παρθενογεννητικώς. Προς το φθινόπωρο, τέλος της δλαστικής περιόδου εμφανίζονται τα φτερωτά αρσενικά και θηλυκά. Αυτά πετούν, επιστρέφοντας τώρα και πάλι στη φτελιά. Εκεί τα θηλυκά, μετά το ζευγάρωμα αποθέτουν τα αυγά του χειμώνα.

τα μυζητικά τους όργανα στους ιστούς των μηλεονδέτρων, απομυζώντας τους χυμούς έξω από την καμβιακή ζώνη, αποφεύγοντας τους ξυλοποιημένους ιστούς. Για τον λόγο αυτό προτιμούν τους κορμούς των νεαρών δέντρων και τους νέους κλάδους και βλαστούς. Τα νίγματα προκαλούν στους προσβλημένους κλάδους χαρακτηριστικές κηλιδομορφες υπερτροφικές αυξησεις. Οι υπερτροφίες με τα συνεχή νίγματα, τα επόμενα έτη γίνονται ογκοδέστερες και περισσότερο ακανόνιστες με επιφάνεια τραχεία διακοπτόμενη από σχισμές. Στις σχισμές των υπερτροφιών, οι αιματόφειρες βρίσκουν καλό καταφύγιο.

Η ζημιά στα δέντρα εξαρτάται από την ποσότητα των απομυζομένων χυμών, από την κακή κυκλοφορία των χυμών των δέντρων συνεπεία των υπερπλασιών, και από την αλλοίωση των ιστών. Οι ζημιές μπορεί να είναι μεγάλες, ιδιαίτερα, προκειμένου για νεαρά δέντρα, και όταν προσβάλλονται ταυτόχρονα οι ρίζες και τα εναέρια μέρη. Στα προσβλημένα δέντρα δημιουργούνται έλκη, στοές, σχισμές, προύποθέσεις για την ανάπτυξη διαφόρων ασθeneιών.

Καταπολέμηση

Η καταπολέμηση πρέπει να στηρίζεται σ' όλα τα μέσα που διαθέτει σήμερα η Γεωπονική Επιστήμη. Αυτά υπάγονται σε τρεις κατηγορίες: 1) Την βιολογική καταπολέμηση, 2) Την χρησιμοποίηση ανθεκτικών υποκειμένων και 3) Την χημική καταπολέμηση.

1. Βιολογική καταπολέμηση. Ο κυριότερος εχθρός της αιματόφειρας είναι το Αφελίνους Μάλι (APHELINUS MALI HALD). Οι πρώτες πτήσεις του εντόμου εμφανίζονται το 2ον δεκαπενθήμερον του Απριλίου. Εμφανίζει 7 - 8 γενεές ετησίως που διαδέχονται η μία την άλλη ως τον Οκτώβριο. Αποκαλύπτεται ότι είναι δραστήριο έντομο

κατά το θέρος. Την Άνοιξη και το φθινόπωρο, όμως, έχει περιορισμένη δραστηριότητα, λόγω των χαμηλών θερμοκρασιών. Υπάρχουν και άλλοι εχθροί της αιματόφειρας, όπως είναι οι COCCINELLES (κοξινέλλες), SURHES (σύρφες), CHRUSOPES (Χρύσοπες), άλλα αρπακτικά, ακάρια κλπ.

Καλόν είναι να διατηρούνται μερικά δέντρα προσβλημένα και παρασιτισμένα για την διατήρηση των ωφελίμων εντόμων. Το αφελίνους



Κλάδος προσβλημένος από την αιματόφειρα

μάλι διαχειμάζει ως προνύμφη εντός του σώματος της αιματόφειρας, οι δε παρασιτισμένες φαίνονται διογκούμενες γυαλιστερές, μαυριδερές, χωρίς κηρώδη εκκρίματα και επομένως αναγνωρίζονται εύκολα. Αν θέλουμε να διαδόσουμε το Αφελίνους Μάλι φροντίζουμε να κόψουμε κατά το φθινόπωρο από τα δέντρα, τους βλαστούς οι οποίοι φέρουν παρασιτισμένες αιματόφειρες

και να τους διατηρήσουμε κατά τη διάρκεια του χειμώνα σε κατάλληλο περιβάλλον, με σχετική υψηλή θερμοκρασία. Οι διαχειμάζουσες αιματόφειρες υποφέρουν από τις κακοκαιρίες και καταστρέφονται από αυτές. Επειδή οι παρασιτισμένες αιματόφειρες αποσπούνται εύκολα από τους κλάδους, πρέπει να κόπτονται με προσοχή. Κατά την άνοιξη αναρτούνται οι κλαδίσκοι στα δέντρα που θέλουμε να εξοντώσουμε τις αιματόφειρες.

— Τον χειμώνα πολλά είδη πουλιών (μελισσοφάγοι κλπ.) τρυπούν τις ύποπτες γαλαρίες όπου διαχειμάζουν οι αιματόφειρες για να τραφούν.

—•—•—

2. Χρησιμοποίηση ανθεκτικών υποκειμένων. Τα υποκείμενα αγγλικής προέλευσης, της σειράς MALLUNG MERTON θεωρούνται ανθεκτικά στις αιματόφειρες (MM 106, MM 111 κλπ.).

— Μερικές ποικιλίες μηλιάς είναι πιο ευπαθείς από άλλες. Ολιγότερο προσβάλλονται οι ποικιλίες Τζονάθαν, η ομάδα Ρεντ Ντελίτσιας, η Γκράννη Σμιθ κλπ.

3. Χημική καταπολέμηση. Πρώτη δουλειά μας είναι να καθαρίσουμε και να απολυμάνουμε τις πληγές και εν συνεχεία να τις προστατέψουμε από τις ασθένειες. Χρησιμοποιεί κανείς διάλυσηθειϊκού χαλκού (6—7%) ή άλλη χαλκούχο αλοιφή.

Κατά την χειμερινή περίοδο χρησιμοποιεί κανείς τους διάφορους χειμερινούς πολτούς, και στο ξεκίνημα της βλάστησης ελαιοπαραθεϊον.

— Δυστυχώς, αυτή η στρατηγική αποκαλύπτεται επικίνδυνη για το Αφελίνους Μάλι. Οι χειμερινοί ψεκασμοί πρέπει να αποφεύγονται σε περιοχές όπου δρα ικανοποιητικά το παράσιτο Αφελίνους Μάλι, διότι αποδεκατίζονται τα διαχειμάζοντα άτομα.

— Την άνοιξη πριν την ανθοφορία και μετά, χρησιμοποιεί κανείς

το Κιλδάλ (KILVAL) που έχει δραστική ουσία το δαμινοθειό (VAMIDOTHION) ή το Φολιμέιτ (FOLIMATE) που έχει δραστική ουσία το ομετέιτ (OMETHOATE). Σε σχετικά πειράματα που έγιναν πρόσφατα στο εξωτερικό τα αναφερόμενα χημικά παρασκευάσματα έδωσαν ικανοποιητικά αποτελέσματα. Ενώ τα διάφορα πυρεθρινοειδή Ντεσίς (DECIS) Καράτε (KARATE), Ταλστάρ (TALSTAR) κλπ. δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα.

— Σε σχετικό πείραμα καταπολέμησης καρτοκάψας της μηλιάς, που έγινε το 1984 στο Ινστιτούτο Φυλλοδόλων Δέντρων, διαπιστώθηκαν τα εξής: (Οι παρατηρήσεις πάρθηκαν από τον Ευάγ. Δημητρίου).

1) Οι μηλιές που ψεκάστηκαν με τα φάρμακα χοσταθείαν και τολόν δεν είχαν προσβολές, από την βαυκακάδα της μηλιάς.

2) Τα χρησιμοποιηθέντα φάρμακα Σάυμπολ (CUBOLT), Άμπους (AMBUSH), Ντιμιλίν (DIMILIN),

Τριγκάρ (TRIGARD), Μαβρίκ (MAVRICK), το C.M.E. 13406, το Φενοξυκάρπ (FENOXYCARB) και Ταλστάρ (TALLSTAR) δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα. Σε πάρα πολλές περιπτώσεις οι βλαστοί καλύπτονταν πλήρως από τις δαμδάκινες τούφες.

3. Η ποικιλία Γκράννη Σμιθ δεν είχε προσβληθεί.

4. Όσα δέντρα ψεκάστηκαν με Χοσταθείο είχαν πολλές ωστοκίες του ωφελίμου εντόμου Χρύσοπα.

Γενικώς τα οργανοφωσφορικά για πολλούς και διαφόρους λόγους, άμεσα ή έμμεσα, επειδή δεν εξοντώνουν, όπως οι πυρεθρίνες, τα ωφέλιμα έντομα, έφεραν ικανοποιητικά αποτελέσματα. Οι πυρεθρίνες και ειδικά τα ορμονικής φύσης, Ντιμιλίν, Φενοξυκάρπ (ινσεγκάρ) δημιούργησαν τις ευκαιρίες για την ανάπτυξη της αιματοψείρας.

— Δεν χρειάζεται να τονισθεί ότι το φυτικό υλικό που προμηθεύεται ο παραγωγός πρέπει να προέρχεται από φυτώρια χωρίς προσβολή.

«Ινδικόν ποίημα»

ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ

- Ένα χαμόγελο δεν στοιχίζει τίποτε κι όμως δίνει πολλά.
- Κάνει πλούσιους εκείνους που το δέχονται χωρίς να γίνονται φτωχότεροι εκείνοι που το δίνουν.
- Διαρκεί μόλις μια στιγμή, η ανάμνησής του όμως, πολλές φορές, ζεί για πάντα.
- Κανείς δεν είναι τόσο πλούσιος ή τόσο δυνατός ώστε να μην το έχει ανάγκη και κανείς, όσο πλούσιος κι αν είναι να μην μπορεί να γίνει πλουσιότερος χαρίζοντάς το.
- Ένα χαμόγελο φέρνει την ευτυχία στο σπίτι, καλλιεργεί την καλή διάθεση στην εργασία και είναι το επιστέγασμα της φιλίας.
- Ξεκουράζει, ευθαρρύνει, παρηγορεί.
- Είναι το καλύτερο αντίδοτο που διαθέτει η φύσις εναντίον της έγνοιας και της στενοχώριας.
- Κι ωστόσο δεν μπορείς ούτε να το αγοράσεις, ούτε να το ζητήσεις, ούτε να το δανειστείς, ούτε να το κλέψεις, γιατί δεν έχει αξία αν δεν ΔΟΘΕΙ.
- Μερικοί άνθρωποι είναι τόσο κουρασμένοι, που τους είναι αδύνατον να χαμογελάσουν.
- Χαμογελάστε τους εσείς.

Το 2^ο τεύχος του περιοδικού «ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ»

Κυκλοφόρησε το 2^ο τεύχος (φθινόπωρο 1991) του περιοδικού «Αναζητήσεις», το οποίο εκδίδει (στη Βέροια) ο φιλόλογος καθηγητής και γνωστός συγγραφέας Αντώνης Μιχ. Κολτσίδας, όπως γνωρίζουν ήδη οι αναγνώστες μας, από βιβλιοκριτικό σημείωμά μας, που δημοσιεύτηκε στο 1^ο τεύχος, που δημοσιεύτηκε στις στήλες μας.

Το καινούργιο τεύχος (στο εξώφυλλο του οποίου δημοσιεύεται το πάνω μέρος της μεγάλης λάρνακας του θαλάμου του Φιλίππου, στη Βαργίνα) έχει 32, δηλαδή διπλάσιες, σελίδες και τα εξής περιεχόμενα:

1) Γιώργου Χιονίδη: Το «Μακαδονικό ζήτημα», η ιστορία των Γιουγκοσλάβων - Βουλγάρων και τα ευρήματα της Βαργίνας. 2) Θωμά Γαβριηλίδη: Η ελεγκία του Δημητρίου Ρακτιδάν. 3) Ορέστη Σιδηρόπουλου: Ναρκωτικά: Μιά πρώτη προσέγγιση. 4) Σάββα Τσάκαλου: Γνωριμία με τη Βυζαντινή παράδοση Α' Υμνολογία. 5) Αντώνη Κολτσίδα: Οι Σαρακατσάνοι. 6) Νικήτορου Βρεττάκου: «Στον Ρόμπερτ Οπενχάιμ» (ποίημα). 7) Αθανασίου Μπατζιάκα: «Στα παιδιά του Νέδα» (ποίημα) και 7) βιβλιοπαρουσιάσεις, των Γιώργου Χ. Χιονί-

δη («Οι Λαζαίοι και η εποχή τους»), Αντώνη Κολτσίδα (Δ.Χ. Φαφούτη: «Τα πρόσωπα της απουσίας») και Κωνσταντίνου Χατζή (Χρήστου Εξάρχου: «Η Φούρκα της Ηπείρου»). Ας σημειωθεί, ότι στο τέλος των περισσότερων δημοσιευμάτων καταχωρίζονται σχετικές φωτογραφίες.

Σ' όλα τα καίμενα προηγείται η δημοσίευση σημειώματος του διευθυντή του περιοδικού (Α. Κολτσίδα), με βασικά στοιχεία για τη ζωή και το συγγραφικό έργο των συνεργατών του.

Το τεύχος κλείνει με ενημερωτικό καίμενο του εκδότη του περιοδικού, με το οποίο καλούνται οι συγγραφείς να στέλνουν βιβλία για παρουσίαση και συνεργασίες τους για δημοσίευση και, τέλος, με πίνακα των περιεχομένων του.

Είναι ευχάριστο γεγονός ότι, εκτός από το περιοδικό «Νίκουστα», κυκλοφορεί ήδη και δεύτερο περιοδικό στον νομό μας.

Για τους ενδιαφερόμενους, σημειώνουμε τη διεύθυνση του περιοδικού: Αντώνης Μ. Κολτσίδας, καθηγητής, οδός Εδέσσης 11 591 00 Βέροια, τηλέφωνο 0331/62.497.

Η Περιβαλλοντική εκπαίδευση στο 2ο Γυμνάσιο Νάουσας τη σχολική χρονιά 1990 - 1991

Τί είναι Π. Ε. (Περιβαλλοντική Εκπαίδευση);

Τί είναι Π.Ε. (Περιβαλλοντική Εκπαίδευση);

Η Π.Ε. δεν είναι ένα ακόμη μάθημα. Δεν έχει βιβλίο, τετράδιο, βαθμούς και κυρίως δεν είναι υποχρεωτική.

Οι μαθητές και οι καθηγητές συμμετέχουν εθελοντικά και κανένα σχολείο δεν είναι υποχρεωμένο να την εφαρμόσει. Είναι όμως μια παιδαγωγική διαδικασία που καλύπτει την ανάγκη να βγεί το σχολείο στη ζωή. Να αξιοποιηθούν οι θεωρητικές γνώσεις που πήραν οι μαθητές από τα μαθήματά τους για να ερευνήσουν και να κατανοήσουν τα ιδιαίτερα προβλήματα του τόπου κατοικίας τους.

Έχει ακόμη σκοπό να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές (κυριανούς πολίτες) στα προβλήματα περιβάλλοντος.

Οι μαθητές σ' ένα πρόγραμμα Π. Ε. δουλεύουν με άμεση παρατήρηση, έρευνα και προσωπική δημιουργία.

Έτσι ανακαλύπτουν και εξασκούν τα ταλέντα τους. Γνωρίζουν πως λειτουργούν οι υπηρεσίες. Ψάχνουν σε διάφορα δημοσιεύματα και βιβλία και κυρίως μαθαίνουν να συνεργάζονται.

Πώς εφαρμόστηκε η Π.Ε. φέτος στο Γυμνάσιο Νάουσας

Από την αρχή της σχολικής χρονιάς, δόθηκαν συμμετοχή στο πρόγραμμα 36 μαθητές της Β' τάξης. Καθορίσαμε 2 ώρες την εβδομάδα, μετά το τέλος των μαθημάτων, να συζητάται η ομάδα και έγινε η επιλογή του θέματος.

Από τα 10 θέματα που ήταν υ-

ποψήφια, οι μαθητές με συντριπτική πλειοψηφία διάλεξαν να ασχοληθούν με την «Αράπιτσα», το ποτό - μύνη της Νάουσας και άρχισε η δουλειά.

Οι πληροφορίες συγκεντρώθηκαν από ειδικούς που μίλησαν στην τάξη, από βιβλιογραφία και συνεντεύξεις με κατοίκους της πόλης. Συντάξαμε 6 διαφορετικά ερωτηματολόγια και τα απευθύνουμε στον Δήμο Νάουσας, στον ΤΟΕΒ, στην Δ.Ε.Τ. Ν. στις βιομηχανίες της Νάουσας,

στις τουριστικές επιχειρήσεις και στα σπίτια της πόλης που βρίσκονται στις όχθες της Αράπιτσας.

Ακόμη επισκεφθήκαμε το ποτάμι, μετά στην πόλη (2 φορές), στις πηγές (2 φορές), στον Άγιο Νικόλαο (1 φορά), περπατήσαμε τη διαδρομή από Άγιο Νικόλαο μέχρι την πόλη (1 φορά), από την πόλη μέχρι τα Ισδώρα (1 φορά) και την περιοχή Τσιφλίκι, Αιρόπολη Κιτίου μέχρι την εκβολή της Αράπιτσας στην Τάφρο 66 (1 φορά).

Κατά την διάρκεια αυτού του ερευνητικού, συγκεντρώσαμε τις πα-

συνέχεια στη σελίδα 158



Η ομάδα Π.Ε. όπως φαίνεται στη φωτογραφία.

Από αριστερά προς τα δεξιά:
ΠΡΩΤΗ ΣΕΙΡΑ: Δημητρίου Βένη, Τριανφυλί Σοφία, Μέσκος Γεώργιος, Βλάχου Φανή, Τρύφων Αφροδίτη, Ψυρρέου Κατερίνα.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΕΙΡΑ: Βασιλειάδου Πέλα, Χρυσοχίου Κατερίνα, Βασιλιάνου Μαρία, Τάνου Εύη, Σιδηρά Μαρία, Γιώτη Μπέτυ, Κουστουλίδου Πόπη, Μαλλιάρη Έλενα, Τσακίρης Ισιδώρος, Ίτσιος Αδάμος, Παράς Γεώργιος.

ΤΡΙΤΗ ΣΕΙΡΑ: Φραγγοτασινού

Βαγγελίτσα, Τσαλδάρη Μαρία, Ζήλιου Στέλλα, Τόλιου Έλσα, Μπαρμπαρούση Αθηνά, Σιώπη Ελπίνίκη, Παπαθεοφάννου Χρήστος, Μπιλιούρης Γιάννης, Νίκου Ελένη, Μπίλη Άσπα, Μπισίρη Κατερίνα.

ΕΠΛΩ: Παπαδοπούλου Νικολέττα, Προύσαλης Θανάσης.

Ακόμη στην ομάδα Π.Ε. συμμετείχαν οι μαθητές που δεν είναι στη φωτογραφία. Γκίλτσης Σταύρος, Γραμματικόπουλος Κώστας, Δήλικου Δέμητρα, Ζώτας Μάρκος, Θεοδορόπουλος Βασίλης, Λιθοξόδου Νίκος, Λούκας Γιάννης και Φειδάντση Κατερίνα.

Εγκαίνια της 20ης Χειροτεχνικής Έκθεσης του ΚΕΝΕ

Νάουσας



1η ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: Εγκαίνια της 20ής Χειροτεχνικής Έκθεσης. Στο πρώτο πλάνο, από αριστερά προς τα δεξιά διακρίνονται η βραβευθείσα απόφοιτος Ελένη Σταμένου, η νομάρχης κ. Φανή Παρτσαφυλλίδου και η διευθύντρια της Σχολής Ευγενία Ζάλιου - Μπασιακούλη.

Την Τετάρτη ώρα 9 μ.μ. της 26ης Ιουνίου 1991 έγιναν τα εγκαίνια της 20ής χειροτεχνικής Έκθεσης του ΚΕΝΕ Νάουσας. Την Έκθεση εγκαινίασε παρουσία πλήθους κόσμου, η Νομάρχης του Νομού Ημαθίας κ. Φανή Παρτσαφυλλίδου. Κατά την εκδήλωση, η διευθύντρια της Σχολής κ. Ευγενία Ζάλιου - Μπασιακούλη, στη σύντομη ομιλία της, μεταξύ των άλλων είπε και τα εξής:

«Κα Νομάρχης,
κυρίες - δεσποινίδες και κύριοι

Εκ μέρους του προσωπικού της Σχολής και των μαθητριών, θα ήθελα να σας ευχαριστήσω όλους για την τιμή που μας κάνετε, να παρευρεθείτε στα εγκαίνια της σημερινής Χειροτεχνικής μας Έκθεσης.

Πέρασαν 20 ολόκληρα χρόνια από την ημέρα εκείνη, που το Κέντρο Εργαζομένου Κοριτσιού άνοιξε διάπλατα τις φτερούγες του, για να μαζέψει κάτω απ' αυτές κάθε εργαζόμενο κορίτσι της πόλης μας και της περιοχής. Τά θερμανε, τα φρόν-

τισε, τα αγάπησε, τα μόρφωσε, κάνοντας ό,τι ήταν δυνατόν να κάνει.

Οι κόποι δεν πήγαν χαμένοι. Το έργο του ΚΕΝΕ έχει εκτιμηθεί και αναγνωρισθεί απ' όλους τους κατοίκους της πόλης και της επαρχίας. Μας συγκινεί το γεγονός, που

μας περιβάλλουν με την αγάπη τους και την εμπιστοσύνη τους.

Δεν θα πούμε αυτή την στιγμή, τί πρόσφερε η Σχολή και τί μπορούσε να προσφέρει. Άς αφήσουμε τους άλλους να κρίνουν και να αξιολογήσουν την προσφορά. Σε λίγο θα έχετε την ευκαιρία να δείτε τα εκθέματα, που όλα είναι δημιουργήματα των μαθητριών μας.

Μέχρι σήμερα φοίτησαν 6.225 κοπέλλες. Απ' αυτές 4.232 ηλικίας μέχρι 15, 1.020 ηλικίας 15—19 ετών και 973 μαθητές - μαθήτριες μεγαλύτερες ηλικίας και παρακολούθησαν με ενδιαφέρον τα μαθήματα των 9 τμημάτων και ειδικοτήτων που λειτουργούν στη Σχολή.

Τη χρονιά αυτή παίρνουν διπλώματα 45 μαθήτριες, ενδεικτικά 9 μαθήτριες, επαίνους 19 μαθητές - μαθήτριες και χρηματικά βραβεία 20 μαθήτριες συνολικής αξίας 263.000 δρχ.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να πω ότι δυσκολευτήκαμε αρκετά για την τελική επιλογή των βραβείων.



2η ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ: Η Νομάρχης κ. Φανή Παρτσαφυλλίδου συγχαίρει την βραβευθείσα απόφοιτο Ευαγγελία Γεωργίου.

Γιατί σχεδόν όλα τα κορίτσια και τα αγόρια μας είναι άξια συγχαρητηρίων.

Σήμερα κλείνει ένας χρόνος δημιουργίας και προσφοράς. Να λοιπόν που φθάσαμε στο πιό όμορφο σημείο που μπορεί να προσφέρει μια προσπάθεια σαν τη δική μας. Ένα δείγμα για το πώς λειτουργεί το KENE, είναι και η σημερινή Έκθεση. Ό,τι βλέπετε γύρω είναι έργο των μαθητριών. Τα εκθέματα είναι στη διάθεσή σας, υπό την κρίση σας. Αν ορισμένα δεν είναι τέλεια, δεν παύουν να είναι πρακτικώς χρήσιμα για το εργαζόμενο κορίτσι και την οικογένειά της.

Φιλοδοξούμε να συνεχίσουμε τις προσπάθειές μας, πάντα προς το καλύτερο.

Πριν τελειώσω, θάθελα να πω δύο λόγια στις απόφοιτες:

Αγαπητά μου κορίτσια,

Η Σχολή σας έδωσε όλα τα απαραίτητα εφόδια. Κάναμε ό,τι μπορούσαμε. Τώρα η ζωή σας να συνεχιστεί χωρίς προβλήματα. Θέλουμε να διατηρήσετε τους δεσμούς με τη Σχολή. Εμείς θα παρακολουθούμε από κοντά τα βήματά σας. Και πάντα θα είμαστε στη διάθεσή σας για συνεργασία και βοήθεια.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να σας ευχαριστήσω όλους και ιδιαίτερα εσάς κ. Νομάρχης, που μας τιμάτε με την παρουσία σας.

Ευχαριστώ».

Στη συνέχεια μίλησε η κ. Νομάρχης η οποία εξέφρασε την πλήρη ικανοποίησή της για το επιτελούμενο έργο της Σχολής. Κατόπιν



έγινε απονομή διπλωμάτων και βραβείων στις μαθήτριες που βραβεύθηκαν. Μετά, η κ. Νομάρχης ξεναγήθηκε στους χώρους της Έκθεσης. Έτσι της δόθηκε η ευκαιρία να απολαύσει και να θαυμάσει την ποι-

ότητα και τον πλούτο των εκθεμάτων. Αρκετά εντυπωσιασμένη η κ. Νομάρχης, πριν αναχωρήσει από την Έκθεση, συνεχάρη θερμά την διευθύντρια και το προσωπικό της Σχολής.

Η περιβαλλοντική εκπαίδευση στο 2ο Γυμνάσιο στη σχολική χρονιά 1990-1991

συνέχεια από τη σελίδα 151

ρισσότερες επιχειρήσεις, συλλέξαμε υλικό (πετρόχιατα, φυτά, ζώα, κομμάτια από ρχαία αγγεία κλπ.), πήραμε πάνω από 200 φωτογραφίες και αποτυπώσαμε την πορεία μας σε ταινία VIDEO.

Όλο αυτό το υλικό και ότι οι μαθητές δημιούργησαν εμπνευσμένοι από το ποτάμι συγκεντρώθηκε και τακτοποιήθηκε.

Το αποτέλεσμα της δουλειάς μας το παρουσιάσαμε σε έκθεση που οργάνωσε η ομάδα μας στο χώρο του σχολείου από 10 έως 17.6.91.

Στους επισκέπτες της έκθεσης μοιράστηκε έντυπο που περιέχει τα στοιχεία, τις εντυπώσεις και τις

προτάσεις της ομάδας.

Ακόμη παρουσιάσαμε την ταινία που γυρίσαμε στους καλεσμένους μας, σ' όλους τους μαθητές του σχολείου μας και στους μαθητές των άλλων σχολείων που επισκέφτηκαν την έκθεσή μας.

Τον τελευταίο μήνα δουλέψαμε με πολύ εντατικό ρυθμό, πολλές ώρες κάθε μέρα, και αντιμετωπίσαμε πολλές δυσκολίες. Το αποτέλεσμα όμως μάς ικανοποίησε γιατί ήταν μιά ομαδική δουλειά που έφτασε σε αίσιο τέλος και κυρίως γιατί από όλη αυτήν την διαδικασία, καθηγητές και μαθητές, βγήκαμε πλουσιότεροι σε επιχειρήσεις, ευαισθησίες και προβληματισμούς.

Βλάχου Φανή

ΣΥΝΕΣΤΙΑΣΗ ΤΩΝ ΡΟΤΑΡΥ

Βραβεύθηκε ο γεωπόνος Οδ. Ντινόπουλος και πρόεδρος του «Συλλόγου Αποφοίτων» και της συντακτικής επιτροπής της «Νιάουσας»



Ο Οδ. Π. Ντινόπουλος παραλαμβάνει από τον πρόεδρο των Ρόταρυ κ. Γεώργιο Τάκη το τιμητικό μετάλλιο.

Στις 20 Ιουλίου 1991, ο Ροταριανός Όμιλος Νάουσας πραγματοποίησε στο ξενοδοχείο «Βέρμιον» πανηγυρική συνεστίαση με την ευκαιρία της αλλαγής ηγεσίας του ομίλου. Κατά την διάρκεια της συνεστίωσης βραβεύτηκε ο γεωπόνος κ. Οδυσσέας Π. Ντινόπουλος, για την πολύπλευρη προσφορά του, στη γεωργική ανάπτυξη και την πολιτιστική ζωή της περιοχής μας. Στην προσφορά του κ. Οδ. Ντινόπουλου, αναφέρθηκε ο πρόεδρος του Ροταριανού Ομίλου κ. Γεώργιος Τάκης, ο οποίος τον χαρακτήρισε φωτεινό παράδειγμα για τις νέες γενεές για την ανιδιοτελή προσφορά στη ζωή της πόλης.

Ο κ. Οδυσσέας Ντινόπουλος φανερά συγκινημένος ευχαρίστησε τον Ροταριανό Όμιλο για την δράυσή του και μίλησε για τις προοπτικές της μηλοκαλλιέργειας στην πε-

ριοχή μας, την διάδοση των νέων ποικιλιών μηλιάς Γκραννη Σμιθ, Μουτσού, Τζόναγκολντ κλπ. και την ανάγκη για σωστό προγραμματισμό.

— Την εκδήλωση τίμησαν με



ΔΙΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Λόγω της εξαιρετικά υγρής και όψιμης χρονιάς και της υπερβολικής παραγωγής των πρεμνών, η ωρίμανση των σταφυλιών προβλέπεται να καθυστερήσει σημαντικά ή και να μην ολοκληρωθεί με όλες τις δυσάρεστες συνέπειες (χαμηλοί βαθμοί, υψηλές οξύτητες, προσβολές από ασθένειες κ.λπ.).

Για το λόγο αυτό μεταχειρίζεσαι όπως:

ΤΟ ΠΟΤΙΣΜΑ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΙΩΝ που παρατείνουν τη δλάστηση σε βάρος της ωρίμανσης

ΠΡΕΠΕΙ ΤΗ ΦΕΤΙΝΗ ΧΡΟΝΙΑ ΝΑ ΑΠΟΦΕΥΓΟΝΤΑΙ

Η ΓΕΩΠΟΝΟΣ

ΧΑΡΟΥΛΑ ΣΠΙΝΘΗΡΟΠΟΥΛΟΥ

